

LJUBLJANSKI ZVON

*Mesečnik
za književnost
in prosveto*

XLII. LETNIK 1922 12. ŠTEVILKA

IZDAJA TISKOVNA ZADRUGA V LJUBLJANI

Vsebina decemberskega zvezka:

1. A. Funtek: O besedilu naših popularnih pesmi. (Konec.)	705
2. Ivan Lah: Angelin Hidar. (Konec.)	716
3. Alojz Gradnik: Jeseni v Medani	725
4. Fran Erjavec: Iz Cankarjeve delavnice	726
5. France Bevk: V globini. (Konec.)	734
6. Vojeslav Molè: Iz varšavskih zapiskov. (Konec.)	740
7. Fran Onič: Jekleno znamenje	746
8. Miran Jarc: Poletje. (Konec.)	747
9. Književna poročila	754
J. A. G.: Sič Albert: Narodni okraski na pirhih in kožuhih. — J. Šr.: Erjavec-Flerè: Fran Erjavec: Izbrani špisi za mladino. — Ivan Zorec: Fr. Erjavec: Srbske narodne pripovedke. — Fr. Kidrič: Glonar: Prešernova Antologija. — Ivan Zorec: Branko Mašič: Deda Jaksim. — Lavo Čermelj: D. Nedelkovitch: La philosophie naturelle et relativiste de R. J. Boscovich. — Kozvald: Zbornik za pučko prosvjeto.	
10. Kronika	763
Fran Albrecht: Drama. — Niko Štritof: Opera.	
11. Nove knjige	768

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 60 Din,
za pol leta 30 Din, za četrta leta 15 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 7 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravištvu se nahaja
v Prešernovi ulici 54.

Last in založba «Tiskovne zadruge», z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLII. letnik

1922

12. številka

A. Funtek:

⟨Konec.⟩

O besedilu naših popularnih pesmi.

ruga skupina naših popularnih pesmi je sestavljena iz takih, ki poudarjajo slovenstvo in slovanstvo ali pa samo vobče proslavljajo domovino in rojstni kraj. Prvenstvo med vsemi gre, kar se tiče malo vrednosti, Razlagovemu naročilu «Mladini» z uvodno fanfaro «Od Urala do Triglava». Kakor znano, čuva po tej pesmi majka Slava gorostasnega velikana — slovanski narod. Od vzhoda in od zapada se razlega mila pesem; narod «zěva», toži Bogu svoje muke, «dětca sklapa svoje ruke. Oj mladino, k majci leti, hvataj uma svetle meče za slobodu i krst sveti! Mladež slavska ne odreče.» — Kaj pomeni vse to? Mati Slava čuva slovanski narod. Ali se pravi to, da ga brani ali da skrbi zanj, da ga neguje, varuje, ščiti ali kaj sploh za ves božji svet? In ta slovanski narod je velikan, pa še «gorostasen» velikan, torej velikanski velikan, ki mu pač ne bi bilo treba nikakršnega materinskega skrbstva. O da, treba mu ga je, ker trpi, ker «zěva». Kaj je to zopet? Pleteršnik registrira za «zevati»: 1.) zijati, zevati za čim = hrepeneti; 2.) kričati, bahavo govoriti in 3.) dihati. Kateri pomen utegne biti tukaj pravi? Ali narod hrepeni (po čem?) ali kriči? V hrvaščini je «zijevati» = zijati; to je treba konstatirati že zaradi tega, ker tonejo Razlagovi verzi v tisti ogabni jezikovni brozgi, ki se imenuje «ilirščina». In ko narod zeva, «sklapa» mladež, «nada majke bistra, živa», «ruke» (morda pomeni to, da krči pesti?). To mladino apostrofira pevec, naj pohiti k majki Slavi pa naj poprime («hvata») uma svetle meče (Cegnarjeve!) za svobodo in sveti križ! Kakor vse kaže, je treba duševnega dela za svobodo in krščanstvo — namreč pri vsem gorostasnem velikanu, ali pri vseh njegovih delih od Urala do Triglava, Krkonoš in do Balkana; takšno delo pa se dá pričakovati samo od mladine. In ta mladina je dostopna za to delo — saj se končuje pesem učinkovito z besedami «Mladež slavska ne odreče». — Naj sučem to zmes, kakorkoli jo hočem, do živega ji

vendarle ne morem. To je tip rodoljubarskega govoričenja brez logične zveze in brez vodilne ideje, ako ne tiči vodilna ideja v pozivu, naj začne slovanska mladina intenzivno delovati za svojo budo in — krščanstvo (za krščanstvo seveda tudi pri vseh Slovanih, ne morda samo pri južnih, ki so takrat še tičali v turškem robstvu). Poleg vsega tega pa ne morem preko personifikacije slovanskega naroda kot «gorostasnega velikana», ki ga čuva majka Slava, in do tal bi se odkril umetniku, ki bi mi postavil to veličastno personifikacijo z deco vred, ki «sklapa ruke», naslikano ali pa izklesano pred strmeče oči...

Še druga **Razlagova** pesem bodi postavljena semkaj, pesem «Domovini». Njeno besedilo je sicer občeznano; vendar pa se mi zdi potrebno, da ga obnovim v skromni prozi. Ti, slovenska domovina, si meni zemeljski raj. Tuje šege, «tuje ljudstvo» so sicer prijatelji, niso pa «braća»; mene veseli samo slovansko čuvstvo. Sprejmi moj poljub, moje srce; da bi bila vedno matka, nepozabljena nikdar! — Prijatelj, ki poješ to pesem, jo poješ brez misli, ker si samo zaverovan v prikupno melodijo. Zato pa se v prvi kitici ne zavedaš, da ni domovina nikoli kraj, ampak da je vedno le zemlja, dežela; tudi te ne moti naglas «zemeljski» namesto zémeljski. V drugi kitici ti prav tako ne kviri lepe domoljubne ubranosti stilistično-logični nestvor, da so tuje šege, tuje ljudstvo prijatelji, «braća» ne; ko pa bi bil malo razsodnejši, bi si dejal, da tuje šege ne morejo biti ne prijatelji ne «braća», in morda bi tudi postavil «tuje ljudstvo» rajši v množino, ker že poješ o prijateljih. Ampak verza «Slava le, slovansko čuvstvo srce moje veseli» obračata vendarle tvojo pozornost od melodije na besedilo. To je krepko, to je slovansko! Samo: čigavo slovansko čuvstvo veseli tvoje srce? Tvoje slovansko čuvstvo? To bi se torej reklo, da si vesel samega sebe, ker čutiš slovansko? Toda glej, to se ne ujema z besedami, da tuja ljudstva niso braća; tebi se hoče bratov, ne tujcev; zato pa trdim, da to slovansko čuvstvo ni tvoje, ampak da veseli tvoje srce samo, če utripljejo druga srca od slovanskega čuvstva, druga srca v tvoji domovini. Tej domovini pošiljaš naposled svoj poljub (svoj «čelov»), poklanjaš ji v dar svoje srce (kaj, šele sedaj, ko bi ga morala imeti že od nekdanj?) in želiš, da bi bila vedno «matka», nepozabljena nikdar. I seveda bo vedno «matka», saj te je rodila slovenska zemlja; «matka» ti ostane, če hočeš ali če nečeš, in nevarnosti ni, da bi bila kdaj pozabljena — vsaj ti je ne pozabiš, ko je prejela tvoje srce v dar. — Skratka: po ušesih in v duši ti zveni samo melodija;

drugače bi si dejal, da ni v tej pesmi niti enega resnično pesniškega domisleka, ampak da je to vse skupaj zgolj medla, verzificirana proza, katere notranjo zvezo si je treba šele trudo doma in siloma skonstruirati.

O slovenske domovine raju poje tudi Blaž Potočnik v pesmi «Slovenska domovina», ki se začinja takole: «Kdor ima srcé, zna za dom solzé, za slovenske domovine raj.» Po teh uvodnih besedah bi človek pričakoval, da ubere pevec najbolj elegično struno. Toda nič takega. V nadaljnjih kiticah pripoveduje, da prebiva v tem raju čvrsti rod Slovencev (seveda, zato pa je slovenski raj!); da cvete tu čista prijaznost; da ima vsakdo prijatelja, ki ga zvesto objame (objemlje), kakor je to tukaj stara navada; da pojo povsod mile pesmi «od snežnih planin do trtic dolin»; da je Slovenec rad vesel in kaj da ne bi prepeval, ko mu pesmi vro iz srca. — Uvodna otožna nota je torej docela neupravičena; pevec Potočnik bi moral biti še na vso moč vesel, da je tako v slovenskem raju, ki je zanj in za vso pesem menda najbolj značilno to, da cvete pri nas čista prijaznost in da ima vsakdo prijatelja, ki ga zvesto objemlje po starodavni navadi... Zaradi te čiste prijaznosti in zaradi vseobčega petja je slovenska domovina brez dvojbe — celo še dandanes v dobi verižništva, dobičkarstva in koritarstva — raj, ki mu ni enakega na vesoljnem svetu!

Ista čista prijaznost cvete tudi v Potočnikovi pesmi «Dolenjska». Vsi vemo, da je led mrzel; zato pa vabi dobrodušni Dolenjec Gorenjca v gorke doline, kjer sijje solnce gorkó in se trta ljubó «gor ovije». Premraženega gorenjskega hribovca pa vabi tem rajši, ker ju ne brati samo rod, ampak tudi — Sava. Zato naj kar pride s triglavskih vrhov na krški brod, da «ga» bosta skupaj pila. Poznavatelj dolenjskega cvička bi utegnil sicer nasvetovati za ta sestanek kakšen drug kraj, ne ravno krškega broda; ampak nič za to, da se le dobita ta dva vinska bratca! Važno pa je seveda vprašanje, ali bodi ta sestanek samo za eno «pijačo» — če je tako, bi bilo pač malo nerodno hoditi s Triglava na krški brod — ali pa vabi Dolenjec gorenjskega bratca kar za vselej k sebi — če je tako, pa bi bil to že višek «čiste prijaznosti» in vzornega altruizma. Bodisi kakorkoli: «Trta rodi, trud požabimo (trud, ki smo ga imeli s trto?), vince blešči, Kranjcem (Slovincem) napijmo, bratom okrog, živi jih Bog!» Da, napijmo jim, to drži, pa bodi že v zvezi s prejšnjimi besedami ali ne — pri pijači je že tako, da krepka zdravica na slovenske brate bliskoma reši vso zavoženo «govoranco» ter zbudi občeznano «navdušeno odobravanje».

Domovina je kakor Razlagu mili kraj tudi Andreju Praprotniku v pesmi enakega naslova, in sicer oni mili kraj, kjer so visoke gore, zelene planine, mile trate in doline, bele cerkve; kjer cveto rožice, teko bistre vode, pojo drobne ptičice, prebivajo ljubi svojci; kjer je ležal v zibelki, gledal mili mamici v oko, spletal prve vence, užival zlate dni... Kdor bi prepel vse tri kitice, bi zakrožil vsega skupaj 18krat verz «Domovina, mili kraj», besedo «mili» pa še dvakrat po vrhu. Toda, pevec slovenski, ali si zasledil v vsem tem naivnem naštevanju le eno besedico, ki bi označevala slovensko domovino? Besedilo te vsebine lahko pojo vsi drugi narodi — morda razen Eskimov in Samojedov ali pa prebivalcev v osrednji Afriki; o pesniški dikciji, kaj šele o literarni vrednosti pa niti ni da bi govoril.

Vse bolj se zaveda slovenskega rodu in je ponosen nanj Jakob Gomilšak v pesmi «Slovenec sem». Da je Slovenec, to ve prvič zato, ker je tako dejala mati, ko ga je dete pestovala, in drugič zato, ker mu to velita jasna pamet v glavi in blagi čut v srcu. — Ako pa je ponosen Gomilšak in si ponosen ti, ki poješ njegove besede, so ti verzi, bogme, vse prej nego ponosni! V formalnem oziru je njih težka hiba, da nima refren «Slovenec sem» sploh nikakršne rime (sèm — vém — smém tudi najbolj kosmatemu ušesu ne morejo zveneti kot stiki!); še bolj nedostatna pa je njila vsebina. Mati že je dejala: «Slovenec sem!» (iz česar bi se dalo celo sklepati, da je sama sebe označevala za Slovenca); ti pa si moral biti že tedaj, ko te je pestovala, čudovito bistra glavica, da si umel njene besede. Nadalje pomisli, da te je pestovala kot **dete** in ne morda kot desetletnega ali še starejšega dečka. Vrhu tega ti pravi jasna pamet v glavi (ne morda v petah!) in blagi čut v srcu (ne morda v prstih!), da si Slovenec, dasi niti ne veš, kateri blagi čut je to. Naposled še pomisli, da bi bil sploh brez pameti, ko ne bi trdil s ponosom, da si Slovenec — prav tako, kakor bi bil brez pameti Francoz, Anglež, Italijan, ko ne bi poudarjal s ponosom svojega rodu. — Tisto, kar poješ v zadnjih dveh kiticah — če ju sploh poješ — pa priča, hvala Bogu, vendarle še nekoliko o pameti, ki je, žal, ni v prvih dveh.

Ker si tako zaveden in ponosen Slovenec, je seveda čisto prav, da si vesel tudi slovenskega dekleta in da jo hočeš proslaviti na ves glas. Jožef Virk ti je poskrbel primerno besedilo, ki mu je naslov «Slovensko dekle». Rad poješ to popevko in jo urežeš kar najiskreneje; «Venček na glavi se bliska ti s kitice rožic zelenih. slovensko dekle!» O tem, kaj so te zelene rožice, ne razmišljaš preveč; zdi se ti sicer, da vesoljno umetno vrtnarstvo z vsemi

mogočimi okulacijami in križanji doslej še ni moglo proizvesti zelenih rož — ampak kaj bi si belil glavo s takimi malenkostmi? Te zelene rožice bi utegnile biti rožmarin; toda križ je zopet to, da rožmarin ne poganja zelenih cvetov. Zato si tudi jaz nečem beliti glave z rožicami, ki se navzlic zeleni barvi bliskajo dekletu s kitice, in sicer na glavi, da je vse povedano kar najtočneje in najrazločneje! — Nadaljnjega besedila po navadi ne poješ razen štirih zadnjih vrst — škoda! Zvedel bi najprej, da krase slovenskemu dekletu ličece: lilija, vrtnica in šmarnica. Skoro bi mislil v prvem trenutku, da nima slovensko deklet rožic samo v laseh, ampak da jih ima tudi na licu; toda to vendarle ne more biti — te tri cvetice pomenijo barve. Potemtakem je lice slovenskega dekleta belo, rdeče in — rumenkastobelo! — O drugi vsebini sicer ni vredno govoriti; opozarjam pa te, prijatelj pevec, vendar še na verze: «Žlahтна kot trtica, mila kot lunica, solnce deklet je slovensko deklet!» Tako kumulirati vrline, to je res prava umetnost, zlasti še, če pomisliš, da je slovensko deklet milo kot lunica in da je obenem solnce deklet. To je vse kaj drugega nego tisto, kar pravi Prešeren o Lejli: «Vseh lepot bilà je solnce, ki so tisti čas sijale.» — Vobče pa se menda nihče ne bi upal trditi, da so vse te telesne in duševne vrline, s katerimi diči Virk slovensko mladenko, izključna last slovenskega dekleta; nekaj takih pobožnih, modrih, ponižnih, nedolžnih deklet utegne biti tudi še pri drugih narodih.

Toda poslušajmo, kako označuje sama sebe slovenska deklica, ki jo je krstil Jeriša za Milko. Ta Milka se hvali, da je bistrega obraza, hrabrega srca; njen ljubi je čvrst rojak in lep slovenski junak, poleg tega obenem sin Slave in sin planin. Mati jo je nežno dójila in jo v sladkem domoljubju odgójila; zato ji poje hvaležna: «Bog vas živi, mamica, vrla Slóvenka!» — Ali je res vredno razpravljati, kako jo je «nežno» dójila ta vrla Slóvenka? Ni. Toda nekaj je še treba pibiti: Ko se bo ta slovenska deklica, ki ji je Milka ime, možila, takrat «mora strašnih topov grom tresti zemlje tlak» in na grada razvalin' hoče potem objeti hrabrega planinca; saj je ta Milka slovenskega rodu, ve, kaj je «slava» in v srcu ji «do ,slavnega' divji snuje plam»... Dovolj. Slovenska dekleta, posnemajte to Milko, ko se hočete možiti; drugače niste pristne Slóvenke in drugače tudi ne smete peti te popevke, ki je vendarle zložena samo za vas, najsi vam ni vsem ravno Milka ime!

Od slovenske deklice do slovenske matere menda ni neupravičen skok, zlasti ne, če je slovenska mati taka vzorna rodoljubkinja, kakršno nam kaže Lovro Toman v pesmi «Tri rožice». Ta

mlada, lepa mati trga na travniku cvetice ter plete «kite, venčike»; mali sinček, sinček zali, pa jo naprosi, naj tudi zanj splete šopek, ter ji zaporedoma nosi cvetic. Najprej ji prinese mak; mati ga rodoljubno pouči, da mora njegovo srce žareti za «domače reči». Nato ji prinese slak; mati ga pouči, da mora ostati njegovo srce čisto; naposled ji prinese modriža (plavic) in mati ga pouči, da mora ostati zvest sin Slovenije, kakor so zveste zvezde — nebeški cesti. Ko je šopek narejen, ga «vleže» mati sinku na srce, češ: te cvetice raséjo vkup v žitu in objete padéjo z njim; zato jih imejte za simbol, kar vas je slovenskih junakov! Držite s preljubo materjo, «ak' zapústi jo nebo!» Sinka pedenjčlovečka pa tako prevzamejo te besede, da vzklikne: «Rožce bodo povenele, al' za vek so želje vnele, slavne želje v dnu srcá!»... Pesem je zložena v pristni «tomanščini» ter ima brez števila kitic. Ko bi jih kdo prepel od prve do zadnje, bi učinkovale primeroma tako neprostovoljno humoristično kakor one nemške «Muritaten», ki so jih svoje dni na ljubljanskih semnjih prepevali potujoči «umetniki», razlagaje obenem skupino strahovitih «dogodivščin». — Čudno pa je v tej strašni pesmi, da je razvrstil «slavni domo-rodec» Toman cvetične barve po redu: rdeča-bela-modra, da se torej niti ni držal razporeda slovenskih narodnih barv!

Sinek, tako poučen, kakor je Tomanov, izvestno v poznejših letih rad proslavlja slovensko zemljo. Besede za to dobiva tudi v pesmi Josipa Cimpermana «Moj dom». Ko bi se tega besedila kdo usmilil in mu predelal nekatere verze, bi bilo še dosti dobro. Nezmiselno pa je govoriti o malih in velikih holmcih; istotako potrebujeta popravila verza: «Tam, kjer Kranj na trdi skali sedež star svoj kaže zali.» Kje ga kaže? Kako ga kaže? In svoj sedež da kaže? Ko bi že kazal sedež, bi bil to samo sedež nekdanjih kranjskih grofov! Glupi so naposled verzi: «Kjer slovenski mili rod zemljo orje, mirno hod', tam mi zibka prvočasna tekla je, tam dom je moj.» Čemu je treba govoriti, da slovenski rod zemljo orje in da mirno hodi? Ali ne bi bilo dovolj reči, da **tod** prebiva ta mili rod? In **prvočasna** zibelka je tekla — kakor bi komu ne tekla samo v prvem času, ampak še tudi tedaj, ko odklada in sklada v verze take... naivnosti.

Ker pa že pevec te pesmi konstatira, kje je njegov dom, ni odveč nekaj besed o pesmi «Kje dom je moj?», po češkem izvirniku prikrojeni za slovenske potrebe. Nad eno kitico se itak ne vzpne slovenski pevec; ko bi pa pel še nadalje, bi krožil brez pomisleka: «Bister um, **dušic** krotkost sta med drugim njih (t. j. «slavskih» sinov) lastnost», nadalje: «Tam, kjer Soča v **blagem**

kraju vije se — podobnem raju; tam kjer žlahtne trtice venčajo goričice» (čemu ta deminutiva?); še nadalje: «V sinjega morja zrcalu, čudapolnem ogledalu, se primorski kraj blešči z brežčki prijaznimi» in končno: «Kjer slovensko slišiš peti pesmi, kjer junaki vneti si slovenske dekllice 'zbirajo za družice.» Vse to so stvari, ki jih je treba nadomestiti z novim, pametnim besedilom.

Dom je pač dom; tega se zavedaš najbolj, ako živiš na tujem. Zato je že ta in oni poizkusil v pesniški obliki izraziti hrepenenje po domu. Strelov «Popotnik» je občeznan in navzlic vsej naivnosti in nerodni dikciji še precej užiten; samo izpustiti bi bilo brez škode in brez nadomestila peto in šesto kitico, kjer se pripoveduje, kako se prijatelji objemajo, kako pojo in si napivajo, nadalje kako se na tujem ljudje može in ženijo, kako so veseli in ukajo — siromaku popotniku pa raste rožmarin v preljubi domovin'!

Kakor si želi Strelov popotnik perutnic, da bi zletel domov, tako si jih želi tudi Urbasov Slovenec, ki vzdihuje v tujini po domu, kjer je užil «tol'k radost'». Drugače ima ta «Želja Slovenca na tujem» še dosti čuvstva; izločiti pa bi se morale nekatere gluposti. Prvič je zoper zdravi zmisel, da vzdihuje ta Slovenec po blagem kraju, kjer so «draga mati, dragi oče, časni raj»; zakaj skupina mati-oče-raj ni logično trojstvo. Borniran je nadalje kontrast: «Žarneje tam solnce sije, vetrič bolj hladan pihlja», ker pevec menda vendar ne misli reči, da se na ta način — izenačuje temperatura; uprav otročje pa je zakrožil tretjo kitico. Da mu gora (ena sama!) ovira vid (pogled na dom), ni še tolika nesreča — vzemi gorsko palico in obuj si podkovane čevlje, pa jo že obvladaš — in tista siva megla, ki leži vmes, menda tudi ni permanentna! Kako pa potlej pozivlješ goro, naj zbeži, ko vendar veš, da ne bo zbežala in ne bo, ker niti ne more? Boga že lahko prosiš v božjem imenu, naj ti dá perutnice (dasi veš, da jih ne dobiš); ampak samo ne prosi ga: «In na tuje me ne veži», ker te ni Bog kar nič privezal na tuje in ker hočeš samo reči: Bog daj, da bi se skoro vrnil v domači kraj. — Kdorkoli zлагаš pesmi, se zavedaj, da ne smeš biti stiku suženj, ampak da mu moraš biti gospod!

V isti obliki kakor «Želja Slovenca na tujem» je zložena «Tiha luna», katere avtorja ne poznam. Po besedilu bi moral biti doma tam nekje pri Zemunu... Pevec slovenski, ti poješ z njim: «Tiha luna jasno sije, duh moj misli na svoj dom.» «Tiha» luna je bržkone nekakšna metonimija, ker postavlja učinek namesto vzroka — ali potemtakem bi moralo biti solnce «glasno» solnce. Bodisi,

naj sije «tiha» luna in še jasno naj sije po vrhu, ker je namreč res, da sije časih dokaj medlo; toda zakaj misli tvoj duh na svoj dom, zakaj ne misliš ti, kakršen si, z dušo in telesom («jaz pa mislim na svoj dom»)? Da so vmes hribje in doline, je neoporečna resnica; ko ne bi bilo hribov, ne bi bilo dolin in obratno; a nadalje poješ, da je «vmes šumenje bistrih rek». Prijatelj, da sem jaz ti, bi mi kar nič ne bilo do šumenja teh rek, ker šumenje nič ne ovira poti proti domu, ampak reke same so tisto, kar napravlja sitnosti, ako namreč nimajo mostov, in pri tem je popolnoma irelevantno, ali so bistro ali kalne! Če pa poješ nadalje: «Daleč Save je iztek», je jasno, da te moram imeti vsaj za naturaliziranega južnoslovanskega rojaka tam nekje od Zemuna, dasi te je po vsej priliki zibala slovenska mati. — V drugi kitici te kar vidim, kako se ti k domači zemlji obrača srce «sred težavnih bolečin»; umejem pa tudi, koliko je tvoje «radóstno veselje», ko ti sije mesec, in kako si želiš iz vsega srca, prav sedaj, sredi «radóstnega veselja», ko sije mesec, biti v krilu domače zemlje slednje dni... Vsega tega ne bi bilo, da ne sije tako jasno tiha luna! Ko bi kje tičal v temni noči na tujem, premražen do kosti, v goli stanici pod streho, izvestno ne bi čutil takega hrepenenja po domu, kjer imaš vendarle še morda usmiljeno dušo, ki se ne meni za tiho luno, pač pa za živega trpečega človeka...

S tem bodi konec skupini domovinskih pesmi; na vrsto naj pride še nekaj «raznoterih». — Valjavec je opeval danico, Davorin Trstenjak pa le zvezdo brez druge označbe nego s to, da sveti «tam za góro». Ta zvezda seveda lahko sveti za goro; toda čudno je, da jo pevec vidi za goro. Vidi pa jo vsekakor; drugače je ne bi prosil, naj mu sveti in naj mu dá vsako noč upreti oči vase. Upajmo, da zvezda ugodi tej prošnji. In zakaj jo prosi? Zato, ker ga spominja «tak' milo, kaj za goro svetlo je, kaj za goro je svetilo, kaj glasilo milo se». Kdor prvič sliši to pesem, tega seveda obide radovednost, kaj bi neki to bilo. No, deklica je, ki je svetila kakor danica, «tak je bil nje duše žar», in pesmi so se ji izlivale iz prsi kakor srebrne — strune, «b'le so vse ljubezni polne, vsakega tolažile»... Prijatelj, če si še tako zaljubljen, povej po pravici: Ali te je že kdaj zvezda spomnila tvoje deklice tam «za góro», spomnila zato, ker se blešči tako jasno, ker je torej baje nekaj ali pa veliko podobnosti med zvezdo in tvojo deklico? Ni te spomnila, ker nisi tako zaljubljen, da bi ti prihajale na misel take stupidnosti. Toda *Jovan* poješ jih vendarle, rad in pogostoma.

Isti očitek glede stupidnosti zadeva tebe, pevka slovenska, ki se zamikaš v pesem neznanega avtorja «Soča voda je šumela». Bridko povzdigaš glas, kako je šumela ta voda in kako je sijal mesec (na nebu namreč, kakor je bilo že nekje prej ugotovljeno). Takrat si, praviš, slonela pri oknu, «on» pa je jemal slovo od tebe. To je že zmerom tako ob taki priliki, da sloni punca pri oknu, fant pa stoji spodaj in jemlje slovo. In kako je jemal slovo? Podal je desnico — drugi «in poljubil jo sladkó», tebi pa je «dal levico in še to tako hladnó». Pa menda vendar ne, da bi bila stala tudi ona druga z njim pod oknom? Da bi jo bil poljubil vpricho tebe? Da bi bil tebi podal levico zato, ker je držal z desnico novo ljubico? Ne, podal ji je menda desnico in jo poljubil, še preden je prišel k tebi slovo jemati; to si le vse živo in ljubosumno videla v mislih. Ampak to že drži, da ti je podal samo levico; morda je tako navada pri tistih, ki so se izneverili ljubici, pa imajo vendarle še toliko vesti, da se pridejo poslavljati od nje, preden jo puste na cedilu. Seveda je tudi še v tem usodnem trenutku sijala «mila» luna in gledala tvoj blede obraz; ti pa si zadnjikrat segla ljubemu v roko (zakaj vsako pristno slovensko dekle mora storiti tako ob takem slovesu!); segla si mu v roko, «zadnjič, oh, za večni čas». Ej, nemara pa takrat še nisi vedela nič pozitivnega o njegovi nezvestobi; nemara si jo samo slutila? Saj ti je takrat, ko je «izginil tvoj raj», reklo srce, da ga ne bo več k tebi, nezvestnika nezvestega. Kako pa se to veže s prejšnjim tvojim vzdihovanjem in s tisto levo roko, ki ti jo je podal «tako hladnó»? Bodisi že kakorkoli — nazaj ga res ni bilo več. Mnogo let je že temu; sedaj živi nekje v tujem kraju — oh, kak' sŕce te boli (prav tako kakor Orožna, ko se posavlja od lastovke); v tujem kraju uživa srečo z drugo, spomin nate pa ni tako živ, da bi mu kalil to srečo. — Oh, vse to je jako, jako žalostno, tem bolj, ker si vendarle ostala zvesta zanikarnemu lažniku in ker te po toliko letih še danes boli srce, ko si sicer že zarjavela devica, pa vendar še željna rajske prve ljubezni... Ali pa veš, kako je to zoprno, da takole stokaš in ječiš, ko si že starikavo ženišče, pa vedno še vsa zaljubljena? Ali misliš, da si kaj boljša od stare kokete, ki si zamaže vse gube in gubice na obrazu z debelo plastjo lepotila, se odene v kratko krilce ter se mladostno v kolkih guglje po ulicah? Bogme, da nisi nič boljša od nje! —

Ker je že nekolikokrat nanesla beseda na «tiho» in na «milo» luno, bodi izpregovorjenih še nekaj besed o tistem Vilharjevem zmašilu, ki se še poje časih — hvala Bogu, da

čimdalje manj — in ki mu je ime «Mila lunica». Že Stritar je svoje dni obsodil to omledno popevko tako, kakor ji gre; tu bodi rečeno še to, da živ krst, ki je zdravih možganov, ne izprašuje «mile lunice», kje je njegova ljubica in ali še misli nanj ta Milica. Potem pa naj jo ta mila lunica še zbudi in naj jo privabi k okencu, da bo gledala nanj in mu dala rožice, zbrane. oh, le zanj!... Človeka grabi jeza, ko čita ali posluša takšne osladne neokusnosti, ki je zanje edino primeren naziv: erotična oslarija najogabnejše vrste!

Nič dosti boljši ni «Bledi mesec» Ferda Rusana, ki je zašel iz hrvaščine v slovenskem prevodu med naše popularne pesmi. Naravnost genljivo je, kako tam nekakšen jokav troubadour toži mesecu svoj «revni stan», kako proži roke k njemu in išče leka svojim ranam — pri bledem mesecu namreč! Vse spi in vse molči, zato pa tem bolj učinkuje na sentimentalno dušo, da plava le pevčeva solza in da ječi le njegovo srce! In ker si ti, ki poješ te besede, istotako sentimentalna duša, učinkuje oboje tudi nate, tako da se smiliš samemu sebi in zbujaš zato iskreno pomilovanje.

V taki klavrni družini je Potočnikova «Zvonikarjeva» še dokaj prijazna pesemca, ki jo kazi le tisti «Adamovi sin», namesto katerega pa bi se dal s primerno izpremembo poslednje kitice postaviti «utrujen trpin». — Za silo bi se dala akceptirati tudi Orožnova pesem «Vse mine» («Kje so moje rožice»), ko bi se primerno opilila. V mislih imam namreč zlasti oni hladni potok, kjer se je pevec izprehajal, ko ga je «obdajal» nevarni boj izkušnjav. (Kogar obide izkušnja, naj kar uporabi Orožnov recept, pa naj se gre izprehajati k hladnemu potoku; prepričan sem, da ga zdajci «vse mine»!) Poleg tega v četrti kitici «zelena utica» in «hladna senčica, 'z lipice spletena» kar kričita po izpremembi in popravi. — Vilharjeva pesem «Solnce čez hribček gre» je sicer jako naiven stvor, pa vsaj izjemoma ni glupa, razen zadnjih dveh verzov v kitici: «Solnce čez hribček gre, pesmi v nebo done; rajati tudi sme moje srce.» Pa naj raja srce, ko sme rajati, in tudi naj raja zato, ker ne raja v vsej pesmi nič drugega. — Drugače pa seveda operira ta pesem zgolj z zvezdicami, rožicami in ptičicami, torej z najbolj priljubljenimi, a tudi najbolj obrabljenimi rekviziti naše lirike v «Novicah» in za «Novicami».

A Vilharjevi «Planinarici» ni v mislih nič drugega nego rožice. Pravi, da jih ne bo trgala, nego «mirno, svobodno, ljubó po planinah naj cveto». Zakaj jih ne bo trgala? I, zato ne, ker bi sicer rožica umirala, «glavico pobesila, solnca ne bi čakala». Tako, sedaj vsaj veš, kaj bi se zgodilo z rožico, če jo utrgaš!

Planinarica pa ima še drug vzrok, da ne trga rožic: sama je tudi rožica, v božji vrtec vsájena — ampak taka rožica, ki se skriva «zdaj tu, zdaj tam» in ki se ne dá trgati. Poleg tega so vse te rožice nedolžnega srca in zato naj uživajo z njo vred «mir, lju-bezen (čigavo?), svóbedo». — Dobro si povedala, planinarica; človek niti ne bi bil slutil tolike nežne obzirnosti pri taki kravarici.

In sedaj v slovo še Orožnovo pesem «Lastovki v slovo». Izredno je popularna, a prav tako izredno je bedasta. Ti, ki jo poješ, poznaš izmed vseh štirinajstih kitic samo prvo in predzadnjo. Rad imaš to lastovko, ker je to lastovka prav posebne sorte: iznad lipice zelene ti je pela kratek čas. Torej niti ne na lipici, ampak iznad lipice, in pela ti je — da, res, lastovka je pela! Pa še kako! Vsako jutro na vse zgodaj je prepevala, vsako noč te je njena pesem zazibala v sladko spanje; vselej, ko je zletela v gnezdo, ti je zapela «milo pesem v srcece». Seveda te boli srce, ko te zapušča; zato vzklikaš: «Oh, da ni mi perje dano! Rad, o rad bi spremljal te; pa v ledovje zakovano moje revno je srce!» Oh, škoda res, da nimaš perja — le pomisli, kakšen bi bil, ko bi ti zdajci zrastle perje po vsem telesu! Tako pa moraš, siromak, ostati doma brez perja, a z revnim srcem, zakovanim v ledovje! In škoda je tudi, da ne poješ vsega, kar tvoj poet še vmes naroča drobni ptičici. A meni se zdi škoda nadaljnjih besed o tem pri-skutnem, solzavem popevčkanju, v katerem ni trohice poezije in tudi ne sledu o najprimitivnejši pesniški tehniki. —

Vrsta onih popularnih pesmi, ki jih je hotel pričujoči sestavek «vzeti na muho», je s tem zaključena. Morda bi sodila v ta «kriminalni album» še ena ali druga; toda po vsej priliki je dokazal že ta pregled, kakšne smeti hranimo in čuvamo poleg pristnih biserov v svojem pevskem zakladu. Kakor že rečeno, se te pesmi razen dveh, treh pojo tudi v šoli. In dokler se bodo pele v šoli, bodo živele med nami z dosedanjim šušmarskim besedilom. Ali vsekakor je že skrajnji čas, da vzamejo oni, ki imajo moč in priliko za to, v roko metlo in smetišnico ter pometejo in pomečejo vso to navlako iz šole na plan, kjer bi njene kužne kali kaj hitro poginile v reznem zraku in v solčni svetlobi naše moderne kulture. Če se tako radi ponašamo, kako smo napredovali v vsakem oziru, bi bila naravnost sramota, ko bi še nadalje trpeli — ne samo trpeli, ampak celo gojili — tako klavrne ostanke iz najbolj domišljave in kričave in prav zaradi tega tudi najbolj pozerske in frazerske dobe našega «umetnega» pesništva!

Ja je kritikal večkrat pristilina! — Tako bi stajnil mo kravarit kaj

Ivan Lah:

⟨Konec.⟩

Angelin Hidar.

Starokorotanski roman.

31. Vrnitev.

ez leto in dan se je vračal Angelin Hidar po gorski cesti od zapada v deželo korotansko. Solnce mu je svetilo naproti čez visoke gore in ga pozdravljalo kot davnega znanca. Beli vitez je zadržal konja in obstal na cesti. Zagledal se je v solnce in ga pozdravil: «Pozdravljen, brat! Nekoč sva potovala skupaj v daljno deželo iskat neznanih svetov — sedaj pa se srečava vsak od druge strani. Srečala sva se zopet v deželi korotanski, ki je ni krasnejše od nje na svetu.»

In solnce je obstalo na nebu, kakor da je razumelo njegov pozdrav. Zažarelo je v vsi svoji svetlobi in pod njim se je zalesketala zemlja korotanska, kakor da je šel preko nje nebeški smehlaj. Gore so zatrepetale v solnčnih žarkih, gozdi so zašumeli v sitem, gostem zelenju, jezera so se zablestela kakor srebrni biseri, vdelani v smaragdno polje.

«Glej bogastvo in krasoto, ki ji ne najdeš na svetu enake.»

Beli vitez je stal na visokem klancu očaran od čudovitih lepot: njegove modre oči so bile vprte v kipečo zemljo pred seboj, njegova oprema se je bleščala v solncu, belec pod njim se je svetil, kakor da prihaja iz nadzemskega sveta.

«Pozdravljena, zemlja, polna najdražjih čudežev! Odhajal sem od tebe kot ubog potujoč pevec in vračam se kot beli vitez, ki je obšel pol sveta in si spletel slavo. Toda kje bi bila slava, da nisem nosil s seboj tvoje pesmi? Ti si mi vodila pot preko dvorov in gradov v hišo očetovo in iz nje v veliki svet. O zemlja! . . .»

Tu se je zasvetila sredi gozdov in vrhov bela skala, visoko tam gori na višini: tam je stala kapelica in grob pod njo . . . Beli vitez je sklonil glavo ter se odkril. «Dolga je bila moja pot, mati. Davno je, odkar sem te zapustil. Izpolnil sem svojo dolžnost. In sedaj prihajam slaven in bogat, da ti postavim dostojen spomenik na grobu. Našel sem tvojega viteza in sem mu povedal vso tvojo povest. Našel sem ga žalostnega in samotnega in pesem o tebi je razveselila njegovo dušo. Iz velikega trpljenja se rodi pozveličanje. Prihajam k tebi, mati, da te pozdravim, da ti prinesem darov iz tvojega kraljestva, kajti ti si bila nevidna kraljica tam, kamor ti ni bilo dano oditi. Zdaj je vse jasno, mati. Tudi tvoj

vitez je umrl. Bil je kralj in junak, ki je vžival slavo širom sveta. Ljubil te je do zadnjega diha, kajti ti si bila bajka njegovega življenja. Kot kraljico bi te povišal na svoji strani, ko bi te bil našel med živimi. Tako pa je preživljal v spominu nate svoje samotne dni. Spoznal je svojega sina in ga je obdaril s kraljevskimi darovi. Tako se vračam k tebi, mati, da zavladam v tvoji zemlji, da ponižam visoke in dvignem uboge in zapuščene. Po zdravljenju, mati, na goril!»

Tako je govoril pevec in gledal na skalo, ki se je svetila v solnčnem sijaju sredi gor, kakor da jo obdaja čudežen žar. Tam bo nekoč stala cerkev in množice ljudstva bodo romale k nji.

Solnce je vstajalo na nebu in šlo svojo pot na zapad, zemlja je ležala pod njim kakor prazničen dan: vse je živelo in kipeloz iz temnih nižav, kakor da čuti prihod belega viteza.

Pevec je nadaljeval svojo pot. Spominjal se je svojega dolgega potovanja po deželi bretanjski, dokler ga ni zanesla pot v sladko Provanso, kjer je pel po gradovih in se boril z vitezi v slavnih bojih. Koder je hodil, je našel pred seboj slavo svojega očeta in njegova slava je šla za njim. Prišel je na porenške gradove in od tam ga je vodila pot domov.

Po deželi je vladala pomlad in vse je bilo polno novega pričakovanja. In kam sedaj? Kam z zakladi in darovi in s slavo? Napotil se je na gosposvetsko polje. Bližala se je velika noč in narod se je shajal iz vse dežele okoli cerkve Gospe Svete, da bi proslavil pomladanski praznik. Ves grič je bil poln ljudstva, ki se je pripravljalo na ta veliki dan.

Ko je množica stala na griču, se je pojavil med njo beli vitez in pel v domačem jeziku pesem, ki je dotlej še ni slišalo uho. Zdelo se jim je, da je prišel čudež iz nebes, kajti Angelin Hidar je pel pesem, ki jo je oče Evstahij prepeval v gorski votlini. Poslušali so kakor zamaknjeni v čudno skrivnost, ki se je pojavila sredi njih. Pevec pa je odšel pred cerkev in jo bogato obdaril. Nato je zbral mojstre in zidarje in jim naročil, da naj zidajo cerkev na skali nad mlinom, kjer jim bodo pokazali prostor očetje v samostanu. Sam pa je izginil, kakor se je bil pojavil, izpred oči začudenega ljudstva in je še ta dan obstal pri mlinu ob jezu, kjer je pozdravil domače ljudi in jih obdaroval z dragoceni darovi. Nato je odjezdil po ozki poti ob potoku navzgor in ko je zapadalo solnce, je došel do skale ob votlini. Vse je bilo tiho in mirno, le ptičji zbori so prepevali svojo pomladansko pesem in potok je veselo žuborel preko skal. Beli vitez je pokleknil ob grobu svoje matere in poljubil cvetje, ki se je divje razrastlo

na njem. Kraj je bil pozabljen in zapuščen. Že dolgo ni bilo nikogar na tem mestu. Pozimi so snegovi podrli skale in zdaj v prvi pomladi je cvetje pognalo iz nanesene prsti.

«Zapuščena si bila, mati moja, zapuščen je bil tvoj dom, ko me ni bilo,» je govoril, «glej, zdaj sem prišel, da uredim tvoje bivališče. Sam bom popravil tvoj grob in ti bom pravil o vsem, kar sem doživel.»

In se je lotil dela in zraven je pripovedoval z otroško besedo o kralju Rišarju in o daljnem svetu. Konj je stal poleg njega ob votlini in gledal svojega gospodarja pri delu.

«Prišel sem z vsem, kar imam: glej, tu je moj konj in lira in darovi. Vse to sem prinesel iz sveta tebi v dar, kajti vse je tvoje, o mati. Tu ti bom sezidal hram, ki bodo vanj prihajali romarji iz vse dežele; v nji bo živela tvoja povest in moj spomin.»

Ko je vse uredil, je obstal pred podobo Matere božje v skali in je dolgo gledal v njen obraz; zapel je svojo pesem, toda podoba se mu ni nasmehnila: tiho in nemo je strmela vanj. Ali še ni izpolnil svoje dolžnosti? Ali ima greh na srcu?

Utrujen je legel v votlino in je celo noč premišljal o svojem življenju. Zjutraj se je zgodaj poslovil od groba in odjezdil v samostan, kjer je izročil menihom zaklade, da postavijo kapelico na gorski skali ob potoku, kakor je bil naročil mojstrom in zidarjem. Obiskal je grob očeta Evstahija in ostal v samostanu, kjer se je odpočil od dolgega pota. Drugi dan je odšel na brežiški grad, da se pokloni vojvodi. Ko se je bližal grajskemu obzidju, je že zagledal visoka okna, kjer se je prikazal bel obraz, zlati lasje, jasne oči:

«Hema!»

V njegovem srcu se je vzbudila vsa mlada pesem ljubezni.

Ko pa je prišel na grad, je našel tam mnogo tujih vitezov, ki so bili na poti v sveto deželo. Prišli so bili od severa in so bili križarji; šli so preko korotanske zemlje k morju. Ustavili so se na dvoru vojvode Bernarda in so se pripravljali na boje z nejeverniki.

32. Turnir.

Takrat je šel po deželi glas, da prihaja od juga slavni pevec Ulrik Lichtenstein, ki je prehodil vsa italijanska mesta in slavil v njih s svojo pesmijo lepoto žen. Pot ga je vodila preko gor na sever, na dvor češkega kralja. Prinesli so vest o njem brzi sli, ki so hiteli pred njim naznanjat njegov prihod. Zato so prihajali pevci in vitezi iz vseh dežel naokoli, da pozdravijo slavnega pevca na njegovi poti. Iz dežele štajerske sta prišla na brežiški

grad pevec sovneški iz savinjske doline in vitez vildonski iz Vildona. Vojvoda Bernard je zbral viteze in pevce in šel z vsem spremstvom na mejo, pozdravit slavnega gosta. Med vitezi je bil tudi Angelin Hidar, ki je poznal slavo tega svetovnega pevca.

Pri Vratih, na meji dežele, se je ustavil vojvoda Bernard s svojim spremstvom. Dolgo se že ni zbrala tako odlična družba okoli njega. Na zeleni trati pod prelazom so mu vitezi priredili viteške igre. Med vitezi in borci se je odlikoval «črni vitez» Mojram, ki je oblastno izvabljal junake na boj. Naslednjega dne so vitezi zasedli prelaz in so kmalu opazili, kako se je na drugi strani po dolini bližal velik sprevod: spredaj so šli glasniki, za njimi je jezdil pevec Ulrik Lichtenstein, oblečen kot boginja Venera, z liro v roki in z vencem na glavi, za njim pa se je vila dolga vrsta jezdecev, ki so bili njegovi služabniki in spremljevalci. Ko je viteški pevec prestopil mejo, se mu je približal vojvoda Bernard, obdan od svojih vitezov, in dejal v jeziku svoje dežele:

«Bože vas spremi, kraljeva Venus! Vabim vas na svoj dvor, da boste naš gost v deželi korotanski, na svoji zmagoslavni viteški poti!»

Pevec Ulrik Lichtenstein je stopil s konja in objel vojvodo v znamenje, da sprejema njegovo gostoljubje.

Glasniki so oddirjali naprej naznanjat prihod slavnega pevca, vitezi in jezdecji pa so se uvrstili v sprevod in spremljali vojvodo in njegovega gosta. Z gradov so vihrali prapori in oznanjali tujemu vitezju svoj gostoljubni pozdrav.

Pri Beljaku jim je prišlo naproti posebno poslanstvo neznane gospe, ki je poslala pevcu krasno suknjo, pas in zapono s pozdravnim pismom v zahvalo pevcu, ki si je ženam na čast oblekel žensko obleko in se boril za njih slavo in čast.

Na daljni poti so jih pozdravili poslanci Zaheja Nebogorskega, ki je vabil pevca in njegovo spremstvo na svoj grad. Nato je prišel glasnik Otona Bukovskega, ki je pozdravil pevca Ulrika z besedami:

«Prežlahna kraljica! Dobrodošla, vam kliče v tej deželi zemlja slovenska in se želi izkusiti z vami na bojišču.»

Tako so prišli na grad Breže, kjer je stala pri vhodu velika družba zbranih gostov in v sredi njih princesa Hema, ki je izročila pevcu belih rož v pozdrav z besedami:

Pesem Vaša je donela
po gradovih provansalskih
in po dvorih talijanskih,
da je v svetu zaslovela.

Vzeli ste podobo žene,
da slavite nje krasoto,
kakor bôginje lepoto,
ki nikoli ne uvene.

Naj v deželi korotanski
Vaša pesem nas pozdravi
k Vaši časti, k Vaši slavi,
pevec Ulrik Lichtensteinski!

Viteški pevec se je galantno poklonil pred princeso Hemo, poljubil njene bele rože in dejal:

«Rože, ki rastejo v tej deželi, so enake ženam, ki prebivajo v nji. Bele so, kakor njih čistost, plemenite, kakor njih srca, in dehteče, kakor njih lepota. Jasnejše so ravnine južnih dežel, a veličastnejše so gore korotanske. Visoki so njih vrhovi, strma so pota preko njih, a tudi v vaših dvorih se prepeva pesem junakom v slavo in ženam v čast.»

Vsi so odšli v grad, kjer se je začela vesela gostija. Ko so sedeli zvečer pri mizi, je rekel vojvoda Bernard:

«Štirje pevci sede v našem krogu: čujmo njih pesem po vrsti, da dobi najboljši iz njih venec zmage.»

Pa so rekli vitezi:

«Kako naj tekmujejo domači naši pevci s svetovno slavo?»

Vojvoda Bernard pa je rekel:

«Vsakega bomo presodili po njegovi zmožnosti, ker ima vsaka pesem nekaj svoje lepote; naše gospe pa bodo obdarile pevce z darovi.»

Družba je posedla po stolih okoli dvorane in prvi je nastopil po žrebu pevec sovneški iz savinjske doline. Prepeval je o krasoti zelene pomladi, ki se razgrinja po gričih štajerske dežele; da se ob nji napaja mlada zemlja, ki venča svoje griče z vinsko trto in rujnimi grozdi.

Vitezi so zaploskali, dvignili čaše in nazdravili pevcu z rujnim vinom; iz vrst, kjer so sedele gospe, pa je priletela pevcu rumena roža.

Za njim je nastopil vitez vildonski iz Vildona. Pel je o krasoti mlade ljubezni, ki se prebudi v cvetočem gaju in hodi po zelenih tratih, dokler ne pride v tiho zatišje grajskega vrta, kjer najde srečen par, ki ga ovenča s svojim cvetjem in dahne v mlada srca sanje polnočnih zvezd.

Pesem je navdušila poslušalce, da so radostno obdarili pevca s priznanjem, trčili na njegovo zdravje in iz kota je priletela pevcu modra roža.

Zdaj je nastopil vitez Ulrik Lichtensteinski. Vse je obmolknilo. Takoj, ko je prijel za strune, se je začutila v ubranih glasovih njegova čudovita umetnost. Pel je o krasoti žene. Ako je prvi pevec slavil krasoto pomladi in je drugi pevec hvalil krasoto ljubezni, hoče on opevati njo, ki je v sebi združila ljubezen in pomlad, ki krasi življenje in svet in združuje v sebi srečo in radost; nje krasota vzbuja pesem v srcu in vabi za seboj junake na slavna dela. Ona je solnce življenja in vir blaženosti, cvet skrivnosti in vir opojnosti, večna krasota, postavljena na zemljo iz nebes.

Vsi gostje so ostrmeli pri krasoti te pesmi in ko je Lichtenstein dokončal svoj spev, so zagrmeli stoli in čaše. Vsa dvorana je odmevala od navdušenih vzklikov in iz ženskih vrst se je vsulo cvetje na slavnega pevca.

Zadnji je vstal Angelin Hidar. Ker je bilo njegovo ime do zdaj malo znano na domačih gradovih, so mnogi gostje le neradi poslušali njegovo pesem, kajti vsi so priznavali zmago gostu Ulriku Lichtensteinu. Toda ko je Angelin ubral strune na svoji liri, so zadonele tako božansko in veličastno pretresljivo, da so gostje obstrmeli in z začudenjem sledili pesmi. Beli vitez je pel pesem o krasoti pesmi. Slikal jo je, kako se rodi iz nebeških višav in se približa zemlji, kjer zadoni iz gozdov in gor, iz jezer in rek, iz morja in skal, in polni svet z nebeško sladkostjo, da vsa srca odmevajo v nji. In pesem je prešla tudi v zemljo korotansko, odmevala je od gor do gor in je postala tu veličastnejša od drugih dežel, ker je videla čudeže te krasne zemlje; in da ni bilo nje, kako bi izrazili krasoto pomladi, ljubezni in žene, ker vse to je minljivo, le pesem ostane večno in hrani v sebi krasoto preteklih časov za prihodnje dni. Pesem zmaguje nad svetom, opeva slavo junakov in krasoto žen, spremlja pomlad in ljubezen na njeni poti v svet — pesem je odmev večnosti in glas življenja, vzdih bolesti in vzklik radosti, pesem je najvišji dar nebes, neskončna v svoji raznoterosti, kakor višave neba in daljave morja, polna čudotvorne sile, odkrivajoča svetove, ki strmimo ob njih...

Ko je Angelin prenehal, je molčala vsa dvorana, kakor omamljena od njegove pesmi; potem pa se je dvignil vihar in ploskanje po vsej dvorani; sam vojvoda Bernard je dvignil čašo in pevec Lichtenstein mu je vrgel svojo rožo. Takrat pa je priletela izza mize tudi rdeča roža na pevca; rožo pa je vrgla ⁷⁸Hema. Angelin je dobro videl njeno belo roko, poljubil je rožo in se priklonil vojvodi in vitezu Lichtensteinu. Hkratu pa je

zapazil črnega viteza, ki je sedel v kotu, ter začutil na sebi njegov sovražni pogled.

Odšel je iz dvorane v pomladno noč, tam se je ozrl po zvezdah in nekaj časa nato se je odprlo okno, kjer je v lepih večerih gledala princesa Hema po dolini.

Vitezi so dalje popivali v dvorani in ko so se napili, so prišli tudi oni na vrt. Med njimi je bil tudi črni vitez, ki je iskal pevca Angelina, da bi ga izzval na boj. Angelin je čul njegov glas in mu je prišel naproti.

«Hej, beli vitez!» je govoril Mojram v svoji pijanosti. «Ako si junak, te vabim na boj, da boš lahko zapel pesem o svoji zmagi, ti, sin mlinarjev!»

Angelin je še držal rdečo rožo v rokah, dar priznanja za svojo pesem, ko je začul izzivajoče besede.

«Jutri, črni vitez, se spoprimeva,» je odgovoril, «da bo videlo solnce tvoj poraz.» In je odšel po stopnicah v grad.

Vitezi so se počasi pomirili in se jeli razhajati.

Angelin ni mogel spati in je dolgo v noč premišljal o svojem življenju, kajti čutil je, da je prišel čas odločitve. Kaj je vreden vitez, ki se ni boril v sveti deželi proti nejevernikom? Ali ni to oporoka njegovega očeta? Ali ni njegova dolžnost, da gre na boj na obzidje svetega mesta, da se zmagoovenčan vrne domov? Zasanjal je nov sen: zagledal je križarsko vojsko in sebe sredi vitezov, ki se bore za osvobojenje svete zemlje. Tam je prilika, da se izkažejo resnični vitezi in ko se vrnejo, se solnčijo v svoji slavi. Od tam bi se Angelin vrnil na grad Breže in potem zaprosil roko princese Heme.

Ko je zaspal, je imel težke sanje. Sanjalo se mu je, da se je poslovil od brežiškega gradu in odšel s križarji čez gore na jug. Sredi tujih vitezov je jahal po strmi poti čez gore; vsa družba se je smejala in zabavala, le črni vitez je gledal temno in sovražno. Angelin se je ozrl in videl brežiški grad iz daljave in visoko okno v njem: tam je opazil bele roke in obraz, obdan od zlatih las, in jasne oči, ki so gledale za njim. Pozdravljaj je na tihem svojo ljubljeno kraljico, da ne bi slišali tuji vitezi njegovih besedi.

«Vrnem se, vrnem in ti prineseš zmago in slavo v dar!» je govoril beli vitez in ni mogel odvrniti oči od ponosnega gradu.

Bližali so se na vrh klanca in takrat je zažarela kapelica na gori, da je beli vitez hipoma ustavil konja. Bilo je, kakor da je zaklical tih glas in ga vprašal, kam se je namenil.

«Še posloviti se nisem utegnil od tebe, o mati, glej na pot slave odhajam, da se vrnem za vselej k tebi!»

In ga je bilo [skoraj] sram, da se ni bil poslovil, in s težkim srcem je jezdil naprej. Tuji vitezi pa so se smejali in zabavali.

In zopet se mu je zazdelo, da ga je zaklical glas in se je ozri in videl pod seboj lepo zemljo korotansko, obsijano z mladim solncem. Bila je kakor raj, obdan od zidovja, poln čarobnih čudežev in skrivnostnih bajk. Začutil je, kako jo je ljubil od vsega začetka in da se je iz nje rodila njegova najlepša pesem.

«Skoraj bi bil pozabil na te, zemlja moja, glej, v tuji svet odhajam, da se vrnem s slavo k tebi.»

In zdelo se mu je, da mu zemlja očita njegov odhod in ga vabi nazaj. On pa je jezdil dalje s težavo in odporom v srcu.

Prekoračili so gore in prišli na ljubljansko polje. Tam se je zbirala križarska vojska, ki je prihajala preko gor. Vse polje je bilo pokrito s tujimi četami. Ustavili so se sredi polja in Angelin se je ozrl na Karavanke, ki so mu zapirale pogled v deželo korotansko. Tu se mu je približal črni vitez in rekel:

«Sedaj je prišel čas, da se bojujeva.»

In trije vitezi naokrog so pritrdili njegovim besedam. Angelin ni ugovarjal. Zdirjal je čez polje in je čutil, da je utrujen njegov konj in slabotna njegova desnica. Ustavil se je in se obrnil proti nasprotniku. Črni vitez je sedel na črnem konju in bil pripravljen na boj. Zdirjala sta drug proti drugemu. Vsa ravan je kakor ostrmela, vitezi pa so z rastočo pozornostjo sledili zanimivemu dvoboju. Zalesketalo se je orožje, zemlja se je stresla pod konjskimi kopiti, zadel je ščit ob ščit: takrat je Angelin začutil, da je padel na zemljo, črni vitez je zdirjal na konju preko njega in nato je vse objela tema. Vrišč in hrup je napolnil ravan. Naenkrat pa je solnce pretrgalo strašno temoto in Angelin je zagledal Karavanke v daljavi za seboj: tedaj pa se je zgodilo, da so popadale gore iz svojih višav, zabobnelo je v globinah, skale so se razgrnile in za njimi se je prikazala zemlja korotanska; sredi nje je stala bela kapelica, na novo zgrajena, z belim stolpom na vrhu, grob njegove matere. In vse naokoli je zasijalo v čudoviti krasoti, kakor da so se razkrili tajni podzemski zakladi in razsvetlili zrak nad seboj.

«Pozdravljena, domovina!» je vzkliknil Angelin v neizmerni sreči, da jo vidi še enkrat. Strmel je v ta čudežni paradiž, ves pijan neke nadzemske vzhičenosti. In na beli cesti se je pojavil sprevod, jezdec so jezdili na visokih konjih in sredi njih je bila na belem konju ženska postava: roke bele ko lilije, oči jasne ko zvezde, lasje zlati ko solčni žarki, a na obrazu tiha žalost. Sprevod je šel po cesti do mlina in zavil ob potoku navzgor:

šel je na grob njegove matere. «Hema!» je s silnim glasom vzkliknil beli vitez in — se prebudil.

Drugi dan se je vršil na gradu viteški turnir. Vitezi so se borili v polni opremi na svojih konjih drug proti drugemu, kakor jih je določil žreb. Dame in gospodje so sedeli na terasi pred gradom. Sredi njih je sedel vojvoda, obdan od domačih plemičev, in poleg njega je sedela princesa Hema. Črni vitez je zmagal že nad dvema nasprotnikoma, ko se je pojavil beli vitez na bojišču. Zletela sta drug proti drugemu v polnem diru. Beli vitez je odbil z lahkoto težki meč črnega viteza. Zletela sta drugič: beli vitez je spodbil ščit črnega viteza in črni vitez je padel s konja. Gledalce je obšel strah, kajti videli so, da je borba resnična. Vojvoda Bernard je vzkliknil in Hema je vsa zatrepetala. Viteza sta še enkrat zletela drug proti drugemu in črni vitez je predril prsi belemu vitezju. Beli vitez je padel vznak in obležal na tleh. Vsi so prihiteli k njemu. Rdeča kri je lila iz njegovih prsi. Odpeli so mu oklep in pod njim so našli rdečo rožo, zavito v bel robec s kraljevskim znakom. Vitezi so ostrmeli, princesa Hema se je zgrudila ob umirajočem belem vitezju in naglas zaplakala. Njegova ustna so ji še v smrti govorila nerazumljive besede. Črni vitez pa je izginil. Odnegli so truplo v grad in ga pokrili s cveticami. Drugi dan so ga pokopali na brežiškem gradu.

Pevce Ulrik Lichtenstein se je poslovil in odšel na sever, tuji vitezi so se odpravili naprej; na gradu je zavladovala žalost in tihota.

Šele čez leta so prišli pevci, ki so peli pesem o kralju Rišarju in belem vitezju. Okrasili so z napisom Angelinov grob.

Konec.

Povest o Angelinu Hidarju je izginila kakor slovenska pesem sredi korotanskih lesov. Nekdaj je bila znana povsod; pripovedovala se je po gradovih in cerkvah, šla je od ust do ust, od kočee do kočee, od doline do doline, babice so jo pravile svojim vnukom. Potem pa je izginila v koroških gozdih, odkoder je bila prišla, in nihče več ni vedel o nji.

A jaz sem jo slišal.

Slišal sem jo, ko sem ležal vrh Karavank in se je pod meno razprostirala skrivnostna dežela korotanska s svojimi gozdovi in njivami. Slišal sem jo, kako se je oglašala iz daljav, kakor izgubljen odmev iz starih časov, in se skrivala v zatišju gor in košatih lesov. Slišal sem jo v poznih večerih, ko je zadnje solnce obsevalo tihe doline in so se temne sence plazile od vrhov do vrhov.

Našel sem jo v starih knjigah samostanskih, kamor so jo zapisale spretne roke starega meniha, starim časom v slovo in bodočim v spomin. Na preperem rokopisu sem jo našel pod streho ubožne koč, kjer jo je bil shranil pobožen mož, ki je veroval v njeno čudežno moč. Našel sem jo in jo napisal, kakor se je pripovedovala v tistih davnih časih, kakor se je ohranila napisana v starih knjigah in rokopisih in kakor sem jo slišal v njenih zadnjih odmevih, ko se je izgubljala sredi koroških Jesov.

Alojz Gradnik: **Jeseni v Medani.**

I.

Okrog ognjišča zbrana je družina,
dva roženkranca so že odžebali.
Že dogoreva glavnja; iz kamina
se vrača dim; vsi so že polzaspali.
Na sredi hiše, v krogu, pa mladina
koruzo lička, poje in se šali
in si podaja polno bučo vina.
Trepetajoč po vsem telesu mali
na úho vlečejo, kako verige
pri Sirkovih ponoči rajnca vlačí.
Potem se spet okrene govorica
in pričkajo se o žornadni plači,
po čem rebule letos bo lodrica,
po čem penčáne češplje in suhe fige.

II.

Ognjišče: domačije mila sreda,
ki veže tesno mater in otroka,
kjer vedno toplo roko najde roka
in nezatvorjeno srcé beseda.
Ognjišče: mir, pokòj, počivališče,
ko trudna noga romarja ne blodi
v viharju, v zimi, v snegu in po vodi
in srce sanja in nič več ne išče.
Samó kdor sredi belih cest sameva
in ki mu noč nikoli ni uteha
in svet in dom in sebe je preklel,
ve kaj je ogenj in nad ognjem streha,
četudi ogenj ta že dogoreva
in je spomin njegov samó pepel.

Fran Erjavec:

Iz Cankarjeve delavnice.

(Ob četrti obletnici pisateljeve smrti.)

S pomladi leta 1915. je začel priobčevati Ivan Cankar v «Domu in svetu» drobne črtice, ki jih je potem nadaljeval leta 1916. in 1917. pod skupnim zaglavjem «Podobe iz sanj». Nekaj takih črtic sta objavila medtem tudi «Slovan» in «Ljubljanski zvon». Vse te je Cankar potem v zgodnji jeseni leta 1917. zbral, jih popolnoma na novo razporedil in par mesecev nato, proti božiču leta 1917. izdal v posebni knjigi pod naslovom «Podobe iz sanj».

Ne glede na to, da je ta knjiga ena najglobljih in najčistejših Cankarjevih umetnin, je važna in zanimiva še v dveh drugih ozirih; na eni strani nam predstavlja strašno «ogledalo... težkih dni», ki jih je preživel naš narod «v letih strahote 1914. do 1917.», na drugi strani pa labodji spev, s katerim se je poslovil umetnik od naroda in domovine. To nikakor ni konvencionalna fraza, temveč dejstvo, ki ga je moral čutiti vsak, ki je poznal Cankarja pred vojno in zadnja leta pred njegovo smrtjo. Nekdanji rezki in brezobzirni bojevnik se je malone čez noč izpremenil v nežnega, dobrega otroka. Čutil je, da se v njem nekaj trga in pripravlja. V nekem pismu iz onih časov (datirano je z 31. majem 1917.) mi je pisal med drugim tudi: «... Že vse leto imam v sebi nekaj tako strašnega, da se naravnost bojim blaznosti. Potožiti pa ne morem in nočem nikomur, ker me je sram in pa ker se mi zdi, da bi najbrž nihče ne razumel takega trpljenja... meni je zdaj skaljeno prav vsako veselje, smeje se le obraz, v srcu pa je strah, ki nikoli ne utihne. Ali se Tebi še ni kdaj nenadoma zazdelo, da Ti tuje spačeno lice gleda preko rame, kakor da bi stala smrt za Teboj...»

V takem razpoloženju so bile torej napisane «Podobe iz sanj», ta v «bisere stisnjena bol». Sprva jih je pisal brez sistema in načrta in šele leta 1916. jih je krstil s skupnim naslovom «Podobe iz sanj», naslednje leto, nekako začetkom poletja jih je pa sklenil zbrati, dopolniti, sistematično urediti in jih na dr. Izid. Cankarja prigovarjanje izdati v posebni knjigi. Da te Podobe nikakor niso slučajna zbirka medvojnih črtic, temveč prav dobro premišljena in precizno zgrajena enota, s katero je hotel pisatelj simbolično naslikati okrutno dobo in tolmačiti težnje svojega rodu, nam najbolj jasno dokazuje usoda zadnje črtice, to je «Velike maše».

Večkrat sem prigovarjal Cankarju, naj mi izroči za spomin kak svoj rokopis. Ko ga neko popoldne, prve dni junija leta 1917., obiščem na Rožniku, je pravkar končaval kratko črtico in napol v šali ga vprašam, ali je ta zame. Pomisli trenutek, nato pa odvrne: «E, morala bi biti za Izidorja (dr. Izid. Cankarja), pa saj je vseeno, tu jo imaš!» Vzel sem rokopis in pozneje ga nisva omenila več. Par dni nato sem odpotoval v Gradec, kjer sem imel tedaj shranjen svoj inventar in tja sem odnesel tudi rokopis «Velike maše» ter ga založil v enega izmed mnogih zabojev.

Dober mesec po tem dogodku dobim Cankarjevo pismo, v katerem me je nujno zaprosil, naj mu rokopis vrnem, češ, da «absolutno sodi» med «Podobe iz sanj», in da bi «zbirka brez te črtice ne bila celotna», zlasti ker se je odločil izdati jo v knjigi; rad mi pa da v zameno kaj drugega, «najrajši verze». Jaz mu odgovorim, da črtice nimam pri sebi v Istri, kjer sem tedaj služboval, in da mu je, žal, trenutno ne morem vrniti in to ne samo iz službenih ozirov, marveč tudi, ker se že sam nisem več točno spominjal, kam sem jo bil založil.

Ker torej vzlic Cankarjevi nevolji nisem mogel takoj ustreči njegovi želji in ker je on sam čutil, da bi bila projektirana zbirka brez te črtice nepopolna, jo je koncem avgusta ali začetkom septembra, torej okroglo tri mesece po prvem zasnutku, vnovič napisal, nakar je izšla v peti številki «Doma in sveta» istega leta.

Uverjen, da bo nudila primerjava obeh napisov zelo zanimiv, intimen vpogled v Cankarjevo delavnico, zlasti ker je nemara to edini dokument te vrste iz Cankarjeve ostaline, ga priobčujem na tem mestu in v primerjavo še drugega, kajti pisatelj ni delal, vsaj kolikor je meni znano, nikdar nobenih konceptov, temveč je nosil snov s seboj, dokler ni v njem popolnoma dozorela in oživela in jo je šele nato napisal; zato je bil njegov rokopis navadno tudi brez najmanjše poprave. Kake izpremembe je pa vendarle dobivala snov sčasoma navzunaj, bo najlepše pokazala primerjava obeh napisov sama, zlasti ker je nastala ta varijanta zgolj po naključju.

Velika maša.

(Začetkom junija 1917.)

Stopil sem v farno cerkev, ko je bila še skoraj prazna, in sem se napotil po ozkih, vijugastih stopnicah na kór. Jutranje solnce je v šumečih potokih lilo

Velika maša.

(Začetkom septembra 1917.)

Željan tolažbe in posvečenja sem stopil v farno cerkev svetega Pavla, ki je pred zdavnim, zdavnim časom videla in blagoslovila mojo mladost. Po mrač-

svojo svetlobo v prostrano ladjo, da so bile stene kakor pozlačene in so podobe svetnikov in svetnic trepetale in migljale, kakor z živimi zvezdami posute.

nih, vijugastih stopnicah sem se napótil na kór, da bi slišal od blizu pevce in orglje in da bi blagodišeči oblaki izpred oltarja, prepojeni z molitvami, segli naravnost do mojega srca. Cerkev je bila temna, hladna in prazna; v tej tišini in samoti se mi je zdela silno večja in višja nego poprej; in tesnobno mi je bilo; mraz mi je z vlažnimi rokami tipal po licu, dihal mi v dušo plahost in strah. Svetniki so stali na oltarjih kakor sence v senci, nepremični, mrtvi; podobe na stenah so bile široke črne lise brez obličij in brez življenja; večna luč pred vélikim oltarjem je tiho trepetajoča svetila sama sebi.

«Saj ni več zgodaj!» sem pomislil. «Saj ni meglé in oblakov ne! Kako da so zaspali verniki in kako, da je zaspalo to nebeško solnce ter se nikakor noče vzdigniti iznad noči?»

Ljudje so prihajali v cerkev. Zdelo pa se mi je, da ne prihajajo počasi in verno skozi vélika in stranska vrata, temveč da vstajajo tiho iz kamenih tal, iz grobov, kjer so spali. Ženske, tudi tiste, ki so bile navidez še mlade, so bile upognjene, trudne in izmučene, kakor da so bile pravkar odložile silno breme. Ne eno lice med vsemi ni bilo gladko in veselo, prav vsa so pričala, da jih je bila bridkost pobožala z mrzlo roko, in spomin je ostal za vselej, grenak in bled; oči so gledale zamišljeno,

bile so udane in mirne, kakor v temno globočino zamaknjene; poznalo se jim je, da so videle zgodaj in prezgodaj smrt v njeni grozi.

Pred oltar je prišepal cerkovnik s kajfežem v roki. Ta cerkovnik je vlačil eno nogo tako čudno zdaleč za seboj, kakor bi ne bila njegova; vkljub temu se je sukal spretno in se ni spotaknil, kajti bil je poslavajen. Prižigal je svečo za svečo, meni pa se je zdelo, kakor da bi ne gorela nobena; plameni so bili mirni in mrzli, mrtvaško beli in brez luči. Cerkovnik je upihnil svečo na kajfežu ter je dolg in sključen odšepal v zakristijo.

Tiho so se odprla stranska cerkvena vrata, kakor da je bila pritisnila na kljuko trepetajoča roka plahega in zbeganega človeka, ki se še k Bogu samemu ne upa drugače kot z upognjeno glavo. Prikazala se je drobna, zgrbljena ženska, v dolgo črno ruto zavita. Njen obraz je bil tako bel, da se je svetil v mraku, kakor od čudežne notranje luči obžarjen. Res je bil nož gorja in bolečine zarezal pod očmi in po licih globoke struge solzam, ali spoznal sem takoj in strahoma, da ženska ni betežna starka, temveč da ji je komaj dvajset let. Za njo so prihajale druge, s počasnim, neokretnim, plazečim se korakom, sključenim životom, otrplimi, razjedanimi, splahnelimi lici, udrtimi,

Nič drugačni od teh sključenih, zgrbljenih, izžetih žensk niso bili otroci, ki so stali spredaj, blizu pred oltarjem. Drobni so bili, še predrobni, ali spoznaje jih je bilo zaznamovalo tako očitno, da so bili podobni odraslim pritlikavcem, ki so bili doživeli vse do kraja, kar more doživeti človek in jim ni tuja nobena žalost in nobena bolečina, tudi smrt ne več. Nekateri so imeli zelo upala in ozka lica, drugi zabuhla in sivkasta; vsi pa so gledali z vodenimi, izbuljenimi očmi, začudeno, preveč zrelo, kakor da še zmerom uročeni strmé v tisto nezaslišano strahoto, ki jih je bila nekoč omamila in prevzela. Ob takih licih in takih očeh so se mi zdela ta kratka, pisana otroška krilca skoraj smešna in zopernaturna.

Iz groba je vstal moški in se je zibal počasi do klopi. Hodil je, kakor da bi bil prelomljen v pasu; ob enem koraku je vrgel život sunkoma vznak, ob drugem ga je prevrnil globoko predse; tako je došel do klopi, sopeč in poten; v obraz je bil razoran, siv in star, čeprav so pravili, da mu ni dosti čez trideset. Za njim jih je vstalo, se jih je iz temè prikazalo še ne-

usehlimi očmi, opaljenimi ustnicami; vse kakor da nosijo silna bremena na šibkih, izmučenih plečih. In ni se dalo razločiti sedemdesetletne starke od nedoraslega dekletca.

V cerkev so prihajali otroci, s prav tistim plazečim se, utrujenim, omahujočim korakom, kakor so prihajale ženske, njih matere. Starikava je bila hoja, obrazi so bili starikavi in starikavo je bilo tudi vedenje teh prezrelih, izkušenih, od zgodnjega spoznanja bolnih otrok. Njih lica so bila nabrekla, sivkaste polti, kakor da se je bila nabrala umazana voda pod najožjo kožo; strahota in žalost pa so bile te oči: ne v enem očesu ni bilo mladosti, ne v enem ni bilo veselja. Kakor da bi se zgrudili pod bremenom, vsak pod svojim, so pokleknili otroci za kamenito, stebričasto pregrajo pred vélikim oltarjem ter nagnili glave prav do sklenjenih rok.

Začudil sem se, da moškega ni bilo v cerkev. Ko sem se začudil, se je prizibal skozi vrata postaren človek; to se pravi, imel je lase osivele in lica razorana, obrvi in brke pa čisto črne, tako da bi lahko mu bilo šestdeset in čez, lahko pa tudi šele dvajset let. Bil je kakor prelomljen v pasu; ob enem koraku je zagnal život vznak, da se je videlo belo v očesu, ob dru-

kaj, mnogo ne; vsi pa so bili, kakor on: spačen in strašen spomin na življenje, ki je nekoč bilo. Ob berglji je poskakoval čokat človek, pust in temnogled, kakor da je bil okusil neznano krivico, ki ji s svojo kovaško pestjo ne more doživeti; enorok starec je vodil mladega slepca, oba sta hodila počasi, s plazečimi se koraki in povešeno glavo, kakor da še zmirom trudoma preišljujeta nekaj, kar se do konca nikoli ne dá premisliti; s trepetajočimi nogami je priplezal iz globočine starecmladenič, ki se je mrzlično tresel po vsem životu, šklepetal z zobmi, potrepetal z lici in pomežikaval z očmi, ki so begale blodno brez cilja; nekoč v enem samem hipu, je bila groznica planila nanj in mu ni izpustila več ne telesa, ne duše.

In nanje vse je usmiljeno sijalo jutranje solnce, prepevalo jim je vesele pesmi o vstajenju, da bi jih vzbudilo iz groba in smrti; ni moglo; še bledejši so bili obrazi, še bolj upali in izmučeni, ko jih je obžarila ta svetla luč, vzdignila jih iz temè, pokazala jih naravnost drugega drugemu.

Cerkovnik je prižigal sveče na oltarju; ta cerkovnik, krepak mož s kozavimi lici in črnimi lasmi, je šepal tako čudno, da je vlačil eno nogo daleč za seboj, kakor da bi ne bila njegova; toda obračal se je vendarle brez nerodnosti, umerje-

gem pa ga je sunil daleč naprej; tako se je poganjal do najbližje klopi.

Koj za njim je prišel visok, slok, golobrad fant; še mahu ni imel na lepo vzbočeni zgornji ustnici in če bi ne bilo gub pod očmi in na čelu, bi mislil, da je še napol otrok. Stopal je z drobni, previdnimi, plahimi koraki, kakor po ozki, spolzki brvi čez naraslo vodo. Tresel se je po vsem telesu, potresaval in pocincaval je tudi z glavo, pomežikaval neprestano s temnimi očmi, tipal krog sebe z obema trepetajočima rokama; tako se je pritipal do klopi ter se tam globoko oddahnil, kakor odrešen pogube in smrti.

Še so prihajali. Prišel je oče, ki je klonil glavo globoko in gledal temno in mrko v tla; levi rokav mu je omahoval prazen ob životu, z desnico pa je vodil oslepelega sina, lepega mladeniča, ki je s praznimi očmi strmel kvišku. Ob dveh bergljah je pritolkel in pridrsal čokat, plečat mož; nikamor se ni ozrl izpod košatih obrvi, njegov zagoreli bradati obraz je bil priča otrplega trpljenja, okamenelega srda.

In še mnogo jih je prihajalo, brez števila, kakor da so vstajali iz grobov.

Na vseh obrazih pa, tako mnogoštevilnih in različnih, je bilo s trdim jeklom zapisano nekaj skupnega, čisto enakega: neugasljiv, neizbrisljiv spomin.

no in spodobno, ker je bil tako vajen.

Ministrant je pozvonil ob vratih zakristije, župnik v ornatu je stopil pred oltar, kmalu nato so zapele orglje. Zapele so, njih glasovi pa niso bili ubrani, zvijali so se, prevračali se, gnetli se pod neokretno roko. Ozrl sem se tja in sem ugledal pred orgljami nedoraslega učenca, bledikastega fantiča z velikimi črnimi naočniki. Tik za njim je sedel stari organist, na nizkem stoličku, globoko v senci pod svojim učencem, mladim orgljarjem. Temu staremu organistu je bilo komaj štirideset let, postaral pa se je bil za nadaljnih štirideset. Sam vase stisnjen je bil, čisto siv, drobn obraz je bil podoben kepi osušene, razpokanega ila, oči so se neprestano solzile in so gledale motno, roke so bile nagnane, koščene in so se tresle tako močno, da bi ne držale žlice. Ko sem ga ogledaval, se mi je senca razmeknila in ugledal sem namesto nog dvoje kratkih štorov in dvoje lesenih kolcev. Obrnil sem se v stran.

S tenkim, tresočim glasom je pel stari župnik pred oltarjem, odpevale so mu na koru orglje same, ker pevcev ni bilo. Žalostna in grenkobe polna je bila ta pesem, kakor iz grobov porojena. Obrazi žensk, otrok

na neizmerno srčno bolelost, na trpljenje in bolečino brez primere, na grozoto, ki ji ni imena, na krivico, ki vpije proti nebu in kliče po sodbi.

Zvonček ob zakristiji je tenko zapel in prikazal se je stari župnik v ornatu. Globoko sklonjen je počasi in trudno stopal proti oltarju; venec belih las se mu je vil ob sencih, tudi obraz je bil čisto bel in je razodeval globoko žalost.

Ko je stopil župnik pred oltar, so se oglasile orglje, njih glas pa je bil hripav in neubran, zvoki so se lovili in prevračali brez cilja. Ozrl sem se osupel; na visokem stolu pred orgljami je sedel mladoleten učenec; izsušena, jetična lica je imel in udrte oči, iz katerih je gledal blede glad. Na nizkem stolcu globoko zadaj je sedel v dve gube sključen mojster orgljar; obraz, ob dlan naslonjen, mu je bil ves razdejan od velike bridkosti; pogledal sem bolj natanko tja in sem videl, da ima namesto nog dvoje štorov in da iz teh štorov mrtvo in trdo štrli dvoje lesenih kolcev.

S tresočim, bolnim glasom je molil župnik pred oltarjem, bučno in hripavo, brez radosti, brez vere so mu odgovarjale orglje na kóru; njih molitev je bila zgolj beseda. Verniki so klečali globoko doli v hladnem

in zgodnjih starcev tam doli so klonili zmirom nižje k mrzlim, kamenitim tlom, k smrti, ljubi, v potrtem srcu grenko zaželjeni.

Tedaj —

Oj oko ti moje, napol oslepe-
lo od bridkosti, ali se ti sanja?

Roka božja, na vekomaj usmiljena, je odprla nastezaj vsa okna, da so naglas zaklen-
ketala. Solnce, ki je lilo in škro-
pilo prej v potokih svojo luč, je v silnem loku planilo v cer-
kev, kakor je bilo, in razlilo se je po nji mogočno jezero svet-
lobe, penče se in vriskajoče visoko nazaj do nebes.

«Te Deum laudamus!»

Župnikov glas je bil čist in jasen, čisto in jasno so mu od-
pevale orglje.

«Te Deum laudamus!»

Pred orgljami je sedel stari organist in bil je mladenič; lica so mu bila gladka, oči so se mu svetile.

«Te Deum laudamus!»

Tam doli so se mahoma, kakor na ukaz božji, vzdignili vsi, kolikor jih je bilo, teh pre-
izkušenih, v trpljenju očiščenih, in zapeli so naglas veselo pesem o vstajenju in odrešenju. Na nobenih ramah bremena več, na nobenem licu bolesti, grenkobe v nobenem srcu...

Oj oko ti moje, razbolelo, napol oslepelo od bridkosti, ali se ti sanja? —

somraku; in njih molitev se je trudna in težka vila od črnih tal proti stropu. Ta molitev je bila prošnja lačnih, ponižanih, v trpljenju umirajočih, bila je očitaneje, hropeči vzdih bolnika, bila je zadnji, obupni klic.

«Kaj ni dovolj, kaj ni že čas, o Bog?»

Bog je slišal in tedaj je videl, da je čas. Vsemogočna roka njegova je odprla vsa okna nastezaj. V vriskajočih, šumečih, vročih valovih je planilo solnce v mraz in noč, izlilo se je v potrta srca in jih napolnilo do roba z velikonočno radostjo, seglo je v grobove in jim je dalo življenje, obžarilo je blede lica, ozdravilo jih je in pomla-
dilo.

Z zvonkim glasom je zapel župnik pred oltarjem:

«Te Deum laudamus!»

Pred orgljami je sedel sam orgljar mojster in orglje so za-
vriskale proti nebu:

«Tedeum!»

In iz tisoč prepornih src, iz tisoč veseložarečih oči je zado-
nelo po vsej svetli cerkvi:

«Tedeum!»

Minila je na vekomaj črna maša trpljenja, sramote in gro-
ze, zazvonilo je k večni véliki maši radosti in ljubezni.

Tedeum! — — —

Sanje vé moje, kam ste se zagledale? —

France Bevk:

V globini.

(Konec.)

(Igra v enem dejanju.)

Prvi: Šel je.**Drugi:** Ne bo ga več nazaj.**Tretji:** Brat je bil — vendarle...**Prvi:** Bogve, če mi prestopimo ta prag še kdaj. Lepše bi bilo umreti na solncu... na prostem...**Drugi:** Bolje je tu notri. Kakor padeš, tako obležiš; že ta hip si zakopan brez duhovnika in solza. Vse, kar imaš, gre s teboj. Mrtev si z mrtvimi sosedi; vse v isti minuti.**Drugi izmed njih** (ki se še ni bil oglasil): Družino imam in otroke. Spominjam se kraške bitke. Koliko krvi! In vsak hip sem videl na mestu, kjer se je granata razletela, krvave glave svojih domačih. In Bog me je obvaroval...**Tretji izmed njih:** Kadarkoli te vidim, vedno moliš. Ali si res tak grešnik?**Glas iz kota:** Ali še vedno nosiš škapulir?**Drugi izmed njih** (z vzdihom): Oče naš...**Drugi glas iz kota:** Še bomo živeli. Ko se vrnem, izpijem vedro vina!**Narednik** (ki je stal zamišljen s povešenim revolverjem v roki): Tiho! Ali se ni nad nami granata zakopala v zemljo. Ali ni butnilo ob vrata?**Eden izmed njih:** Pst! Ne, nič ni! Pač!

(Molk.)

(Ob vrata je butnilo znova.)

Narednik: Odprite vrata! Poglejte!**Nekdo** (poizkusi; vrata se ne odpro. Obstoji in se ne gane).**Vsi:** Kaj je? Kaj se je zgodilo? Kaj to pomeni?**Nekdo:** Vrata se ne odpro več...**Narednik:** Vrata se ne odpro? Vrata se ne odpro!**Vsi:** Zaklenjeni? Zabiti? Zasuti? Živi pokopani? Mrliči pri živem telesu! Hu!**Narednik** (plane k vratom, poizkusi jih odpreti; ne udajo se mu): Halo! Odpri! Ali nas je zasulo? Kaj je?

(Tiho. Grob.)

Narednik: Anton! Ali si živ, ali si mrtev? Anton!

(Od zunaj se začuje krohot, kot da prihaja iz grozne globočine gneva.)

Vsi (ostrmé. Zro se, zro, tihi ko gluha noč, plašni kot otroci).**Glas od zunaj:** Gospod narednik Jožef Grivar!

Narednik (je skrušen, molči. Ko se klic ponovi, dé): Kaj hočeš, Anton, brat moj?

Glas od zunaj: Brat? Prostack sem, podložnik tvoj, ki mu je ostala v igri zadnja karta v rokah. Vrgel jo bom.

Narednik: Anton!

Glas: Vrgel jo bom! Ali slišiš?

Narednik: Slišim! Še tvoj obraz vidim.

Glas: Poslušaj me! Odgovarjaj mi na vprašanja. Tri minute prej bom mrtev kot ti!

Vsi: Uderimo vrata! Pobjimo ga! Izrujmo mu jezik!

Narednik: Anton!

Glas: Čigava je ona? Govori resnico!

Narednik: Tvoja je! Res je tvoja!

Glas: Ti jo ljubiš in misliš nanjo v najbolj burnih nočeh.

Narednik: Res je... nanjo mislim!

Glas: Ali boš mislil nanjo tudi takrat, ko ti bo smrt segala v roko?

Narednik: Pri Bogu, res bom mislil!

Glas: Jaz ne bom mislil, če moram umreti. Zdaj vidim, da je nisem ljubil.

Narednik: Brat! Brat! Nisi še umrl in še se lahko srečava. Pomisli, da si ta hip obsojen na smrt!

Glas: Bodi! Vedel sem, da je tako, da ti zleti v naročje kot zrel sad! Vedel sem, da moram z njenim posestvom pomnožiti in izboljšati svoje, da bom mogel živeti. Samo to sem vedel!

Narednik: O, kaj si storil!

Glas: Bal sem se, da je ne iztrgaš ti. Prvi sem pisal in te izbral za namestnika, da se te obranim. Za namestnika pri oltarju in ne v postelji.

Narednik: Pošast! Ali naj te še imenujem brata? Kupiti si hotel samo zemljo ne nje. In jaz sem jo ljubil! Dvom si dvignil v meni, zato sem šel, da bi bral v njenih očeh. Skozi solze nisem videl v oči. Bilo je prepozno, ker sem molčal; če bi bil govoril... In niti dotaknil se je nisem!

Glas: Lažeš! Ti si me ogoljufal. Po tuji lasti si segel! Tat si! Tem hujše, ker si moj brat!

Narednik: Nisem! Tepec, ki ne razumeš! Glušec, ki ne slišiš! Kaj boš storil?

Glas: Umrl boš!

Vsi: Kanalja! Odpri! Zverina! Kaj smo ti storili mi?

Narednik: Kaj so ti storili? Živ ostaneš in ne boš umrl, če odpreš.

Glas: Čemu bi živel? Umrli bom: jaz od užaljene časti, ti od ljubezni! Ne prenesem te misli; poznaš me! Vse vas čaka smrt!

Več glasov: Odpri! Vrata razbijemo! Pobjemo te kakor psa!

Glas: Vrata so zabita! Na stene vas bo stisnilo kot čevelj muhe, kot lepenko v tenek mlinec.

Nekdo: Jezik mu iztrgajmo!

Narednik: Kdo bo čakal tega, kar ima priti? — Anton!

Glas: Govori!

Narednik: Hudo mi je! A bil sem pošten. Še besedice nisem dejal, ona je imela solze v očeh. Tako me je gledala, da je kipelo v meni... Spoznal sem prepozno... To me je peklo, to me je grizlo in hotel sem se maščevati...

Glas: Hahaha... Kdo ti verjame?

Narednik: Videl sem jo, ko je zrla na poročno noč skozi okno... Nisem se je dotaknil, dasi sem od bolečine blaznel...

Glas: Hahaha!...

Narednik: Prisegam ti!

Glas: Smrt je grozovit mlin; melje, melje. Mehka je postala tvoja duša. In če bi ti hotel verjeti, bi verjel samo za hip... ostalo bi v meni vse življenje... In če bi mi nič več ne bilo na tem — sem jaz na dolgu tebi — in bi ostali računi neporavnani. Plačajva danes! In če bi te hotel rešiti, je prepozno!

Narednik: Pri živem Bogu!

Glas (molči).

Narednik: Anton!

Glas (molči. Bobnenje topov).

Nekdo: Ali je že mrtev?

Narednik: Anton!

Glas (molči).

Vsi: Ali je zaspal? Zbudite ga! Kdo ga je poslal? Ustrelite skozi vrata! Anton! Tone! Oglasi naj se vrag!

Glas (se krohota).

Nekdo: Krohota se! Ali je blazen?

Vsi: Bestija! Vsi umrjemo! Če se vsi pokoljemo, umrjemo! Niti maščevati se ne moremo!

Narednik: Brat! Kri moje krvi! Na rokah te bomo nosili!

Vsi: Naš prijatelj! Radi smo te imeli. Čutili smo s teboj. Tvoja žena je bila v naših mislih. Tvoj glas nam je bil ljub.

Prvi: Vedno sem ti dal tobaka. Radi mene!

Drugi: Puško sem ti nesel, ko nisi mogel marširati.

Tretji: Roko sem ti bil obvezal.

Četrti: Ponoči si vstal in stopil na mojo nogo. Nisem rentočil nad teboj.

Peti: Jaz sem Štefan Pik. Čuj, Anton, jaz sem Štefan Pik. Ženo imam in tri otroke. Sedem ofenziv sem prestal. Jaz sem Štefan Piiik...!

Nekdo (posluhne): Nikogar več ni zunaj. Le granate tulijo.

Več glasov: Kdo je kriv tega? Vprašamo, kdo je kriv tega?

Prvi: Bog je kriv! Čemu dopušča kaj takega!

Drugi: Matere so krive, ki so nas rodile. Mati, zakaj si me rodila?

Tretji: Prekleti cesar je kriv!

Četrti: O, mi tepci, mi poslušni, mi ponižni, sinovi pasjega plemena!

Peti: Mi vsi smo krivi, vragi, samogoltniži, ki ljubimo puške, parado, ki hočemo, naj pol sveta joče zaradi nas, da se nasiti pohlep in poželjenjel!

Šesti: Oni so krivi, ki leže domá in bogatijo; naše žene pa jim strežejo z blagom in s telesom.

Pik: Jaz sem Štefan Pik. Jaz imam ženo in otrokel!

Nekdo: Vem, kdo je kriv. (Tiho, pritajeno.) Narednik je kriv.

Vsi: Narednik! Pes! — Kje je narednik? Hm, tu se tišči kot prihuljeno pišče. — Satani! Ubijalec! Poglejte, kakšen obraz ima! Kaj pa s tvojo svetinjo? — Poglejte, kako mu visé roke! Povej, zakaj vse to? Povej, povej!

Narednik: Pustite me! Kaj mi hočete?

Vsi: Odgovoril! Odgovora hočemo!

Narednik: Ubil me je. Kajn me je ubil.

Vsi: Kajn? Hahaha! Abel je ubil Kajna? Ti si Kajn! On je Abel! Tudi on je Kajn! Ali ni mrtev? Prekleti!...

Narednik: Nehajte! Pustite me! Smrt nas čaka!

Vsi: Smrt? No, narednik, mogočni, reši nas smrti! Reci smrti, ko pride, naj se javi pri generalu! Vlij ji discipline! — Ha! Ti bi rad živel, ki si spal z ženo svojega brata!

Narednik (hlastno): Nisem!

Nekdo: Tik pred smrtjo se ne laže.

Narednik: Ne lažem sel!

Vsi: In za tvojo laž naj se mu pokorimo? Potrgajte mu zvezde! On ni več narednik! Prostak je, ki mora z nami umreti! Hahaha! (Mu trgajo zvezde.) Tako. Kaj si zdaj? Kje je tvoja vsegamogočna feldvebelska čast? Reši nas, če moreš!

Narednik: Pustite me!

Nekdo: Ubijemo te!

Narednik: Čujte! O, tepci! Rešeni smo! Rešeni smo!

Vsi: Kaznuj nas, samo da živimo! Živeti hočemo!

Narednik: Telefonist! Pokličí... .

Telefonist: Ni več mogoče... Zveza je — pretrgana...

Vsi (se zdrznejo).

Pik: Ženo imam in otroke.

Nekdo (pokaže na narednika): On je kriv!

Drugi: Kako gleda!

Par glasov: Hinavec! Lažnik!

Nekdo: On naj umre!

Narednik (se zravna bled): Marš! Vsak na svoje mesto! Čistite puške. Pozor! Nastop!

Vsi: Hahaha! Zdaj smo vsi enaki!

Narednik: Pozor!

Vsi: Hahaha! Reši nas smrti in ostali bomo v pozoru. Dokaži, da boš živel le eno minuto delj kot mi. Ubijmo ga! On naj umre! Mi naj se pokorimo za njegovo laž? Ti satan! Hulja! Grdoba! Ti si kriv... Ti... Ti... Ti... (Navale se nanj, mrtvo truplo pade po tleh. Vse je tiho, le grom topov se sliši kot poprej.)

Nekdo: Kaj smo storili?

Drugi: Nič nismo storili. Prav smo storili.

Tretji: Prav smo storili. Še uslugo smo mu napravili.

Nekdo: On je mrtev. On ne čuti več trpljenja.

Prvi: Vrzite ga proč! Čemu nas gleda? On je kriv!

Nekdo: Ti si kriv. Ti — ali nisi njegov sorodnik? Pusti mrtvega!

Vsi: Ti si mu stregel z besedo! Ti si nas izdajal! Pred njim si se plazil po trebuhu!

Prvi: Čekate! Blede se vam!

Nekdo: Pustite! Ali ni dosti krvi? Ali vas ni sram?...

Vsi: Molči! Molči! (Vsi obmolknejo.)

Glas iz kota: Molimo! K Bogu molimo, da nam pomaga!

Drugi: Kolnimo! Da pozabimo, kolnimo!

Tretji: Živi smo v zemlji. Ali ne primanjkuje zraka?

Prvi izmed njih: Prav imaš, ki moliš! Sveta Devica Marija! Sveta Trojica! Sveti Jožef! Vsi veliki pomočniki, rešite nas! Moj Bog, jaz ne znam več moliti!

Drugi izmed njih: Ne bom več pretepal žene! Ne bom preklinjal... V cerkev bom hodil. Blažena moja mlada leta!

Tretji izmed njih: Sosed moj, krivico sem ti storil. Vse prekličem javno, povrnem ti škodo.

Četrty izmed njih: Kako sem zdajle dober v srcu, svet v mislih!

Nekdo: Fuj! Fuj! Fuj! Prekleta zemlja, ki nosiš zalego, ki se imenuje človeštvo! Prekleti možgani, ki so izumili vse to, za kar moramo danes trpeti! Prekleti vsi, ki ste z menoj, in jaz, in matere in vse do Adama, do prvih začetkov, iz katerih je svet!

Drugi: Kdo je ustvaril to gorje, ki je več ko gorjé?!

Tretji: Ali bom umrl in se ne morem maščevati nad vsemi, ki so me opljuvali?!

Četrty: Naj se pogrezne zemlja!

Nekdo: Molimo! Poizkusimo moliti!

Vsi: Ne! Ne! Kolnimo! Ne, ne! Saj vse nič ne pomaga! Saj je zapisano. Od vekomaj je v strašnih črtah zapisano.

Nekdo: Že se je zgodilo... Nekaj je treščilo...

Eden izmed njih: To ni. Jaz poznam smrt... (Pritajeno; vse je tiho.) Prišlo bo in tisti hip bo vse utihnilo nad nami. Tedaj bomo šteli minute... Toliko, da se človek dvigne, da vrže ročno granato, in pade zopet na tla. Ko se zopet dvigne še ena minuta... dve... tri... Tresk za vrata... in... in...

Eni: Ne, ne, ne!

Drugi: Da, da, da!

Skrit glas: Kdo me reši? Dam mu vse: ženo, zemljo, hlapec mu bom.

Vsi: Hahaha...

Nekdo (vzame puško): Ljubica moja! Meni je dolgčas... meni je dolgčas...

Vsi (planejo k njemu, mu vzamejo puško): Ne! Takrat umrješ kot mi! Počakaj! Ali bi rad lažjo smrt? Ne! Ne!

Nekdo: O joj! Pustite me! (Iz neznanega vzroka ga nekaj moč tišči ob tla.)

Drugi: Vlomimo vrata!

Vsi: Pot naredimo! Pot na zrak, na svobodo!

Prvi: Sekiro! Kje je sekira?

Vsi: Poišči sekiro! Zakaj nismo mislili na sekiro? Ali ležite na sekiri? Kdo ima sekiro?

Drugi: Tu je sekira!

Vsi: Tu je sekira! — Daj mi sekiro! — Meni jo daj! — Ne ubijte se! — Sekajte! — Daj sekiro! — Krepkeje! — Naglo! — Ne ubij me!...

Nekdo (zavpije): Ogenj je ponehal.

Eden izmed njih: Štejmo minute!...

Vsi: Ogenj? (Molče prenehajo in posluhnejo. Grozna tišina je v prostoru. Čuje se pok ročne granate. Začuje se bolesten krohot. Vsi se skoraj zrušijo na tla.)

Nekdo (zavpije z visokim glasom): Še pet sekund...

Vsi (se zgrudijo, glave poskrijejo v roké, stisnejo telo k telesu, nekateri se objamejo in zagrizejo drug v drugega).

(Silen pok razžene vrata in neznano in nevidno napolni prostor, ki ga izpremeni v mrtvo duplino s telesi, kopajočimi se v gorki krvi. Molč.)

Vojeslav Molè:

⟨Konec.⟩

Iz varšavskih zapiskov.

(XVIII. stoletje. — Wyspiański. — Gledališča.)

III.

Nič ne preseneča tujca v Varšavi tako zelo, kakor bujno razvito gledališko življenje. Pred vojno, zlasti koncem preteklega in začetkom tekočega stoletja, se je osredotočil glavni razvoj poljske dramatike in gledališča v krakovskem mestnem gledališču im. Julija Slowackega, kjer je vse pokolenje «Mlade Poljske» s Przybyszewskim in Wyspiańskim na čelu izvedlo veliko duševno revolucijo in so prvovrstni gledališki ravnatelji — kakor n. pr. Pawlikowski in pozneje Solski — uprizarjali vzorne predstave ter vzgojili celo generacijo izbornih igralskih moči.

Postanek nove poljske države s prestolico v Varšavi je izpremenil tudi to. Pomanjkanje denarnih sredstev v Krakovu in bujni razvoj in koncentracija umetniškega življenja v Varšavi so odtegnili Krakovu najboljše igralske moči in jih privabili v milijonsko mesto nad Vislo. In danes je Varšava središče poljske gledališke umetnosti.

Že število varšavskih gledališč je nepričakovano veliko. Naj omenim samo najvažnejša, v prvi vrsti **mestna gledališča**. V ogromni zgradbi so pod skupno streho razmeščena kar tri: **Velika Opera**, **Rozmaitości** (ki pa so leta 1919. pogorela in prirejajo, dokler ne bo sezidano novo poslopje, svoje predstave začasno v lesenem «Poletnem gledališču» v Saškem vrtu) in **Reduta**; poleg teh pa vzdržuje mesto še **gledališče im. Boguslawskega**, namenjeno inteligenci, v katerem delujejo mlajše in zato cenejše moči. — Ravnatelj Szyfman ima dvoje posebnih gledališč: **Poljsko** in

Malo; važni pa sta še dve prestolni gledališči: Komedija in Novosti. Poleg teh ima Varšava še celo vrsto manjših odrov, intimnih gledališč, kabaretov in varietejev.

Začetek septembra je bil vkljub začetku nove sezone še vedno nekoliko «ogórkowy», kakor pravijo Poljaki — premijere se začenjajo šele pozneje in zato mi ni bilo dano videti vseh znamenitosti varšavskega repertoarja. Vendar pa mi je nudilo tudi to, kar sem videl, dovolj jasno predstavo o visoki razvojni stopnji varšavskih gledališč.

«Rozmaitości» so najstarejše, obenem pa oficijalno tudi prvo in najboljše poljsko gledališče. V zadnjem času je višina njihovih predstav nekoliko padla, z novo sezono pa je prevzel ravnateljstvo gledališča znameniti igravec Solski, ki ima tudi velike organizatorske sposobnosti; zato je precej upravičeno upanje, da se «Rozmaitości» zopet dvignejo do nekdanje višine. Bil sem tam pri predstavi komedije «Sublokatorka» (Podnajemnica) Grzymalę Siedleckega. Avtor, ki zavzema kot kritik morda najodličnejše mesto v današnji Poljski, je stopil s tem svojim delom prvič med dramatične pisatelje in napisal prijetno, četudi nekoliko starsvetsko skomponirano komedijo, ki jo je posnel iz naj-svežejše aktualnosti: iz stanovanskih težav. Prvo dejanje je naravnost blesteče, drugo je že slabše, tretje pa je prav za prav čisto odveč; situacijo reši edinole sijajna igra prvih agonistov, zlasti igralca Węgrzyna kot rezervnega oficirja, brezskrbnega, veselega, lahkomiselnega človeka, ki se zdaj po končani vojni peča z «uvozom in izvozom» ter si je komaj priboril majhno stanovanje, a se mu po žilah še vedno pretaka fantovska kri kavalerista, ki so mu bile ljubše široke poljane na fronti in njihova svoboda kakor pa tesne formalnosti mestnega življenja — in druge še boljše moči igralca Gasińskiego kot «ordonanca v rezervi». Ta častniški sluga Gasińskiego je naravnost sijajna kreacija. Fant, ki je preživel s svojim gospodom vse peripetije pekla zadnje poljske vojne in se je z njim popolnoma zeživel in naravnost zrastel, ki bi skočil zanj v ogenj in se tudi zdaj po vojni ne more več ločiti od njega ter deli z njim vse ure «smole», žalosti, veselja in razposajenosti. Gasiński je vлил v to vlogo toliko naravnega, neprisiljenega humorja in stopnjevanega življenja, toliko prirodne prebrisanosti, da polni njegova igra večer za večerom gledališke sedeže in lože. —

Opera se mora — kakor povsod drugod — tudi v Varšavi boriti s finančnimi težočami vkljub temu, da ima prvovrstnega ravnatelja, izboren orkester in balet in še izbornejšje pevske moči.

Videl sem «Lohengrina» in odlično izvajano «Aïdo» ter ruski balet «Narciz» in holandsko «Lizeto». Toda najznamenitejše, kar je nudila tiste dni varšavska opera tujcu, je bil balet Róžyckega «Pan Twardowski».

Snov nudi baletu povest o «Gospodu Twardowskem», poljskem Faustu, ki je zapisal svojo dušo hudiču ter je slednjič obtičal na mesecu, kjer tiči še dandanes. Nisem glasben kritik in se ne morem spuščati v oceno muzikalične strani baleta, ki je — sodeč po mnenju upravičenih sodnikov — neoporečen. Toliko pa mi je jasno, da izginja glasba sama pred plesnimi izvajanji, še bolj pa pred dekoracijami, ki so že same zase vseskozi originalen, blesteč umotvor poljske dekorativne umetnosti in jasen dokaz višine poljske gledališke arhitekture. Slikar **Wincenty Drabik**, ki je ustvaril te dekoracije, se je brezdvomno veliko naučil od Rusa Baksta, a je vendarle podal nekaj povsem svojega in čisto poljskega. Slika se vrsti za sliko, resničnost je prestilizirana — na par mestih čisto v duhu narodne umetnosti — v velikopotezno ornamentiko najdrznejših kompozicijskih in barvnih efektov; oder nudi iluzijo ogromne prostorne globine. Sredi teh slik pa se vrši ples z brezprimerno prvo plesalko go. Szmolcówno, ki se nosi lahko kakor povev vetra med tem kalejdoskopom barvnega ozadja, kulis in kostumov. Vse skupaj se zdi kakor uresničena bajka iz «Tisoč in ene noči», — tako drvi ta omamni ples ponoči skozi hišo Twardowskega, čez blesteče stilizirane strehe krakovskih hiš, oblite z mesečino, z Vavelom v ozadju, skozi bajno kraljestvo olkuških rudnikov, čez srednjeveški krakovski trg pred starodavnimi «Sukiennicami», skozi kraljevski grad in sobano kralja Zigmunta Avgusta, pred katerega pričara Twardowski duha umrle žene Barbare — čez opojni kraj na morskem bregu «Kraljice Vzhoda», izvedenem v zares orijentalno prenasčenih barvah in blesku — čez dvorišče pred krčmo «Rim», kjer pade Twardowski hudiču v nastavljeno past — prizor, poln sijajnega humorja — in slednjič skozi kozmični prostor med planeti, kjer reši Twardowskega pobožna pesem mladih let in obvisi mojster slednjič na ogromni srebrni mesečni obli.

Važno mesto zavzema med varšavskimi gledališči «Teatr Polski», ki goji tako zvani «veliki» repertoar in je vzorno uprizoril «Iridijona» in «Nebožansko komedijo» Krasińskega, Molièra, Shakespearja. Toda najzanimivejša je brezdvomno v vsakem oziru mala «Reduta», ki pomenja prepород poljske gledališke umetnosti.

Ustanovitelja «Redute» Osterwa in Limanowski sta se brez dvomno v precejšnji meri vzorovala na moskovskem hudožestvenem gledališču Stanislavskega, v bistvu pa je njuna kreacija vendarle poljskega izvora,² in sicer poizkus realizacije koncepcije gledališča Wyspiańskiego, narodnega gledališča, o kakršnem so sanjali veliki romantiki Mickiewicz, Słowacki in Norwid, in kakršno je videl pred sabo Wyspiański, ko je pisal svojo znamenito knjigo o Hamletu. Wyspiańskemu je bil cilj «gledališče, ki oznanja resnico, gledališče pod obrambo tistih prav in sodb, ki jih vodi božja roka».

Tako pojmevano gledališče se izpreminja v mesto kulta velikih misterijev duha. Igralčevo ustvarjanje ni več samo sredstvo, ampak tudi cilj; obenem pa se mora igralec sam boriti s svojimi lastnimi problemi, z lastno resnico, ustvarja v resnici individualne kreacije, rešuje uganke dramatičnega dela, kakor mu to narekuje lastna duša.

Ta ideologija zahteva od igralcev seveda ogromne požrtvovalnosti in neprimerne dela. Morajo se neprestano vzgajati do vedno višjih višin tvornosti, do one sinteze, v kateri se spajajo vsi potrebni tvorni — plastični, pesniški in muzikalični — elementi v eno samo popolno igralsko umetnost. Vse to pa je mogoče samo pri vztrajnem, neprestanem skupnem delu vseh igralcev, pri metodi, ki ne pozna razlike med «prvimi» in «zadnjimi» agonisti, pri dolgem pripravljanju vsakega posameznega dramatičnega dela in medsebojnem nadzorovanju in kritiki, tako da je končna javna predstava prav za prav manj važna stran dela, ki se popolnoma izčrpuje v dolgih, mnogokrat par mesecev trajajočih pripravah.

Zato pa sta osnovni pravili za igralca — kot jih omenja Swierczewski v citiranem članku — dve: 1.) igralci morajo na odru «preživljati» in «biti», ne pa fingirati; 2.) igralci igrajo «pred občinstvom», ne pa «za občinstvo». — Redutin repertoar je izključno poljski ter se je zlasti v začetku naslanjal na realizem, v katerem so se igralci najlažje vživeli v preživljanje, prešel pa je pozneje tudi na misterije.

Samo po sebi se razume, da je pri takšni metodi, ki približuje «Reduto» še najbolj pariškemu «Vieux Colombier», tudi režija čisto svojevrstna. Vsi člani «Redute» se udeležujejo čitanja dram, vsi skupaj — in ne samo režiser — določujejo vloge. Vsak član

² J. Swierczewski, Reduta. — Scena Polska. Organ związku artystów scen polskich. Warszawa. Rok IV. Nr. 3. Marzec 1922 r. — Glavne misli Redutine ideologije sem posnel po tem članku njenega tajnika.

ima pravico pripraviti vsako vlogo ter se potem obrniti na vodstvo, naj ga dopusti k vajam; soigralci pa določijo, ali sme igrati ali ne. Šele po dolgih analitičnih izkušnjah določa režiser definitivno koncepcijo posameznih vlog in določa situacijo na odru. —

Najzanimivejše pa je pri «Reduti» to, da se s teorijo popolnoma strinja tudi njeno praktično izvrševanje. Gledališče je majhno, minijaturno, komaj za kakih 300 oseb; v dvorani so razvrščeni amfiteatralno rastoči sedeži, zgoraj ob zadnji strani je galerija, na straneh dve majhni «loži». Mali oder ni prav nič vzvišen nad avditorijem, ampak je naravno nadaljevanje višine prve vrste sedežev — in tako je vsaj deloma ustvarjena iluzija četrte stene ter se odigrava drama res «pred» občinstvom. Suflerja ni, ker bi bil pri tako pojmovanem gledališču naravnost nezmyseln.

Bil sem pri dveh «Redutinih» predstavah, pri komediji Zablockega «Fircyk w zalotach» (kar bi približno lahko poslovenili: «Frakar snubi») in pri tragediji K. Przerwe-Tetmajerja «Judasz». Prva igra je «stylowa» komedija zanimivega pisatelja iz dobe kralja Stanislava Avgusta, staromodna, po francoskem vzoru posneta, toda popolnoma na poljska tla prenesena in s poljskim duhom prepojena komedija XVIII. stoletja. Gledališča so bila že zdavnaj pozabila nanjo in šele njena obnovitev na «Redutinem» odru je pokazala, koliko je v njej duha, življenja, poezije in pristne umetnosti. Učinkovati pa more samo pri tako popolni igri, kakršno nudi ravno varšavska «Reduta». Preštudirano in premišljeno je v igri vse do najmanjše poteze — od najneznatnejše podrobnosti v pohištvu salona poljske graščine XVIII. stoletja in slik na njegovih stenah (ter slik, ki visijo ta večer tudi na stenah gledališke dvorane, da ustvarjajo potreben kontakt med gledalci in akcijo na odru), tja do zadnje kretnje rok in pogledov. Verzi zvenijo svobodno in vendar muzikalno, pri vsakem stavku čuti človek, da gre igralcem res za stvar, da gojijo pravi kult verza. Igra nikakor ni naturalistična; vsaka posameznost je v popolnem skladu s celoto, vse skupaj je stilizirana slika lahkotiričnega humorja časa Stanislava Avgusta. Redutin «Fircyk» je kreacija, ki blesteče ilustrira prehod od gledališkega realizma do tiste komaj opazne višine, kjer je vkljub prirodnosti vse skupaj potencirano, v zrcalu umetnosti prestilizirano življenje.

Še zanimivejši pa je poizkus, ki ga je napravila «Reduta» s Tetmajerjevim «Judežem». Tetmajerjeva tragedija sicer ni tako globoko delo kakor sijajna drama «Judasz z Kariothu» Rostwo-

rowskega,³ vendar pa je že po svoji obliki blesteča umetnina — saj so Tetmajerjevi verzi zveneči in plastični kakor paroški marmor — predvsem pa originalna po svoji zasnovi. Tetmajerjev Judež je nesrečen človek, ki je prinesel greh že s seboj na svet, pretepal svojo mater in pozneje ženo, kakor ga zdaj pretepaajo njegovi otroci; hči mu je počestna vlačuga, sin — tat. Išče miru in tišine, toda povsod ga preganja nesreča in greh. Še celo tedaj, ko ga sreča apostol Jakob in ga privede med Kristusove najdražje učence, kjer skrbi za njihov vsakdanji kruh, se ne more otresti podedovanih strasti — in popolnoma se spet pogubi, ko sreča prelestno, razkošno grešnico Marijo Magdaleno. Magdalena ali «Blaznica» — kakor jo imenuje pesnik — je posebljen greh, izliv Satana, ki jo je docela obvladal in ki vidi v strašno grdem Judežu pod pritiskom strasti — Satirja, ter se mu vda. Ko pa sreča apostole in jej odrečejo vse sile in mikavnosti greha, ves čar njenega telesa, s katerimi izkuša zapeljati apostola Janeza, ter ugleda iz daljave Kristusa samega — je premagana in se izpremeni v vzvišeno svetnico — krotko ovčico. Judež pa ne more pozabiti slasti greha, in ker je ne more več pridobiti zase in ker ga Satan sili, naj izpolni svojo življensko nalogo, se mu zdi, da postopa po lastni volji, da meri svoje sile z Bogom samim, da ga dvigne strašni greh v nesmrtno večnost, saj ubije — Boga in se obenem maščuje nad njim za izgubo Magdalene; in tedaj gre in izda Odrešenika, da pa bo greh še gnusnejši, sprejme za to plačilo — trideset srebrnikov. Toda ko je greh storjen, spozna v mukah strašnih vizij svojo zmoto, vidi, da je bil le prekleto, od samega začetka določeno orodje v Satanovih rokah, in se v obupu obesi.

«Reduta» je uprizorila «Judeža» kot misterij. Oder, čigar scenarija se tekom vseh štirih dejanj prav nič ne izpreminja, je čisto preprosto urejen. Ozadje tvori nevtralna modra barva — kakor modrina nekaterih zgodnjih krščanskih mozajikov; na levi in na desni stojita na vsaki strani po ena prekrita lopa na stebrih kot vhoda v druge notranje prostore, spaja pa ju vkupna streha. Tu se odigrava vse dejanje in razvija vsa tragedija. Desna stran (od gledalca) je simboličen izvor zla: odtod prihaja Judež, tu se pojavljata Judežev sin in hči, tu se prikazuje «mimoidoči» Satan, odtod se prikažeta Judežu Anas in Kajfa, tu uzre duha svoje mrtve matere, odtod prihajajo razni židje, tu nastopi prvičrat v jutru po noči orgij tudi Magdalena. Leva stran je simbol dobrega, svetega in čistega: tam nekje je Kristus — neviden —, od tam

³ V nekem ljubljanskem dnevniku sem čital lani v gledališki kritiki trditev, da Poljaki nimajo prvovrstne dramatične literature...

prihajajo apostoli. Notranja borba duš pa se vrši na prostoru sredi med tema dvema skrajnostima; tu premetavajo notranji viharji Judeža, ki ga igra naravnost genialno Jaracz, od ene strani na drugo, dokler ne podleže svojim strastem in svoji prekleti usodi, tu se vrši morda najsijajnejši, četudi skoraj nemi prizor vse drame: borba s pogledi med Magdaleno in apostolom Janezom. Vloga Magdalene, kakor jo je razumela in odigrala Buczynska (hči ruske pisateljice Teffi), je naravnost mojstrska kreacija in je s svojim poudarjanjem satanske razkošnosti greha in poznejše čiste miline brezdvomno daleč prekosila prvotne predstave pesnika samega.

Pri takšni igri in takšnem globokem umevanju se igra zares pretvarja v pretresujoč misterij; ta vtis pa še bolj povečava orglanje, ki tvori nekakšno uverturo k vsakemu posameznemu dejanju in ki zazveni pri najbolj svečanih prizorih. —

Eno je gotovo: poizkusi «Redute» vodijo brezdvomno k realizaciji ideologije Wyspiańskiego o gledališču. Gledališče prenehava biti zabava in se izpreminja v najvišji kult umetnosti ter se spet bliža principu, iz katerega je nekoč vzniklo — h kultu samemu.

Varšava ima še celo vrsto drugih, in sicer dobrih gledališč. Saj je dovolj, če omenim, da je z novo sezono prevzel literarno vodstvo «Komedije» znameniti pisatelj komedij Perzyński, a literarno vodstvo obeh Szyfmanovih gledališč prvovrstni kritik, pisatelj in neprimerni prevajalec francoskega slovstva Boy-Żeleński. Toda «Reduta» je vendarle najzanimivejša. V njenem delu je videti pri vsakem koraku čisto, nesebično navdušenje, ogromen pietizem do umetnosti, trdno, odločno voljo in vztrajnost. To pa so stvari, ki so predpogoj za vsako resno ustvarjanje — tudi na umetnostnem polju. Morda izide ravno iz «Redute» nova renesansa poljskega gledališča. Morda poseže njen vpliv tudi preko poljskih meja; ko bi le segel s svojo resnobo in spoštovanjem umetnosti tudi do nas!

Varšava, začetkom septembra 1922.

Fran Onič:

Jekleno znamenje.

Moja pesem je pesem zavutih rogov,
ki jo pojem med Sinajem in Horebom! —
Kaj mi mar, če me kolje žareči bič bivola na stepah?!
sem si govoril, stoječ v linah svojih opazovanj in snovanj.

Že pa je prišel k meni klic, kakor klic maščevanja in borbe,
in šlo je čez celo zemljo kakor udari kopit:
vzpenjali so se vranci zapada in belci iztoka
in se borili med seboj; pod njimi je ležal na zemlji
umirajoči otrok človeškega rodu s svetlimi očmi in obrazom proti
nebu.

Vzkriknil sem iz najglobljih globin svoje duše,
da je zaječalo v njenih tolmunih; in z obrazom na zemlji
sem objel umirajočega otroka človeškega rodu. —

«Saj sem poljubil le tebe,
ko sem poljubil to tiho in glasno zemljo,
da vzamem prekletstvo iz tvojih oči za pozdrav! —
Glej, vidim v njem tvojega pogleda plamen,
poslan skozi rodove vsega človeštva,
ki te je objel s svojim silnim jezikom,
zato da mu daš življenje in ljubezen.
Z njim pojdem, s pozdravom tvojih daljav,
vriskajoč na cesto kraljic in narodov!»

Dvignil sem se in zagledal sem obraz,
ki je šel mimo mene ves jasen in čist in otroški
in spoznal sem se v njem — v obrazu jeklenem, neizprossem,
ki je brez imena in z imenom. — —

Čez celo zemljo in nebo pa so vihrale zmagujoče grive belcev,
mogočna kopita so se ovijala ognjenih kač, segajočih v šumeče
in čul sem klic neba: šel je v bobnenju daljave,
zemlje pod mojimi nogami
skozi zemljo.

Miran Jarc:

Poletje.

(Konec.)

II.

Ko se je slikar prebudil, je bil zunaj že svetel dan. Po kostanjevih vejah tik okna so se zibali ptički, metajoč dragulje svojih ščebetov v prozorno solnčno morje. Vmes je vršela govornica mimo hiše hitečih ljudi. Dan, solnce, ptički, ljudje — Mihajlu se je vse to zdelo novo, sveže, polno volje do napora, dela in življenja. Čutil se je prerojenega in ozdravljenega, kakor da se je skopal v vodi pozabljenja, ki je odplavila vso barvo, s katero so ga oblepila vsa prejšnja leta.

Hipoma pa se mu je lice pomračilo, noga mu je obstala in roka trudno omahnila — spomnil se je zagonetnih sanj prošle noči, ki so mu oklepale čelo kakor železen obroč. Ob tem spominu ga je spreletel po vsem telesu čuden tresljaj in zbal se je, da mu postane slabo.

Sanjal pa je bil tole:

Stal je na visoki gori, odkoder je zrl na mesta, vasi, reke, doline in gorovja. Vse tam doli je bilo neznatno: hiše, cerkve, tovarne, promet po cestah in rekah — kakor igračke. Od tam je lilo ublaženo šumenje, ki se je porazgubljalo v veličasten mir nad zemljo razpetega solnčnega neba.

Sprehajal se je pod visokimi drevesi, kakršna rastejo le v prekmorskih deželah in ki so zašelestela le poredko.

Kadar pa so se veje zganile, se mu je zdelo, da se je vanje vjel neki notranji veter, ki ga niso poslale daljave, ampak je bil odmev godbe v njegovi duši. Neizrazna blaženost je prevevala vse njegovo bitje. Nenavadno ostročutno se je zavedal, da nihajo njegove misli z isto hitrostjo kakor travnate bilke pod njim, vejice nad njim in svetloba okrog njega. Stvari ni nič več gledal v prostoru, temveč imel je občutek, da se nahaja istočasno na vseh točkah obzorja, ter se je istovetil z drevesom, oblakom, gričem in goro. To doživetje se mu je zdelo docela naravno in prav za prav edino možno in resnično. Svojo vseradost pa je izražal v velikem molčanju, ki je sličilo ogromnosti vseмира.

Tedaj pa je pod košatim drevesom ugledal svoj jaz — slikarja Mihajla Samonikla, ki je kot obupanec prožil roke prihajajoči deklici naproti.

Polastila se ga je velika žalost nad izgubljenim sinom Mihajlom Samoniklom in na ves glas je zaklical: «Mihajlo, zakaj se mi izneverjaš? Ali te nisem v svoji vseljubezni za tvojo gorečnost po dobrem nagradil s kraljevskim plačilom vsemirske sreče?!»

Samonikel pa se mu je razljučen porogal:

«Obmolzni, hinavec! Postavil si me na najvišji vrh življenja, zdaj pa mi braniš zaživeti v vesoljni slasti. Od nje, ki je vtelesenje mojega hrepenenja po popolni sreči, pa mi odteguješ roke! Preklet bodi, varljivec, poberi se od mene!»

Njega pa je premrazila krčevita groza, kajti zazdelo se mu je, da so te strašne besede odjeknile iz njegove lastne notranjosti. V naslednjem trenutku se je skoroda zaistovetil z Mihajlom in le nejasno se je še zavedal, da je poslednjič kriknil kakor blaznež: «Mihajlo, pomisli! Motiš se! Ne dotakni

se nje! Onesrečil boš njo in sebe! Pridi k meni, ki sem ves tvoj in ki si bil do zdaj ves moj!»

Toda ti kriki so se vtopili v kašnem valovju, ki ga je zalilo od vseh strani sveta. Ko se je ovedel, je zagledal kraj sebe Zinko, ki mu je vsa trudna šepetala: «Mihajlo, kam sedaj? — Ah, zapustil me boš!»

Slikar pa ji je molče dal roko in odšla sta po strmem bregu navzdol.

Obdajale so ju visoke, električno razsvetljene stavbe, kjer so ropotali stroji. Po ulicah so divjale tolpe gladnih in kričale prekletstvo nad človeštvo. Nekje so odmeli strelji, nad palačami je zasijal ogenj, puhnil slop črnega dima.

Ko se je Samonikel ozrl okrog sebe, ni bilo Zinke nikjer več; sam je drvel z množico vred v neznano. V mišicah je čutil moč jekla, voljo je imel, da bi uničil to velemesto, v srcu pa ga je bolela brezmejna praznina — — — — —

Umetnik Samonikel se je zopet zdrznil, ko se je v njegovem spominu do konca odvil film prečudnih sanj. Kot glas vesti je ponovno začul v sebi spet oni proseči in roteči klic: «Ne dotakni se je! Sebe in njo boš onesrečil! Pridi k meni, ki sem ves tvoj in ki si bil do zdaj ves moj!»

Te besede pa so zdaj padale na njegovo srce kot svinčeni lističi in zbal se je, da mu zatro ravnokar vzcvetele žarke, ki so ga navezavali na ljudi.

«Ah, te zmedene sanjel» je vzdihnil in zamahnil z roko, kot da hoče odpoditi jato ujed.

Že se je hotel odpraviti in oditi iz spalnice, toda domislil se je, da bi ga zdaj zopet utegnili domači nadlegovati z vprašanji, zato je legel nazaj in začel iz klobčiča svojega srca odvijati nitko za nitko, ki jih je spletal v mrežo načrta, predahnjenega z zarjo ene same velike želje: sniti se z Zinko, govoriti z njo, izreči ji besedo, ki ji je dolgo molčanje vdalo čudotvorno vplivačo moč. —

Pogled mu je objel njeno sliko na stojalu: iz rdečega cvetja se je sklanjal obraz smejoče se deklice. Slikarju se je zdelo, da ga te oči usodno podirajo, kot da bi rade zaznale za njegove najzavitejše misli. Prvikrat je to sliko motril vse drugače kot nekdanj.

Takrat, ko mu je Zinka sedela pri vrtni mizici, ni videl nje, ni vdihaval vonjivosti njenih las, njenega lica, njenega — telesa, ki mu je bilo le nujno sredstvo za udejstvitev njegovega umetniškega hotenja, za vtelešenje neke lepote in vseubranosti, ki

jo je le slutil, za odrešenje od strašne more, ki mu je srkala v neprečutih nočeh kri in mozeg.

Kako to, se je zdaj vprašal ves osupel, da takrat nje sploh videl nisem? Zinke nisem videl!

Zdaj so se njegove oči žejno opajale nad podobo te deklice. Umetnik Samonikel jo je gledal kot — človek.

Vmišljal se je v mehko belo in mučil se je, da bi raztolmačil zagonetnost njenih komaj malo odprtih ust.

O, kaj ga niso te oči iskale, klicale njega, njega?!

Kaj ni na teh ustnicah že tolikrat vztrepetalo plaho vprašanje, ki ga je pa on — ujetnik temne sile — preslišal?!

Kolikrat sta sedela ure in ure in okrog njiju je vse cvetelo in dišalo in živelo, ona dva pa sta vso veličino takih hipov ozarjala s preprostimi besedicami, ki so se mučno sprostile iz temin molčanja.

Neko nedeljsko popoldne samo — pred enim letom — se je v umetniku oglasil človek, toda v prihodnjem hipu je komaj vzplapolali val spet utonil v morju njegovega molka. Tega hipa pa se je zdaj slikar nenavadno živo spominjal in zelo se je čudil, kako da je na ta dogodek docela pozabil.

Ono nedeljo je namreč Zinkina mati, v mestu zelo čislana gospa L., ki je prirejala s povabljeni pogoste izlete v okolico, povabila tudi Mihajla Samonikla, če hoče preživeti popoldan v njih družbi.

Ko je služkinja povedla slikarja v sprejemnico, so ga že zbrani gostje radostno pozdravili. Gospa L. se je razgovarjala s soprogo odvetnika R., ki je njenemu možu pripovedoval neko očitno nadvse zanimivo zgodbo. Bančni uradnik K. pa je zabaval gospodično Zinko in njeno prijateljico Marijo.

Slikarjev prihod pa je ravno bančnega uradnika spravil ob dobro voljo, kajti Zinka je umetnika živahno nagovorila in mu začela, pozabivša na vso okolico, pripovedovati iz življenja slavnih slikarjev, o katerih je ravnokar čitala, na kar je Samonikel odgovarjal zelo točno in jedrnato. Bančni uradnik, ki se je dolgočasil z gospodično Marijo, pa se je podvizal izraziti svoje neugodje s tem, da je umetnike pometal v isti predal s sanjači in bolniki. Posledica je bila, da se je njegova namišljena nevesta namenoma okrenila od njega k precej molčečemu slikarju.

Po kavi se je vsa družba dvignila. Ubrali so pot skozi gozd. Ker je bila stezica ozka, sta mogla le po dva skupaj. Mihajlo in Zinka sta se od ostale družbe precej oddaljila, otroško se radujoč zdaj nad cvetlico, zdaj nad šumenjem borovcev, zdaj

nad skakljajočo veverico ali pa sta se divila razgledu v dolino, ki je dremala v popoldanski prigravici.

Kmalu so ju dohiteli ostali.

Ustavili so se v gostilnici z vrtom na prijaznem gričku. Ker se je medtem nebo pooblačilo, so vstopili v sobo. Ob vinu se je razvil glasen razgovor. Posebno zabaven je bil mladi uradnik K., ki je umel zaviti pogovor na zakon, šaleč se z gospodičnoma, pri čemer so mu pomagali vsi ostali razen slikarja, ki je izrabil takoj prvo priliko, da je šel na prosto. Obšla ga je čudna tesnoba. Po mislih so mu šumele K.jeve besede: «Gospodična Zinka, ali prav nič ne mislite na popolnost v dveh?!...» Pri tem je bil začel šaljivo razlagati o večnem iskanju dveh, čemur sta oba zakonska para vneto pritrjevala in se blagrovala, da sta že prestala vse slične križe in težave, ki «mladine» še čakajo.

Ta razgovor, ki ga je spremljal smeh in krohot, se je slikarju zazdel zopern, celo ostuden.

Zivali — je pomislil in spomnil se je, s kako naslado grizejo meso in v duhu je videl debele krošnjarske roke, ki barantajo za — Zinko.

Ne, ona jim ne sme pasti nikdar v plen, nikdar!

Sklenil je, da bo z njo govoril.

Ko je tako pred hišo strmel v črno oblačje, je stopila v vežo Zinka.

S tihimi koraki se mu je približala. V zadregi, kot da se hoče opravičiti, ga je vprašala, zakaj da ga ni v sobo; oditi pa le ni hotela. Morda je tudi ona želela pogovora s Samoniklom.

Toda on ji je odvrnil, da opazuje oblake, ker se mu ni še nikoli posrečilo prisostvovati tako veličastni sliki narave.

Vendar pa je bil tudi ta odgovor le izgovor in slikar je hotel nekaj povsem drugega; toda plahost mu je velevala molčati.

«Zdaj, zdaj ji povem, vse ji povem» — a oba sta molčala. Slednjič je Zinka uvidela, da je njun položaj skoro smešen in — ker so padle prve deževne kapljice — porabila to priliko in pozvala slikarja, naj gre z njo v sobo.

Vrnila sta se.

Proti večeru se je vreme spet zjasnilo in v noči se je vsa družba vrnila domov v veselem razpoloženju. —

Takrat sem zamudil priliko, si je očital slikar, ki ni od onega časa nikdar več bil v strahu pred gospodično Zinko, saj jo je obiskal le redkokdaj in še takrat za malo časa ter v družbi njene matere.

Drugače pa je živel le umetnosti in oni dogodek se mu je zdel le hipen, sploh malenkosten.

Danes ji ponese sliko, se je nenadoma odločil in stopil k stojalu. Presolnčno se mu je zdelo občutje, ki je velo s platna. Rdeče rože je ogrnil v zagoneten mrak težkih barv, ki bi ga lahko smatral za grozne tajne življenja, ki se iz njih osvobaja prapodoba večno ženskega. Ta mrak je tudi vzbujal misel na dušo umetnika, zastrto v temino molka, ki ga ozarjajo tolažeče oči deklice in se mu na krvaveče roke vlegajo hladeči prameni njenih las.

Njenim ustnicam pa je vdal izraz žeje po odrešitelju. In tako je bila slednjič ta podoba vbarven razzvok, pretresljiva priča neskladja med človekom duha in telesa. Ker pa je mrak skoro preraščal obraz cvetličarke, se je zdelo, da je hotel slikar po-
udariti premoč življenja nad pesmijo.

Ko je Samonikel prenovo dokončal, se je zazdel samemu sebi tuj. Še vse bolj pa ga je osupnilo spoznanje, da se je v tej uri izvršil v njem usoden preobrat, ki ga je najtočneje označil njegov vzklík: «Ah, ta slika je prav za prav samo sredstvo, da se ji razodenem!»

Samo sredstvo!

Prvikrat je ponižal svojo umetnost, ki mu zdaj ni bila več vtelesitev onostranskega življenja, temveč pripomoček za udeje-
stvitvev njegovih čisto zasebnih človeških namenov.

Sliko je položil v kot ter se zagledal skozi okno. Oblekel se je za izprehod. Ko je stopil mimo prazne kuhinje, se je oddahnil, kajti vsak pogovor bi ga izosredotočil.

V drevoredu je sédel na samotno klopico. Zdaj pa zdaj je v bližini začul korake. Bil je kak uradnik na dopustu ali kak tujec ali pa letoviščar, ki je z zložnim korakom stopal mimo.

Vsakogar je motril pozorno: čevlji so se lesketali v solncu, poletna obleka se je redovito gubala — vsi ti ljudje so bili varuhi reda in dela. Kakor njih oblačila, so bili tudi njih koraki in kretnje v lepi ubranosti z njihovim poklicom; vse so pričakovali od zemlje in sveta, ki jih je tudi utešal, ker so mu bili zvesti in vdani služabniki.

Mihajla je zgrabilo vprašanje: «Ali pa smeš ti zahtevati, da te bo zemlja uslišala, ko si bil do zdaj sin zvezdnih carstev in si taval med ljudmi kot mesečnik, kopajoč se v morju solnca, mesečine in zvezdnih sojev!» — Imel je občutek, da leze pred njimi sam vase; pollaščala se ga je negotovost, plahost, omah-
ljivost pred samim seboj.

Kamorkoli se je ozrl, je stalo zapisano: Sanjač. Vsaka stvar mu je govorila: «Glej, tudi mi smo v službi delavca, poljedelca, trgovca, tovarnarja.»

Tudi hiše, ki so se belile skozi veje dreves, so ga zrle prezirljivo. V oni lepi vili tamle stanuje zdravnik, ne daleč leži bolnišnica, na nasprotni strani se vzpenja na malo vzvišenem prostoru sodišče — vsako poslopje nalikuje predalčku, kjer delujejo ti živi stroji človeške tvornice. Mirni in ubogljivi so, roke jim pretvarjajo vedno iste misli v denar in tudi noge uporabljajo le v službene svrhe. Včasih, na večer ali pa v nedeljah, postanejo njihove oči žejne obzorij, ušesa godbe, roke pa se izkušajo strniti v molitev. Toda kozmične lepote se napijajo pri lahkoživkah, godbe vsemira pri orkestru ali ob gostilniškem gramofonu, roke pa dvigajo polne kupice. In so zadovoljni in zdravi. Vsakogar pa, ki bi se jih drznil s krivim prerokovanjem motiti, označijo za bolnika, sanjača ali za zločinca; za vse take imajo tudi pripravljena varna zavetišča.

Čim bolj je Mihajlo premišljeval o vsem, tem bolj se je zavedal, nad kako nevarnim breznom se je nagibal ves čas svojega življenja. Šele zdaj je zaznal z vso jasnovidnostjo, kako predrzen je bil v svoji zahtevi, ko je zaklical po Zinki, meščanski gospodični, ki ji je že vnaprej določeno življenje v gosposki hiši, in kako smešen je on, ki hoče zakraljevati njej in vsem tem ljudem z orožjem svojih barv in čopičev. In tako je mahoma sklenil, da za vedno opusti svoje brezplodno popotništvo in se nastani bodisi tu ali pa v kakem drugem mestu kot preprost uradnik. Nenavadno živa domišljija je razvila pred njim vso mirno bodočnost, ki jo je kronala družinska sreča...

III.

Samonikel je sedel v svoji sobi in zrl brezizrazno predse. Na nasprotni strani je viselo ogledalo in nehote se je začel gledati. Vstal je in se približal svoji zrcalni sliki. Ko je tako preteklo nekaj minut, je zamahnil z roko, se trudno nasmehnil, naveličan vsega, vsega, sebe še najbolj. In polglasno je vzdihnil: «O, kako nepotreben človek sem!»

V obraz je bil bled kakor bolnik. Bilo je pozno poletno popoldne.

Z brezobzirnostjo in mirnostjo računarja je zapisal v svojo beležnico naslednje podatke:

1.) Dopoldne sem ponesel Zinki sliko «Poletje ali osvobojajoči se duh». Služkinja me je presenetila z vestjo, da gospodične

ni doma in mi je naročila, naj pridem popoldne ob treh. Sliko sem pustil tam.

2.) Opoldne sem zvedel doma — med drugimi brezpomembnimi novicami — da se jutri poroči Zinka L.:ova z bančnim uradnikom K.

3.) Popoldne ob treh sem zopet pozvonil pri L.:ovih. Sam ne vem, zakaj in čemu. Služkinja mi je povedala, da je morala gospodična po nujnih opravkih z doma, a mi je izročila njeno pismo.

4.) Vsebina pisma:

Cenjeni gospod Samonikel!

Lepo se Vam zahvaljujem za Vaš poročni dar. Škoda, da so pretemne vrtnice v nesoglasju s svežostjo, ki veje iz slike. Mislim, da so temu vzrok barvila, ki so gotovo na platnu izpremenila svoje bôje. Sicer pa tudi naslova ne razumem. Kajne, marsikak dogodek nam je nerazumljiv; usojeno je pač.

Oprostite moji naglici, pa saj veste —!

Iskren pozdrav!

Zinka L.:ova.

5.) Da more biti človek tako neumen, da je umetnik!

Mesec dni kesneje je Samonikel sedel v uredništvu nekega dnevnika, mrk, redkobeseden, samotarski.

V svojo beležnico je še pripisal:

6.) Da more biti človek tako nesrečen, da ni več umetnik! —

Književna poročila.

Sič Albert: Narodni okraski na pirhah in kožuhih. Ljubljana, 1922. Založila dr. zaloga šolskih knjig in učil v Ljubljani. 8 str. + 41 barvastih tabel velikega formata. 75 Din, na boljšem papirju 100 Din.

Publikacija je na našem knjižnem trgu nekaj povsem novega in na vso moč razveseljivega. Z veseljem odpreš veliko mapo in z užitkom pregleduješ barvaste liste, ki ti kažejo vso pestro mnogobrojnost naših pirhov in nenavadno ornamentiko naših — starih — kožuhov. Sič je s tem lepo nadaljeval svoje dosedanje publikacije, ki se gibljejo na narodnopisnem polju: skromno brošurico o naših narodnih nošah in obsežno publikacijo o naših narodnih vezeninah.

Prvi del publikacije obsega na osmih straneh podroben opis obeh tehnik in nekaj njih zgodovine. Priobčen je v slovenščini, srbohrvaščini in francoščini. Dodane so tudi potrebne slike. Med naslednjimi tablam jih kaže prvih deset najrazličnejše oblike naših pirhov, sledečih 31 pa okraske na starih kožuhih, oboje v originalnih barvah. Vsa knjiga vpliva neizmerno simpatično tudi zaradi tega, ker trudoljubni profesor v nji samo podaja sistematično urejene rezultate svojih dolgoletnih narodopisnih študij, ne da bi kje silil s kakim vsiljivim razlaganjem in dociranjem v ospredje. Za take stvari še ni čas. Bodimo hvaležni, da smo dobili v priročni obliki in krasni opremi v roke blago, bi bo še dolgo in dolgo dajalo gradiva in pobude našim znanstvenikom in umetnikom.

V prvi vrsti bodo Siču hvaležni pač narodopisci. Oni lahko tudi izrečejo sodbo o izvoru, bistvu in umetniškem značaju naše narodne dekorativne umetnosti. Taka sodba je mogoča le na podlagi obsežnega primerjalnega materiala; znanstvenik, ki ima ali v originalih ali v lepih reprodukcijah pred seboj dovolj pirhov, ki se slikajo pri drugih narodih — predvsem pri naših sosedih — bo šele lahko podal zanesljivo sodbo o dekorativni samostojnosti naših žen in dekler. Zato ni prav nobenega dvoma, da bodo znanstveniki po tujih muzejih to našo publikacijo z veseljem pozdravili. Vsak arheolog in zgodovinar umetnosti bo z zanimanjem ogledoval Koželjevo vinjeto na 3. strani uvoda (Slika 1. Igra s pirhi), ki se zdi posnetka po kaki stenski sliki iz Pompejev in ki bo narodopiscem nov dokaz, kako mednarodno so prav za prav otroške igre in igrice. Da je na posebni tabli kot «moderno» blago pokazal tudi škofjeloške nunske pirhe, za to mu bo enako hvaležen narodopisec kakor tudi vsak oni, ki iz te publikacije pričakuje pobude za našo novo narodno umetnost. Ti škofjeloški pirhi so edini slučaj, v katerem je Sič zapustil — toda zelo diskretno! — rezervo znanstvenika narodopisca. To je pedagoško nenavadno učinkoviti «Gegenbeispiel», ki je v nemški umetni obrti storil toliko dobrega.

Umevno je, da bo veselje nad temi narodnimi ornamentami naše šivilje in vezilje pripravilo do tega, da jih bodo izkušale na novo uporabiti. Pri tem pa se ne sme pozabiti, da so ti narodni ornamentni motivirani po svoji legi na originalu in da torej ni mogoče ornamenta, ki je komponiran za kot, kratkoma prestaviti v sredino prta, in da je ornament, ki flankira precep na hrbtu starega kožuha, kratkoma prenesen v kot kakšnega dekorativnega miznega prta, v resnici samo napačno porabljen citat. Enaka je z barvami; zanje, kakor za posebno tektoniko ornamenta treba šolanega očesa. Bodimo veseli, da smo sedaj dobili tako obširno in lepo delo, ki bo dalo našim šiviljam in veziljam dovolj prilike, da svoje oko izšolajo. Prvi poizkusi so vedno spojeni z zmotami in tipanjem; vendar pa lahko upamo, da se bo tudi v tej fazi naše narodne umetnosti, ko se izkuša oploditi in oživiti z muzealnimi sredstvi, v enaki meri uveljavil oni fini umetniški čut naših Slovencev, ki je ustvaril dela naše stare narodne umetnosti.

*

Ravno v zadnjem trenutku, preden gredo te vrstice v stroj, še lahko za enkrat na kratko opozorim na novo Sičevo publikacijo, katere 1. zvezek je ravno kar izšel. «Narodni okraski na orodju in pohištvu» so na 16 tablah izšli v enakem formatu v istem založništvu; v vsakem oziru so vreden vrstnik zgoraj ocenjeni publikaciji, v mnogočem jo celo prekašajo. Sedaj vsaj vidimo, kakšna je ona «škrinja pisana, vsa z rožami porisana», ki smo jo doslej poznali samo iz literature. Naši učenjaki bodo na teh predlogah umno izločili vse ono, kar je nastalo pod vplivom nemškega slikarstva na steklo, holandskih cvetličnih vencev, ki obkrožajo razne stare madone po naših kmetijskih domovih in iz baroka — ki je, kakor se zdi, zadnja umetniška struja, ki je oplodila našo narodno umetnost — pa jim bo ostalo še mnogo, mnogo za gledanje, razmišljanje in uživanje. Želeti bi bilo samo, da bi se pri posameznih predmetih označila tudi provenienca in povedalo, kje se danes nahajajo; to bi bil dober in lep prispevek k zgodovini in topografiji naše narodne umetnosti.

Na posameznih predmetih čitamo letnice 1794, 1820, 1832, 1847, 1863 in se v današnji vseskozi razviti in razbiti dobi izkušamo živeti v one dobre, stare, lepe čase, ki jih sicer ne pomnimo, ki pa so nam v zgodovinskih distanci nekak ideal skladnosti in uravnovešenosti.

J. A. G.

Fran Erjavec: Izbrani spisi za mladino. Priredila Fr. Erjavec in Pavel Flere. Z risbami okrasil France Podrekar. Izdala in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. 1921. 8°. LXI + 486 str.

Učiteljska tiskarna hoče z novo zasnovano knjižnico «Slovenski pesniki in pisatelji» podati mladini izbor najboljšega in najlepšega, «kar so napisali doslej tudi zanje naši največji pesniki in pisatelji» starejše in novejše dobe. Celotna knjižnica naj bi obsegala 25 zvezkov; posameznim avtorjem je določen po en zvezek. Obširni in poljudni življenjepisi naj uvajajo v izbrano, zrelejši mladini primerno vsebino, katero pojasnjuje in zaključuje «tolmač». V okviru tega načrta sta nam urednika priredila kot 5. zvezek imenovane knjižnice izbor spisov Frana Erjavca, še vedno svežega in najbolj mladinskega pripovednika naše starejše pisateljske generacije. — V Erjavčevi življenjepisni sliki so na 55 straneh izčrpni dosedanja podatki, predvsem Levec in S. Gregorčič, toda povsod s kritično kontrolo; nekaj novih, pristranskih potez so prispevali intimni rodbinski spomini. Tako nam je jasno očitano Erjavčovo bitje in žitje od mračne mladosti preko enajst srečnih let med Hrvati do vztrajnemu narodnemu ter književnemu delu posvečene dobe v Gorici. In vendar se mi zdi ta podrobni življenjepis za mladinsko knjigo neprimeren. Mladina bo pač z zanimanjem sledila raznim anekdotam, ki prepletajo in oživljajo biografijo, a pojde mimo odstavkov, ki govore o Erjavčevem znanstvenem delovanju. Za skromno odmerjeni obseg ene knjige, iz katere naj govori mlademu svetu predvsem avtor, bi zadostila svojemu namenu informativna biografska črtica do ene pole; taka obsežna razprava bi pač bila na mestu v kaki popolnejši izdaji Erjavčevih del. Še manj umesten in upravičen pa je v mladinski knjigi masivni aparat «tolmača», ki na 14 drobno tiskanih straneh pojasnjuje le razne življenjepisne podatke o Erjavcu. Kdo so bili Ferd. Schmidt, K. Dežman, Metelko, Jul. Glowacki, Brehm itd., to je za umevanje dovolj označeno v življenjepisnem samem; čemu torej še vse tiste dolgovезne podrobnosti v opombah, pri nekaterih celo z navedbo dneva rojstva in smrti. Nekaj imen je ostalo brez pojasnil, a par terminov je označenih netočno, tako n. pr. Kopitar je živel «v prvi polovici 19. stoletja» (483), ali: bohoričico so rabili pri nas «do začetka (!) preteklega stoletja» (475). Ako je Erjavec stopil l. 1847. v gimnazijo (467), tedaj ni maturiral l. 1854. (str. XIII.), ampak šele 1855., in sicer koncem julija, kakor ostali Vajevci. — Monotono odmevajo epiteti v radodarnih superlativih: Gregorčič je bil «najboljši Erjavčev prijatelj» (473), Jurčič je «eden najznamenitejših slovenskih pisateljev» (473), Slomšek je bil «eden najboljših slovenskih mladinskih in vzgojeslovnih pisateljev» (475), J. Stritar je «eden naših najboljših znanih pesnikov in pisateljev» (468), Fr. Levstik je bil «eden največjih slovenskih pesnikov, pisateljev, jezikoslovcev, kritikov in politikov» (469), S. Jenko je bil «eden najmehkejših (!) in najnežnejših slovenskih pesnikov», Iv. Tušek je posebno znamenit «kot eden naših najboljših in najplodovitejših prirodopisnih pisateljev» (469), Krištof Šmid «je tudi pri nas eden najbolj znanih nemških (bavarskih) mladinskih pisateljev» (475); ali: Matica Slovenska izdaja «vsako leto po več zbornih in poučnih knjig» (473); A. Funtek je «dober» pesnik in pisatelj (477), doktor L. Toman je bil «tudi dober» pesnik (478), dr. Vidrič je bil «dober» Erjavčev prijatelj itd. — Ostale strani «Tolmača» se omejujejo le na najpotrebnejša pojasnila Erjavčevih spisov in so večinoma točna. Erjavčevo travestirano krilatice iz Horacijeve pesniške umetnosti: «Quandoque bonus dormitat Homerus», ki zamenjava Homera s prirodoslovcem Linnéjem, sta urednika podomačila takole: «Od kedaj že mirno spi dobri Linné» (480), kar utegne privabiti lahen nasmešek na resne obraze naših klasičnih filologov. Rodni grad zgodovinarja Valvasorja, rojenega Ljubljancana, ni bil «blizu Krškega» (483). Erjavčev «Ferko Tahí» (301) ni F e r d o

Tahi (483), nego znani krvoses hrvatskih in slovenskih kmetov se je imenoval Ferenc Tahi. Ako sta urednika pojasnila staro utež «libro», naj bi isto storila še z «lotom» (371). «Mršav» ni sinonimni izraz za «suh» (484).

Skrbna izbira iz Erjavčevih spisov nudi dobro sestavljeno čitanko. Osmerice Andersenovih pravljic bi ne bil sprejel v zbirko, ker je izvirnega blaga v izobilju; sloveči Danec pa zasluži novo, bogatejšo «kitico» v posebni mladinski knjigi. Ako sta med potopise uvrstila tudi «Gostbo v Mazinu», mi je neumljivo, zakaj sta spis na devetih mestih občutno pristrigla, ne da bi to nepotrebno «čiščenje» tudi označila. Vse hvale vredno pa je, da sta urednika v jezikovnem oziru pustila v veljavi prvotni Erjavčev slog in se nista ravnala po Levčevem «moderniziranju».

J. Š-r.

Fr. Erjavc: *Srbske narodne pripovedke*. V Ljubljani, 1922. Založila Učiteljska tiskarna. Cena 18— Din.

Te pripovedke — trideset jih je — je zbral Tihomir Ostojić. L. 1911. jih je «Matica Srpska» v Dubrovniku izdala kot zbirko «Srpske narodne pripovijetke». To so prav čedne pravljice, ki jih bodo otroci gotovo zelo veseli. V čudovitem čaru pisane pravljicne domišljije mehko dehti najlepši svet otroške mladosti. Zato so pravljice dragocen dar, ki se ga otrok nič manj ne razveseli kakor kakšne pravljubke igrače. No, saj z igračami si tako ustvarja tudi sam najlepše pravljice. Konjički mu govorijo in psički ga razumejo, ptički ga vabijo in oblaki ga nosijo bogve kam, a z vozički potuje daleč v kraljevski grad, ki nima ne oken ne vrat...

Skoraj vse te pripovedke mi je že pripovedovala moja mati. Oj, koliko sem jih hotel slišati večer za večerom! In koliko mi jih je pripovedoval stari Repnikov oče! Na stotine jih je poznal. A ko mi ni znal nobene nove več povedati, sem se lotil stare Preskarice. Ali jih je znala! Najlepša se mi je zdela tista, kako «hudič Trbovlje trese». Sicer so bile vse njene pripovedke močno podobne pripovedkam Repnikovega očeta. Morda jih je ravno on tudi že njej pripovedoval? sem včasih posumil.

Tako se mi tudi te srbske pripovedke zde nekoliko anektirane. Zakaj težko je reči, kaj je res pristno, a kaj je od drugod. Saj se mi prav zdi, da sem pred leti bral skoraj prav takele povesti v zbirki «Die deutschen Märchen». Tudi takrat sem Nemcem odrekal lastninsko pravico do njih.

Ali to bi bila razprava zase.

Meni se v tem slučaju predvsem zdi, da bi bilo v času, ko toliko govorimo o narodnem in celo o jezikovnem edinstvu, treba načelno govoriti, ali so nam prevodi iz srbskega in hrvatskega slovstva res potrebni ali ne. Dejstvo je, da hrvatske ali srbske matere drugače govorijo s svojimi otroki nego slovenske. Jezika nas uči mati, ne šola ali celo — politika! Dejstvo je nadalje, da je med srbohrvaščino in slovenščino poleg različnega sloga tudi dokaj jezikovnih razlik. Zato bi nemara bilo opravičljivo, da prevajamo. Prevodi iz srbščine ali hrvaščine bi bili potrebni; še potrebni vsaj za tiste Slovence, ki so slovstveno in slovnično manj zvedeni.

Ali izvirnik tudi v najboljšem prevodu dosti izgubi. Prekrasne melodijske in mehke srbske pravljicne sloga in jezika ni mogoče prevesti. Zato nam morajo prevodi biti na moč dobri, drugače se prava vrednost in posebna poezija izvirnika res kaj lahko zabrišeta ali celo čisto izgubita.

Jezik se ne dá umetnjačiti; ne dá, ker je zelo tenkočuten organizem, ki mu je vsaka nenaravnost onečašajoča posiljenost.

Jezik, iz katerega prevajam, moram prav dobro poznati, in jezik, v katerega prevajam, moram pošteno obvladati. Brez tega ni nič. Pa dar in čut za to moram imeti.

V pričujočem prevodu sem dobil besede, ki jih je prevajalec kratko malo prepisal iz srbsčine namesto poslovenil. N. pr. Zaista, životinja, oprostiti se (nam. posloviti se), nožice (nam. škarje), po lahko (nam. počasi, nalahko = srb. polako) in dr. — Medveda, volka in risa izvirnik v neki pripovedki najbrž imenuje «čuvare», in ti «čuvari» so v prevodu — «psi». «Nečasna sila» je prevedena v — «nečastno silo» (nam. peklenško silo). Na str. 17. stoji tale stavek: «Jarec se predstavi in zbeži.» Kaj je to? V izvirniku najbrž stoji: «J. se prestravi...» «Prestraviti se» pomeni po naše «prestrašiti se!» V zmislu pripovedke se je jarec prestrašil in zbežal! (Prevajalec je izjavil, da je ta pasus tiskovna pomota.)

Bojim se, da bi zasledil še hujših netočnosti, če bi imel tudi izvirnik pred seboj.

Srbi radi pišejo nekak kompliciran slog, ki se zdi neslovanski, zato okoren in lesen za naš jezikovni čut. Pošteno in jasno obliko mu damo, če takšne stavke v prevodu delimo in uredimo.

Tega se mora prevajalec zavedati!

«Gazečem u snegu začne teči kri iz nosa» (str. 66.) je morda francosko in italijansko, — slovansko, slovensko ni! Na str. 77. v 2. odst. se mešata glagolski pretekli in sedanji čas pripovedovanja. Slovenščina tega ne pozna in ne mara! Odvisnovprašalni stavki se v slovenščini ne začenjajo s «če»; namesto «če» je pravilno samo «ali». Napačno je torej: Pazi, če uhaja; ne vem, če...; Bog zna (!), če...! Ko berem: «Obe očesi», préej mislim na dve kurji očesi, na dve krompirjevi ali trtini očesi, nikakor pa ne na obe oči živega bitja! «Pa bi šla med volke» (str. 121., 6. odst.) je dva-krat slabo. Stavek bi se moral glasiti zaradi svojega predpreteklega pomena in zaradi boljše oblike: «Pa bi bila šla med volkove.» Na str. 180., 4. odst., 2. vrsta, bi se stavek moral začeti: «Mačcha... nam.: Hčerka...»

Prevajalec je priden delavec v reproduktivnem in kompilacijskem slovstvu. Srbščine, ki je ne zmore še popolnoma, naj bi se zaenkrat ne loteval. Če odštejem napake, ki sem jih podčrtal, je s to knjigo dal naši mladini vendarle lep dar. Zakaj vsaka knjiga pravljic je zvezek čiste poezije. *Ivan Zorec.*

Fr. Prešeren: Antologija. Uredio i predgovor napisao dr. Joža Glonar. Zagreb. Narodna knjižnica. 1922. (Naši pjesnici II.) 72 str. Cena nevezanemu primerku 5 Din.

Uredništvo «Narodne knjižnice» v Zagrebu se je lotilo hvalevredne naloge, predstaviti širji publiki «naše pesnike». Da ne prišteva k našim pesnikom samo srbskih ali hrvatskih, izpričuje zvezek, ki je sledil antologiji iz Preradovića ter prinaša antologijo iz Prešerna.

Problem, kako taki hrvaški in srbski publiki, ki po slovenskih knjigah navadno ne sega, predložiti slovenskega Prešerna in ne prevodov iz Prešerna, je rešil urednik dr. Glonar po mojih mislih vsaj v principu srečno: tekst je tu in tam moderniziral, vendar ne tako, da bi delal Prešernu preveč sile; Prešernovo akcentuiranje je izpremenil po potrebah krogov, katerim je knjiga namenjena; dodal je nekaj opomenj, na kaj je treba Hrvat ali Srbu pri čitanju slovenskih tekstov posebno paziti, in pa tolmač tistih besed v antologiji, ki bi publiko «Narodne knjižnice» po sodbi Glonarjevi specialno motile.

Izbira pesmi samá delá name vtis, da je urednik malo prerigorozno iskal tekstov, ki bi naj bili publiki «Narodne knjižnice» lažje razumljivi. V enem slučaju je tudi prekoračil namen antologije iz Prešerna; publiko «Narodne knjižnice» opozarja zelo prozorno na obstoj epične slovenske narodne

poezije. Med pesmimi, ki jih je Prešeren sam določil za svojo zbirko, gotovo ni nobene take, ki bi po svoji estetski vrednosti ne spadala v tako antologijo. Zato je antologija iz Prešerna seveda še posebno subjektivna stvar. Namesto treh narodnih pesmi, ki jih je Prešeren predelal, bi sprejel jaz n. pr. «Zdravljico» itd. Vprašanje je tudi, kaj je pri taki antologiji, ki je sprejela izmed 111 pesnitev Prešernovih «Pesmi» 40, umestnejše, da se drži Prešernove razporedbe, kakor Glonar, ali da ustvari po svojih vidikih novo.

Glonarjev oris življenja in dela Prešernovega (7—19) v glavnem svoj namen pač doseže: da približa pesnika čitateljem ter jim služi obenem za komentar k razumevanju pesmi. Prešernov pomen za Slovence je z ozirom na publiko, kateri je antologija namenjena, pač premalo poudarjena. O posameznostih bi se dalo govoriti, toda Glonarjev namen v tem uvodu antologiji ni mogel biti, da utira prešernologiji nova pota.

Fr. Kidrič.

Branko Mašić: Deda-Joksim, narodni poslanik, lihvar i predsednik svakojakih društava za pomoć i humanitarnost. Novo izdanje «Književnog Juga». Zagreb. 1922.

V predvojni dobi bi ne bili lahko razumeli te prav posebne, pogumno pisane knjige o orientalistvu predvojne Srbije. Ali zdaj, ko nas vsakdanje življenje in trpljenje spominjata «... na velike i masne zarade, poslove, zakupe i nabavke, recimo, kod ishrane vojske ili siromašnih krajeva; kod iskorišćanja državnih majdana (t. j. rudnikov), šumâ, zemlje, rekâ i jezerâ; ili kod gradnje i podizanja drumova (t. j. cest), čuprija (t. j. mostov), željeznica, javnih zgrada i još bezbroj drugih državnih potreba...», zdaj avtorja že razumemo, ko nam z bistrim opazovanjem in z ostro satiro slika dejanje in nehanje Joksima Popadića, narodnega poslanca, oderuha itd.

Zdi se mi, da je vsa npravstvena vrednost tega socijalnega romana — po svoji zasnovi sicer nekoliko preraztrganega in razmetanega — ravno v tem, da nam zvesto in realistično odkriva in kaže življenje, kakršno je Br. Mašić pač gledal, se jezil, smejal in jokal nad njim.

Deda-Joksim je cel ptič. Zna živeti, zmerom ve, kaj hoče. Na vesti ima silnih grehov in hudobij. Ali v njem bedi zares čisto slovanska duša, prečuvstvena, preslaba, da bi premagala strasti in zlo, pa se vendarle kesa grehov, dokler ga znova ne omamijo nove strasti, novi grehi in mu ne zatemi vsaj začasno vse, kar je lepo, dobro in pošteno.

Iz knjige diha prav posebna, močna balkanska čutnost, ki večkrat rada spolzne v čudne orgije. V bračcu vzbudi s prirodno močjo opisovanega življenja zavestno soobčutje.

Slog je krepak, v opisovanju narave tudi lep in poetičen.

Risbe J. Kljakovića so prav lepe, mojstrske in knjigi v krasno dopolnilo.

Ivan Zorec.

D. Nedelkovitch: La philosophie naturelle et relativiste de R. J. Boscovich. Paris 1922. Éditions de la vie universitaire. Cena 20 Frs.

Rude J. Bošković je Slovencem že po imenu malo znan, po svojih delih pa gotovo večini popolnoma neznan. In vendar je to edini Jugoslovan, čigar ime se lahko imenuje v vrsti z imeni svetovnih duševnih velikanov kakor Newtona, Leibniza in Kanta. O njem je po pravici trdil dr. Br. Truhelka, da je «u prilično pustoj vasioni naše nauke najkupnija zvezda», za katero daleč zaostajajo vse druge (Jug. Njva VI. 6. 1922., str. 445.) in na temeljih Boškovićeve znanstvene zapuščine se ima po njegovem mnenju zidati hram «jedinostvene jugoslavjenske nauke» (Jug. Njva-Obnova IV. 27. 1920., str. 570.).

O Boškoviću se je veliko pisalo in razpravljalo. Naj omenjam samo razprave Račkega, Torbarja, Dvořaka in Markovića v «Radu» ob stoletnici njegove smrti in obširno Varičakovo delo «Matematički rad Boškovića, Dio I.», takisto v «Radu» ob drugi stoletnici njegovega rojstva.

Lani je zopet izdala Jugoslavenska akademija v Zagrebu razpravo o njem. in sicer obširno delo dr. Juraja Majcena o Boškovićeви teoriji stožkosečnic kot drugi del «Matematičnog rada Boškovića» in nam je ob tej priliki obetala tudi že tretji del izpod peresa dr. Vlad. Varičaka. Letos pa je izšla v Parizu gori navedena knjiga D. Nedelkovića.

Avtor seznanja v tej knjigi čitatelja z Boškovićem in z njegovo prirodno filozofijo ter osvetljuje posebno nekatere njene točke, opirajoče se zlasti na do sedaj manj vpoštevani tretji del velike Stayeve (Stojkovićeve) pesnitve «Philosophiae recenterioris, versibus traditae libri X.»

V uvodu, ki ima pod črto precej obširno biografijo Boškovića, razlaga Nedelković Boškovićevo znanstveno metodo. Stališče Boškovića napram dejstvu in veseljstva je dvojno. Na eni strani imamo Boškovića pesnika, ki premotriva vse s svojo poetično intuicijo in idealistično kontemplacijo, na drugi strani pa Boškovića znanstvenika, ki operira s strogo hipotetičnodeduktivno metodo.

Pravo bistvo stvari nam ostane po Boškoviću vedno prikrito in tajno. Zašto si izkušamo pomagati s hipotezami. Ako se opazovanja ne ujemajo s hipotezo, je leta napačna. Če se pa ujemajo, ni s tem sicer dokazana njena resničnost, pač pa je potrjena njena verjetnost. Čim več pojavov se dá s pomočjo kake hipoteze raztolmačiti, tem večja je njena verjetnost. Za raztolmačenje istih pojavov pa nam enako dobro lahko služi tudi več hipotez. Prednost bomo dali oni hipotezi, ki raztolmači največ pojavov, in ki je najbolj enostavna, prikladna in elegantna.

V prvem poglavju razpravlja pisatelj o Boškovićevis nazorih o prostoru in času. Bošković razlikuje dvojen prostor in dvojen čas: namreč imaginarni prostor in realni prostor ter imaginarni čas in realni čas. Imaginarni prostor (čas) je prostor (čas), kakršen je sam na sebi in kakršnega le intuitivno lahko zaslutimo. Realni prostor (čas) pa je prostor (čas), kakršnega zaznavamo; je torej naš znanstveni prostor (čas). Nedelković opozarja zlasti na imaginarni prostor in na imaginarni čas, ki so ju do sedaj premalo vpoštevali, ako ne celo popolnoma zanemarjali. Za filozofe je ta očitek pisateljev gotovo na mestu, za naravoslovce pa nekoliko manj, kajti predmet njih razmotrivanja moreta biti samo Boškovićevis realni prostor in realni čas.

Imaginarni prostor in imaginarni čas sta nujna, zvezna (kontinuvna) neskončna in večna. Imaginarni prostor je prazen. Realni prostor in realni čas pa so prostorski in časovni modi existendi materijelnih točk. Njiju realnost obstoja v različnosti prostorskih in časovnih razstojev in v različnosti gibanj in hitrosti. Realni prostor in realni čas sta diskretna (diskontinuvna) in končna. Imaginarni prostor (čas) je možnost (possibilitas) realnega prostora (časa). Med prostorom in časom vlada po Boškoviću popolna analogija, razlika je samo v številu dimenzij. Sicer pa je za Boškovića trodimenzionalnost realnega prostora le v toliko utemeljena, v kolikor je prikladna za raztolmačenje prirodnih pojavov.

Tem nazorom o prostoru primerna je tudi Boškovićevis sodba o geometriji. Geometrija je imaginarna, je «naša človeška geometrija». Geometrija je hipotetična. Od nje izpeljani izreki pa so pravilni (veri). Če so pogoji, ki jih predpostavlja geometrija, tudi dani v realnem svetu, potem eksistira v njem tudi

vse, kar izvaja geometrija iz teh pogojev. Verjetnost (resničnost) geometrije bi se dala potemtakem verificirati kakor vsaka druga hipoteza ali teorija, ki si jo ustvarimo za razlago prirodnih pojavov. V tem pa vidim veliko sorodnost Boškovičevih idej z idejami o geometriji, ki jih je izražal v zadnjem času Albert Einstein. (Geometrie und Erfahrung, Berlin, Springer 1921.) Einstein imenuje ono geometrijo, ki se ne nanaša na realni svet, aksijskomačno geometrijo. Ako pa vzporedimo golim pojmom aksijskomačne geometrije zaznatne stvari realnega sveta, imamo geometrijo, ki je prav za prav že prirodoslovje, in to geometrijo imenuje Einstein «praktično geometrijo».

V naslednjem razpravlja Nedelković o možnih kombinacijah prostorskih in časovnih točk. Peta in šesta kombinacija bosta po Nedelkovičevem besedilu čitateljem docela nejasni, ker je izostal dodatek, ki je v Boškovičevem besedilu: «ubi plura materiae puncta considerantur». Sličnih netočnosti v prevodu je tudi na drugih mestih, toda tam ne motijo toliko, ker imamo povsod drugod v tekstu ali pod črto tudi latinski citat.

Realen prostor in realen čas sta relativna. Zato je tudi gibanje, ki je njuna združitev in realizacija, relativno. Absolutnega gibanja ne moremo nikdar in na noben način ugotoviti. V tem je Bošković v nasprotju z Newtonom, ki je bil mnenja, da se vsaj v nekaterih slučajih dá ugotoviti tudi absolutno gibanje. Prezanimivi so ugovori, ki jih navaja Bošković proti obema metodama Newtonovima za dokaz absolutnega gibanja. Nedelković jih sicer omenja in citira in slično omenja tudi na drugem mestu Boškovičeve ideje o vztrajnosti materije, toda vsekakor preveč površno in ne v oni obliki in meri, ki jo zaslužijo po svoji važnosti zlasti danes spričo Einsteinove odnosnostne teorije. Ernst Mach velja danes splošno kot idejni predhodnik te teorije, dasi je on sam to čast ogorčeno odklanjal. Toda iste ideje o absolutnem gibanju in o vztrajnosti kakor Mach je izrazil poldrugo stoletje pred njim Bošković. Tozadavne njegove razprave pa so bile dolgo časa pozabljene in zakopane, dokler jih ni leta 1910. zopet obelodanil dr. Vlad. Varičak.

Zaključek, do katerega pride Nedelković v prvem poglavju, je ta: Boškovičeva filozofija je dualistična, ker razlikuje strogo med eksistenco materije in eksistenco duha, in je idealistična, v kolikor zanikuje možnost, da bi neposredno lahko pojmlili njuno eksistenco. O tem moremo imeti samo ideje. Slednje so seveda dvojne vrste: take, ki jih povzročata materialni svet in ki jih dojemamo po svojih čutilih, in take, ki so duševnega izvora in jih pojmujejo po neposredni intuiciji.

Vsaka ideja zase je nedopovedljiva (ineffable). Le o relacijah med idejami, o relacijah imen in o matematičnih formulah, ki jih dajejo stvarem, se ljudje lahko med seboj sporazumevajo.

Gibanje, stalno porajanje (devenir) v stvarnem svetu nam vsiljuje ideje, ki imajo za vse ljudi iste relacije. In te relacije je hotel Bošković izraziti in konstatirati s pomočjo svoje dinamične atomistike, o kateri govori drugi del Nedelkovičeve knjige.

Podlaga vsej prirodni filozofiji Boškovičevi je zakon zveznosti (kontinuitete). O njem razpravlja tudi Nedelković zelo obširno in opisuje pri tem Boškovičevo metodo nepopolne indukcije.

Na podlagi zakona zveznosti in zakona neprodinosti je Bošković izpeljal svoj «edini zakon prirodnih sil», s katerim je izkušal raztolmačiti vse prirodne pojave. Sile so po njem ali privlačne ali odbojne, in sicer prehajajo iz ene vrste sil v drugo ter pojemajo in naraščajo kot funkcije razstoja od svojega središča.

Ta središča sil so Boškoviću atomi, ki so nedeljivi in neraztezni in se med sebojno ne morejo prodirati ne dotikati se drug z drugim. Ako ni sil (t. j. ako ni razstojev in relacij z drugimi atomi), tudi o kakem atomu, ki je samo središče teh sil, ne more biti govora. In ravno to značilno stran Boškovićeve atomistike poudarja Nedelković v svoji knjigi, kjer pravi, da Boškovićeve atomi niso «monade» v Leibnizovem zmislu, in da se sploh ne smejo v ontološkem zmislu raztolmačiti, kakor so to različni učenjaki storili. Boškovićeve atomi niso nastali po opazovanju in iz izkustva, temveč po refleksiji. Zato tudi ne moremo njegove atomistike neposredno verificirati, pač pa je njena verjetnost tem večja, čim večje je število pojavov, ki se dá raztolmačiti s pomočjo sil, čijih središče so ti atomi.

Boškovićeve atomistika se dá najlepše primerjati z moderno elektronsko teorijo. Tudi elektroni so le središča sil. Jezik, ki ga govorijo naravoslovci, ko razpravljajo o elektronih, je povsem realističen. Da-li si pa sami elektrone tudi v realističnem (ontološkem) zmislu tolmačijo, je drugo vprašanje, ki ne spada več v naravoslovje. Zato je morda tudi glede Boškovićeve atomistike opravičljivo, ako govorijo naravoslovci pri obdelovanju njene fizikalne strani jezik, ki je morda prerealističen za njeno filozofsko interpretacijo.

Tretje poglavje Nedelkovićeve knjige razpravlja o razmerju med Boškovićevo filozofijo in filozofijo Lockeja, Leibniza, Newtona in Kanta. O tem je veliko že pisal tudi Marković v «Radu». Pisatelj poudarja zlasti, da je Bošković in ne Kant prvi ustvaril atomistično dinamiko, in da ni izključeno, da je Kant vedel za tozadevne razprave Boškovićeve, dasi jih nikjer ne omenja.

Zaključek knjige tvori kratek pregled vpliva Boškovićeve filozofije na filozofe in znanstvenike njegove dobe in XIX. stoletja.

Končno je knjigi še dodan popoln seznam Boškovićeve del in pregled važnejše literature o njem.

Morda bo ta kratek izvleček Nedelkovićeve knjige koga napotil, da poseže po spisih o Boškoviću, ki jih je izdala Jugoslavenska akademija v Zagrebu. Komur pa je morda tudi sedaj še Zagreb predaleč, naj prečita vsaj Nedelkovićevo knjigo in naj se tako seznanj z delom tega največjega duha, kar jih je rodila jugoslovanska mati.

Lavo Čermelj.

Zbornik za pučko prosvjeto. Uredjuje sveuč. prof. dr. Albert Bazala. Izdaje: pučko sveučilište u Zagrebu. Svezak 1.—2. (96 str.)

V Zagrebu je pravkar začel izhajati «Zbornik za pučko prosvjeto». Zbornik — puk (= ljudstvo) — prosveta: velevažna trojica kulturnih pojmov! S tem naslovom se pred čitateljevim duhom sam od sebe razgrinja velik, širokopotezen program: zbirati utemeljenih, to se pravi znanstveno osnovanih odgovorov na veliko vprašanje, kako bi se dalo čim več prave prosvete zanesti med najširše vrste našega ljudstva.

Za čitatelje pa si ta zbornik želi v prvi vrsti dejanskih delavcev na polju ljudskega prosvetljevanja. Hotel bi namreč «vz g a j a t i v z g o j e v a l c e» ali drugače rečeno: s svojimi članki, razpravami, poročili, ocenami strokovnih knjig s tega področja, s pregledi časopisov itd. bi hotel biti nekaj kažipot vsem tistim, ki so si postavili vzvišeni, požrtvovalnost zahtevajoči in veliko ljubezni izpričujoči cilj, široke vrste ljudstva čimbolj seznanjati in oplojevati s sadovi dosedanje človeške kulture. Proučevati svrhu, metodo, organizacijo takega prizadevanja — to je glavna naloga, ki jo hoče vršiti «Zbornik za pučko prosvjeto».

Vsebina, ki jo prinaša 1.—2. zvezek na 96 straneh velikega formata, je tako tehtna in obilna, da bi človek temu sešitku iz srca želel — enakovrednih naslednikov. Za predgovorom izdajateljev in uredništva sledi petero pač zanimivih člankov in razprav: O ideji prosvete (dr. A. Bazala). — Nekaj misli o popularizaciji prirodnih ved (dr. V. Vouk). — Muzeji kot sredstva ljudske prosvete (dr. V. Tkalčić). — Socialno-psihološki pogoji ljudskega prosvetljevanja (dr. A. Bazala). Donesek h kulturni zgodovini Slavonije v 18. stol. (dr. Fr. Fancev).

Kot glavna institucija za ljudsko prosvetljevanje se v 1. sešitku Zbornika prikazuje «ljudska univerza» (pučko sveučilište). In iz različnih sestavkov dobiš nazorno sliko, kako se je «pučko sveučilište» v Zagrebu od skromnih početkov izza l. 1912. preko «let strahote» vzlic vsem težavam in zaprekam polagoma dovoljno razvijalo ter slednjič v šolskem letu 1921./1922. doseglo lep razmah.

Predavanj in kurzov, kakor jih je prirejalo ljudsko sveučilišče v Zagrebu, so se večinoma (do dve tretjini) udeleževali ljudje iz «srednjih» stanov, to je taki, ki so končali ljudsko, oziroma meščansko ali pa po kak razred srednje šole. A — «radništvo (= delavci) u najširem značenju slabo se odazvalo! Ta ugotovitev prof. Bazale je pač silno neprijetna, a obenem vsaj teoretski zanimiva, ker mislečemu človeku naravnost vsiljuje vprašanje, kako neki da bi trebalo organizirati ljudsko prosvetljevanje, ako hočemo pritegniti i — «radništvo u najširem značenju». Mimogrede bodi omenjeno, da se je «Akad. socialno-pedagoški krožek» na naši univerzi, ki je letos temeljito vzel v pretres svrhu, metodo in organizacijo «ljudske visoke šole», osobito ustavil pri tem težkem vprašanju, meneč, da te vrste institucije ne zaslužijo imena «ljudska univerza» vse dotlej, dokler se ji ne posreči, zainteresirati za se — i širjih ljudskih slojev.

S hvaležnostjo bo, o tem sem uverjen, marsikak čitatelj Zbornika kvitiral to, da se v tolikem obilju navaja literatura, ki zadeva nemško «Volkshochschulbewegung» in iz katere se lahko sila veliko naučimo.

Končujem s kulturnoekonomično željo, da bi «Zbornik za pučko prosvjetu» postal neke vrste centralno glasilo za vsa prizadevanja na polju ljudskega prosvetljevanja širom naše države.

K. Ozvald.

Kronika.

Drama. Nova sezona se je otvorila v znamenju borbe; v znamenju tekme, ki se vrši danes v množicah vsega sveta med gledališko umetnostjo in filmsko industrijo. Desetletja se že bije ta boj — to dvoboj med umetniško reproduktivnim življenjem na deskah in mehanično posnetim življenjem na platnu. Vroči, oplajajoči fluid življenja, ki ga mora izžarevati sleherna umetnina, se bori z gluhomemim, ledenim, sterilnim fotografskim posnetkom za prvenstvo, za priznanje publike. In množice, ne čuteče potreb svoje duše in željne močnih žvčnih dražljajev, omahujejo med obema; omahujejo le navidezno, zakaj s svojimi srci so na strani filma.

A ne samo množice — ta borba je segla celó v duše njenih glasnikov, umetnikov. Pravkar čitam nemška knjižna poročila; ki resignirano očitajo svojemu uglednemu dramatik Gerhartu Hauptmannu, avtorju brezmadežno lepe «Hanice», da je pri koncipiranju svojega zadnjega, kriminalnega romana «Fantom» nad vse sumljivo kometiral s filmom, z nerazodnim priznanjem občinstva... Da, razumljivo je: zaslužek je lahek in obilen! Koliko je danes močnih, kljubujočih duš, danes, ko je na našem vesoljnem planetu duh zatajen in ubit, preziran in zaničevan kakor še nikoli? Ali ni skoro izključna inspiracija

vsemu človeškemu dejanju in nehanju (celó «umetnikovemu», bogme!) edinole — denar? Živimo v času, ki ne tehta duš, marveč jih kupuje. Nauk je zatega delj prozoren: treba se je prodajati, prostituirati. Idi na ulico, prijatelj, mahaj z rokami in vpij na vse grlo, da si ženij! Veruj mi: ulica pojde za teboj, ne samo v gostilno, marveč celó v predavalnico, celó v cerkev! Tam sedeš za kateder in ulica bo zamaknjena poslušala vse tvoje modrosti... In slavila te bo kot mesijo nove vere, ne pa te kamenjala kot šarlatana. — Taki sleparji žive danes v obilnem številu med nami; včeraj še niso bili mogoči. Ustvaril jih je čas, željen gluhih in otlih fanfaronad, čas, ki je ubil svojo dušo ter na nje mesto postavil neko živčno zmes. To so otroci civilizacije, ne kulture, njih svetišče je kino.

Slovenska drama se je pričela v letošnji sezoni s senzacijo, ne z umetnino. Idejno namreč. Formalno si je izposodila Cankarjevo ime ter je iz prejšnjih sezon ponovila njegove «Hlapce». Toda, saj jih ni ponovila, le kopirala jih je. Zakaj vsaka ponovitev mora značiti progres, poglobitev. Tega pri vpriporitvi letošnjih «Hlapcev» ni bilo opaziti. Režijsko povsem stereotipna in šablonsko brezbarvna, v nekaterih komparzerijskih prizorih (zborovanje v gostilni!) naravnost diletantska, igralsko pa v marsičem šibkejša od prejšnjih predstav. Mi vsi pa danes vemo, da se pri vpriporitvi Cankarja odpirajo iznajdljivemu režiserju novi razgledi, novi cilji, ki bi morali utirati samosvoja pota porajajoči se slovenski drami. Ako vpriporitev nima tega smotra pred očmi, je kulturno brezpomembna. Ako se ne izkuša dvigniti iznad provincijalne povprečnosti in šablone, je umetniško manj vredna. Kdor končno vé, da je Cankar trši oreh, kakor so si to doslej predstavljali i režiserji i igralci, vé tudi, da je treba ob njem meriti najboljše, najinteligentnejše moči.

Tega poslednjega se je menda zavedal režiser Skrbinšek pri vpriporitvi «Romantičnih duš», katerih premijero smo videli kot tretjo predstavo v letošnjem repertoarju. Te Cankarjeve «Duše» datirajo iz tistih dob, ko se je mladi pisatelj poizkušal v prvih korakih na opasnih stezah drame. Sam je pozneje čutil, kako često mu je izpodrsnilo in zato je ta svoj prvenec zavrgel, ga deloma porabil drugod («Za narodov blagor») ter ga ni dovolil obelodaniti. Ta volja pisateljeva bi se morala respektirati tudi še po njegovi smrti in bi se ta mladostni spis smel natisniti šele v kritični izdaji Cankarjevih zbranih del. Ker se je zgodilo drugače, bi morala vsaj uprava ali režija, ako je že na vsak način hotela vpriporiti tega dvajsetletnega Cankarja, igro prirediti, to se pravi: primerno črtati. Tako bi delo, zelo neekonomsko zgrajeno, novelistično razvlečeno včasih in drugič zopet sila redkobesedno, v vsakem oziru mnogo pridobilo. Da igra ni propadla, se je zahvaliti silnemu jeziku pisatelja, ki je bil že tedaj mojster besede in živo lijočega dijaloga — ter režiji, ki je z izrednim spoštovanjem in ljubeznijo oživotvorila to besedo in po možnosti izravnala opasna mesta, dasi ni mogla vlitih značajem in dejanju tistega polnega, dramatično resničnega življenja, ki ga je jim bil odrekel mladi pisatelj. Vendar pa sem ob tem delu doživel veselo presenečenje, da mi je predstava na našem odru povedala več nego knjiga. To se zgodi zelo, zelo redkokdaj.

Veliki gledališki coup letošnje sezone pa so — kakor že povedano — mladega češkega pisatelja K. Čapka «Rossumovi univerzalni roboti», nepravilno označeni kot kolektivna drama, ali kakor jih je avtor nazval s senzačnim, glupim amerikanizmom «R. U. R.». Zakaj je gledališka uprava vpriporila to delo takoj začetkom sezone namesto na koncu, kamor bi sodilo, mi ni znano. Ako je hotela nemara s tem naznačiti idejno smer letošnjega repertoarja, jo je

treba opozoriti, da je na krivih potih. Odtod do popolnega kiča je samo še čisto majhen korak. Res, «R. U. R.» po mojem mnenju še niso literaren šund, dasi se sila opasno približujejo mejam med umetniško dovoljenim in nedovoljenim. Še je nekaj v njih, zlasti v idejnem oziru, kar jih dviga nad šablonsko filmsko dramo, najsi ne dosežajo Wellsovih utopističnih romanov. Senzacija je to delo, ne umetnina, zato razvihari človeku živce, a duša ostane ledena; potenciran film, ker je akciji dodana živa človeška, mestoma celo poetično vznesena beseda. Mladi češki kritik F. Goetz imenuje Čapka «češkega literarnega kubista». Jaz v «R. U. R.» nisem zasledil prav nobenega kubizma, razen če kdo imenuje kubizem brutalno kopicenje kričečih in cenenih učinkov ter nezadostno karakteristiko oseb. Idejno je delo tako staro, kakor je star človeški napuh, iz katerega se je rodila želja, izumiti umetnega človeka. Pol iz cinizma, pol iz pesimizma so vzklikli avtorju ti roboti. Groteskna satira so, ki je postala strašna in okrutna realnost v pretekli vojni, ko se je izumljeni stroj dvignil nad človeka izumitelja in ga pretil pogaziti, da je pohlevni človeček osuplo vzklikal kakor Goethejev učenček: Die ich rief, die Geister, werd' ich nun nicht los! Nekaj etičnega jedra tiči v obsodbi modernega zunanjega življenja, ki je vse svoje stremljenje projiciralo nazven, ki hlasta po bučnih in plodonosnih efektih in ki je svojo praktično filozofijo stisnilo v kategorični imperativ: osvoboditi se vsega in vsakršnega dela! Ako bi delo Čapkovo ne očitovalo tako paradokсно ravno tiste želje po bučnem in plodonosnem efektu, ki ga obsoja, bi se ti «R. U. R.» — sami po sebi drzna satirična zamisel z mnogimi uspelimi aktualnimi reminiscencami — nemara lahko rodili kot čista umetnina. Tako pa jih mora razsoden gledalec uvrstiti med tiste vrste literaturo, kakršno piše pri Nemcih H. Ewers in ki jo s toliko naslado prebira celokupni, tudi slovenski, literarni snob.

Pri nas se je delo igralo slabo, ker se dobro igrati ne dá. Drame, ki nima značajev in notranjih usod, akcije in konfliktov, ni mogoče vpizarjati kot umetnino, marveč samo kot film, kot teater. Vzlic temu bi morala režija dati delu več meyrinkovsko mistično-grotesknega obeležja (česar pa ne bo dosegla samo s kričeče pisanimi cunjami) ter končno in predvsem: ublažiti bi morala marsikatero estetsko odporno mesto. Naša režija je podčrtavala taka mesta. To je zabloda okusa.

Kako vse drugače je, kadar se oglasi z gledaliških desk beseda velikega umetnika in modreca iz Jasne Poljane! Kakšna enostavna, preprosta beseda, kako se tro človeške usode, kako naravno in polno lije življenje! Nič izumetničenega, konstruiranega, za efekti hlastajočega: življenje samo. To bi moral biti praznik duha, zbrane pobožnosti in zatopljenosti. Skromnejši in očiščenejši bi moral človek zapustiti gledališče, zakaj pogledal je za hip v zagonetko življenja, prisluhnil je skriteму snovanju vélikega Neznanca. To pa je znak umetnine: da s svojim suverenim veličanstvom porazi ošabnega človeka, da zaživi preprost in resničen kakor bilka na polju, da mu stre domišljavo, predsodkov polno lobanjico, zapali v njem razsvetljenje in ga povede na bregove, kjer se odpira brezbrežnost ur in meja. Vzbuditi v poslušalcu in gledalcu to — ne iluzijo, marveč višjo resničnost, pa more spet samo človek, «ki je v svoji notranjosti poln podob», kakor je rekel stari mojster Albrecht Dürer. Zato je prirodno, da smejo in morejo besede in figure velikega umetnika interpretirati in oživotvarjati samo visoko nadpovprečni duhovi. Zakaj, to že ni več gledališče v vsakdanjem pomenu besede, to so globine in prepadi.

Kam bi po vsem tem s slovensko predstavo «Živega mrtveca», to samo osnutkoma in obrisoma načrtano usodo trojice ljudi? Kako je v tej drami Tolstoj skop in redkobeseden; samó tedaj pred sodnikom zagrmí svoj anathema, drugače pa govori edinole življenje. In to je skopo z nauki, radoz dano z udarci. Kako nešablonsko so raztrgane in nanizane te slike, kakor pri Shakespearju, ki ni ustvarjal po življenju, marveč življenje sámó! In kam s tem slovenskim licem brezmanjega ruskega Fedje, po obrazu in po duši krvnega brata Miškina, Karamazovih, Razkolnikova? Slovenski Fedja je brez kril. Kakó neizdelan v svoji enostranski izdelanosti! To je skandinavsko-germanski, ibsenovski junak. Tesen, ujet v svojo nemoč; predvsem strt slabiček. Ruske duše ni v njem; resničnejši, bližji je bil edino v pomenku z resničnim Pjetuškovim ter nekoliko pred sodnikom. Neresničen pa je bil v akciji s tisto nesrečno in neresnično Mašo ter pred še nesrečnejšim in še neresničnejšim ciganskim zborom, ki je stal tam kakor prilepljen. Zato je Fedjin zadnji odločilni čin skoroda nemogoč. — Izven celotnega okvirja, nekako sam zase, se je kretal knez Abrezkov; v Ivanu Petroviču je plala iskra živo tlečega življenja.

V režiji tega veldela se je poizkusil ravnatelj Golia, spretno mestoma, a v celoti ne povsem posrečeno. Predvsem pa mu ne morem odpustiti, da je s takšnim ansamblom šel vprizarjat tako delo. Fedje nimamo, nema tudi Maše ne. Pač pa imamo Ivana Petroviča, kneza Abrezkova, sodnika in Pjetuškova. To je že nekaj; zato bi bilo dobro še počakati.

Res je, da se zazdi človeku, ki pride od bogatega večera Tolstega, kakor bi ga povabil Ibsen na skromen povečerek. Kako neclementaren, racijonalističen, uglajen in urejen je Ibsen napram Tolstemu! Kakor provincialno severno mesto v primeri z nepregledno rusko stepo. Pri Tolstem samo bujno bogastvo, divje in bruhaajoče, obzorja in širine (kaj mu mar literatura!), pri Ibsenu, aristokratskem individualistu, bistrooka rafiniranost, odmerjena duhovitost, konstruktivska virtuoznost in preko vsega — malce zagonetnosti. A borca sta bila oba, kajti oba sta bila umetnika. Tolstoj se je boril s človeško družbo za osnove in zadnje cilje človečanstva; tudi Ibsen je izpodkopaval temelje in stebre družbe, da bi se sesuli v svojo gnilobo, ter je hrabro in učinkovito naskakoval okope nje temnih in topih predsodkov.

Eden takih naskokov je tudi njegova «Heda Gabler». Udarec po zobeh je vsem tistim filistrom in pisnóukom, ki menijo, da je tam že konec vsega, kjer se neha njih omejeni razum; in da je izvržek vse, kar ni ukrojeno po njih kopitu. Kadar vidim legije teh pismóukov, ki se lasajo med seboj in sklepajo osupli roke nad nesrečno Hedo in njeno — seveda! — nespametno smrtjo, vidim zmirom hkratu Tesmana, Bracka in še madame Elvsted povrhu, v ozadju pa gospoda Ibsena, veselo mežikajočega: Le dajte, bratci, ne pridete ji do živega! — Res je tako; zakaj ta Heda vendar ni resnična ženska, to je samo pesem. In pesmi vi ne razumete; zmirom je nekaj v nji, česar ne boste nikoli otipali ne z rokami, ne z razumom. — Edino, kar vemo o Hedi, je to, da je hudo nesrečna ženska. Ona, hči generala Gablerja, je rojena, da vlada, da vodi usode, da si zgradi tempelj lepote. Kje, kako vse to s Tesmanom, teto Julo, asesorjem Brackom? Ti so plehka vsakdanjost, suha proza, ki je pesem ne prenese. Zato strelja Heda v zrak; tako dela do smrti obupan človek, preden pomeri nase. A potem se pojavi Lövborg. Lövborga Heda ljubi, ker čuti premoč njegove inteligence; ampak ga tudi mrzi, ker ni v njem kulture. In ko ta mož ogoljufa njen sen poslednjikrat, se tudi pesem jarko prekine. Heda se ustrelí.

Melodijo te pesmi nam je ilustrirala Marija Vera, kretajoč se z ledeno masko obupnega prezira in ponosa na licu in v očeh ter besedujoč z odsekanimi, rezkimi, nemara včasih prerezkimi toni. Kaj zato, če veje hlad od njenega lika; ledena nepristopnost mora veti od nje! Eno je jasno: stopila je iz šablone, podala je svojo Hedo, svojevrstno in samorodno, ki naj jo človek teoretično priznava ali ne, njene velike umetnosti ne more odkloniti. Ne, to ni samo tehnična mojstrija, ne samo manira. Led njene pesmi je zapekel včasih do srca in ni je danes igralke v našem ansamblu, ki bi nam podala Hedo tolike umetniške potence, tolike tehnične izpiljenosti. Zato priporočam upravi naj Marijo Vero čim prej angažira za slovensko dramo, ako ji je resnično mar njenega napredka. — Škoda, samo, da njeni soigralci niso bili v vseh scenah dorastli njeni umetnosti. Ejler Lovborg se je, žal, ponesrečil ter se počutil zelo nesigurnega, interpretka Elvstedove — začetnica — je v afektu odpovedala, dasi je imela za prvi nastop tudi dokaj srečne momente. Resničen umetniški užitek pa je nudilo dvoje, troje dijalogov med Hedo in Brackom. Toda vzlic temu in kljub precej dostojni igri zelo težavnega Tesmana in iskreno podani teti Julij večer umetniško ni izzvenel harmonično. Režijo je vodil Lipah; ne manjka mu invencije tudi ne inteligence in razumevanja — kam se razvije, bo pokazala bodočnost. Naj pomni, kar je pravilno povedal Hofmannsthal: Vsak ustvarjajoč režiser je pesnik.

Za prehod od rezkih «R. U. R.» do Tolstega «Živega mrtveca» smo videli Somerseta Maughama komedijo «Jacka Strawa». Prijetna kozerija, brez banalnih efektov in brez pretenzij, zato ne nesimpatična; oddih, počitek. Igralsko je izpolnila dolžnost.

Vsa ta navedena dela so se odigrala tekom enega meseca. Nedela torej ne moremo očitati ne upravi ne igralcem. Jaz pa bi želel samo vsem skupaj, ga bi to resnično marljivost venčali tudi resnični umetniški uspehi, da bi jih poročevalce z odkritosrčnim veseljem lahko zabeležil v kroniki slovenske drame. Zato bi jim skoro zaklical: manj, a bolj!

Fran Albrecht.

Opera. Sezona se je otvorila — kakor običajno — s «Prodano nevesto», sledila sta «Triptychon» in «Lakmé». Kot umetnina je brezdvomno prva še vedno najmočnejša, «Triptychon» je duhovit, briljanten feljton, «Lakmé» pa do zoprnosti precukrana francoska limonada, prava Gartenlaubemusik. Če izgine iz repertoarja, ne bo škode. V soseščini «Prodane neveste» in «Tajnosti», prve novitete, sem še prav posebno občutil razliko med zdravo, krepko ljudsko opero in tako bolehalo, sentimentalno robo.

Pravi misli slabo predavanje ne škoduje mnogo, svojo fizionomijo ohrani tudi, če jo igraš na lajni ali če jo poje pevec druge vrste, slabotne stvari pa so navezane na lepe glasove, sijajne kostume, frapantne scenerije in druge rekvizite, ki so s pravo umetnostjo kaj malo v rodu. Zato mora «Lakmé» propasti brez prvovrstnih interpretov.

Ljubljanska predstava je bila dostojna, korektna, dolgočasna. Sam horicent, ni ga hribčka, kaj goré! Sredi vseobče zaspanosti nad in pod odrom niti opazil nisem, da gospa Lakmé ni igralka, kakor so me poučile dnevne kritike. Publika je pokazala tej operi hrbet: kljub lepim glasovom Lovšetove in Betteta. Narobe pa je «Prodana nevesta» vedno napolnila hišo in bi jo gotovo tudi pri manj vzorni zasedbi vlog. To ugotavljam zato, da načnem problem popularnosti oper. Zame namreč ne tiči vzrok popularnosti samo v tem, da gredo melodije v uho, ampak da ostanejo v ušesu, da se jih lahko zapomnim, da jih takoj spoznam med stoterimi. Močna invencija je predpogoj operne popularnosti

Vabilo na naročbo.

Ljubljanski Zvon stopa v 43. leto. Ob tej priliki prosimo vse svoje prijatelje in sodelavce, da ostanejo listu zvesti tudi nadalje ter mu stojijo ob strani z gmotno in duševno pomočjo. V svoj krog pa vabimo tudi druge, vse, ki umejo ceniti pomen lepe knjige. Res, da so prilike po vsem svetu iz dneva v dan težje in neznosnejše in to v polni meri — duševno in telesno — občutijo i pisatelji i čitajoče občinstvo. Doba, v kateri živimo, ni naklonjena Muzam. Vsi sloji sodobne družbe se udajajo nekemu brezupnemu materijalizmu, od katerega edinega pričakujejo rešitve in obnovitve sveta. Odtod brezobzirno in naravnost blazno hlastanje in kopičenje materijalnih dobrin, omalovaževanje vsakršnega duševnega dela, zanikanje etičnih dolžnosti in natog, ki jih ima vsak posameznik in vse človeštvo.

Ljubljanski Zvon se v tej kaotični zmedi razkrajajoče se dobe bolj kot kdaj zaveda dolžnosti, ki jih ima napram slovenskemu narodu, da namreč zbira, zove in kliče vse tiste, ki jih ni okužil strupeni, duhá zanikujoči dih časa in ki s trmasto neupogljivostjo verujejo v svetlejšo bodočnost, v človeka in v njega poslanstvo na zemlji.

Vivos voco!

Zakaj krog, ki piše in čita Ljubljanski Zvon, se zaveda, da je obnova človeške družbe in vsakega posameznika nemogoča brez notranjega prerojenja človekovega. Prispevati po svojih močeh k novi zgradbi bodočega človeštva, k notranjemu prerojenju naroda, je dandanašnji eden izmed poglavitnih ciljev vsake resne literarno-umetniške revije.

Oprti ob bogata izkustva svojih prednikov — Levca, Levstika, Jurčiča, Stritarja, Kersnika, Gregorčiča, Mencingerja, Tavčarja, Aškerca ter še mnogih in premnogih drugih — ostane Ljubljanski Zvon zvest svojim preizkušenim tradicijam, umetniško oblikujoč v psihološkem

pogledu prezanimivo sodobnost, a črpajoč obenem iz bogate zakladnice preteklosti, iščejo in utirajajo nova pota, zmeraj zaupno zroč v bodočnost.

V tem pa je tudi obsežen glavni program novega letnika. Smer listu ostane neizpremenjena. V kolikor se uredništvu v letošnjem letniku radi prepričlega prostora ni posrečilo izpolniti vseh danih obljub, se zgodi to v novem letniku. Krog sotrudnikov se je znatno razširil in pomnožil deloma s starejšimi, deloma z mladimi močmi. Uredništvo ima na razpolago dovolj gradiva in bo nudilo občinstvu samo umetniško najvrednejše in najnajizbranejše. — Izmed prispevkov, ki so bili uredništvu deloma že vposlani, deloma pa so mu obljubljeni, naj omenimo tu samo nekatere. V dramskem delu bo poleg drugih zastopan Oton Župančič, dalje dr. Ivan Pregelj z zanimivo svetopisemsko dramo „Greh kralja Davida“, Rado Murnik z veseloigro „Lepa Primorka“. Proza bo zastopana po Miranu Jarcu z njegovo veleinteresantno, napeto novelo „Črni čarodeji“, po Mariji Kmetovi z realistično pisanim romanom „V metežu“, ki si bo osvojil zlasti ženski svet, ter še po mnogih drugih. Esejistični del bo nadvse aktualen: O. Župančič bo pisal o principih prevajanja, dr. Prijatelj poda serijo portretov iz najnovejšega poljskega slovstva, dr. Glonar načne vprašanje slovenske lepe knjige, dr. J. Kelemina objavi svoj daljši esej „Umetnik kot borec“. Ze iz teh podatkov je razvidno, da bo tudi v bodoče Lj. Zvon ne samo najstarejša, marveč tudi najboljša slovenska revija. To bo dokazala takoj prva številka novega letnika.

Celoletna naročnina za Ljubljanski Zvon znaša 90 din, polletna 45 in četletna 22 in pol dinarja. V izrednih slučajih se proti pritrditvi upravištva plačuje lahko tudi v mesečnih obrokih.

V LJUBLJANI, meseca decembra 1922.

Uredništvo in upravištvo
Ljubljanskega Zvona
v Ljubljani, Prešernova ulica 54.

Sienkiewiczovi romani!

Sienkiewiczovi romani

v novi izdaji so začeli izhajati pri Tiskovni zadrugi v Ljubljani.

Prvi roman, ki že izhaja v snopičih po 4 pole in prinaša tudi ilustracije, je znameniti zgodovinski roman

Z ognjem in mečem,

katerega dve slovenski izdaji sta bili že davno razprodani.

Vsak snopič velja 7 Din 50 p.

Naročniki naj pošiljajo naročnino in naj se priglašajo pri

Tiskovni zadrugi v Ljubljani,

Prešernova ulica šte. 54.

Sienkiewiczovi romani!

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ST. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska, kakor tudi natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svojo najbolje urejeno **knjigoveznico**, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

NAROČAJTE KNJIGE TISKOVNE ZADRUGE

v Ljubljani, Prešernova ulica 54.

Za priporočeno pošiljatev je treba k poštnini priračunati še 2 Din.

Novo!

Melik A.: Jugoslavija. II. del, 1. snopič.

Broš. 21 Din, po pošti 1'50 Din več.

Shakespeare-Zupančič: Othello.

Broš. 19 Din, po pošti 1'25 Din več.

Sienkiewicz H.: Z ognjem in mečem.

1.-3. snopič. Vsak po 7'75 Din s poštnino vred.

Novo!

Zbirka «Slovenski pisatelji».

Josipa Jurčiča zbrani spisi. Uredil dr. Prijatelj.
I. in II. zvezek, vsak po 20 Din, III. zv. 30 Din,
po pošti vsak 2'50 Din več.

Simona Jenka zbrani spisi. Uredil dr. J. Glonar.
20 Din, po pošti 2'50 Din več.

Dr. Iv. Tavčarja zbrani spisi. VI. zvezek.
30 Din, po pošti 2'50 Din več.

Stritarjeva antologija. Uredil dr. Prijatelj.
15 Din, po pošti 2 Din več.

Cankarjev Zbornik. Uredil dr. J. Glonar.
Broš. 25 Din, vez. 31 Din, po pošti 2 Din več.

Fr. Zbanič: Pesmi.
Broš. 12 Din, vez. 17 Din, po pošti 1'25 Din več.

Fr. Milčinski: Drobiž. Zbirka humoresk.
Broš. 15 Din, vez. 20 Din, po pošti 1'75 Din več.

Anton Novčan: Veleja. Drama.
Broš. 12 Din, vez. 17 Din, po pošti 1'25 Din več.

Damir Feigel: Tik za fronto.
Broš. 15 Din, vez. 20 Din, po pošti 2 Din več.

Ante Debeljak: Solnce in senca. Pesmi.
Broš. 7 Din, vez. 12 Din, po pošti 1'25 Din več.

Simon Jenko: Pesmi.
Broš. 7 Din, vez. 11 Din, po pošti 1'25 Din več.

Ivan Lah: Noč na Hmeljniku.
Broš. 6 Din, po pošti 75 p več.

Ibsen: Gospa z morja.
Broš. 15 Din, po pošti 1'50 Din več.

Nušič: Navaden človek.
Broš. 6 Din, po pošti 75 p več.

Zbirka «Prosveti in zabavi».

Igo Kaš: Dalmatinske povesti.
Broš. 6 Din, vez. 11 Din, po pošti 1'25 Din več.

Jos. Starč: Lisjakova hči. Povest.
Broš. 6 Din, vez. 11 Din, po pošti 1'25 Din več.

Dr. H. Dolenc: Izbrani spisi.
Broš. 8 Din, vez. 13 Din, po pošti 1'25 Din več.

J. Stritar: Sodnikovi. Povest.
Broš. 8 Din, vez. 13, po pošti 1'25 Din več.

Zbirka Mladinskih spisov.

I. Šorli: V deželi Čirmurcev. Povest s slikami.
Broš. 16 Din, vez. 21 Din, po pošti 1'50 Din več.

Milčinski: Tolovaj Mataj. II. natis.
Broš. 15 Din, po pošti 1'50 Din več.

Čika Jova-Gradnik: Pisani oblaki.
Vez. 12 Din, po pošti 1 Din več.

Dr. Ivo Šorli: Bob in Tedi, dva neugnanca.
Broš. 10 Din, vez. 15 Din, po pošti 1'25 Din več.

Čika Jova Zmaj-Gradnik: Kalamandarija. Otroške
pesmi. — Vez. 10 Din, po pošti 1 Din več.

I. Waschtečova: Pravičice. Z barvanimi slikami.
Vez. 18 Din, po pošti 1'25 Din več.

Zbirka Prevodne knjižnice.

Mig. Cervantes: Tri novele.

Broš. 8 Din, vez. 13 Din, po pošti 1'25 Din več.

Anatole France: Pingvinski otok.

Broš. 15 Din, vez. 21 Din, po pošti 1'50 Din več.

Barbusse: Ogenj. Roman.

Broš. 25 Din, vez. 32 Din, po pošti 2'50 Din več.

Andrejev: Plat zvona.

Broš. 10 Din, vez. 17 Din, po pošti 1'50 Din več.

Strug: Jutri.

Broš. 10 Din, vez. 15 Din, po pošti 1'50 Din več.

A. Cehov: Sosedje in druge novele.

Broš. 8 Din, vez. 13 Din, po pošti 1'25 Din več.

Shakespearejeva dramatična dela.

Prevel Oton Zupančič.

Sen kresne noči.

Broš. 12 Din, vez. 17 Din, po pošti 1'25 Din več.

Macbeth.

Broš. 12 Din, vez. 17'50 Din, po pošti 1'25 Din več.

«Pota in cilji».

Zbirka poljudno-znanstvenih spisov.

III. in IV. zv.: Dr. Fr. Veber: Uvod v filozofijo.
25 Din, po pošti 2 Din več.

VII. do IX. zv.: Dr. Prijatelj: Predhodniki in idejni
utemeljitelji ruskega realizma.

Broš. 30 Din, po pošti 2 Din več.

Stifirny-Glonar: Simon Gregorčič.
Broš. 12 Din, vez. 15 Din, po pošti 1'50 Din več.

Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov.

Dr. Derč: Dojenček.

Broš. 6 Din, po pošti 1'50 Din več.

Št. Sagadin: Naš sadašnji ustavni položaj.

Broš. 6 Din, po pošti 1'25 Din več.

L. Pitamic: Pravo in revolucija.

Broš. 4 Din, po pošti 50 p več.

Dokumenti o jadranskem vprašanju.

Broš. 6 Din, po pošti 1'25 Din več.

A. Ogris: Borba za jugoslovansko državo.

Broš. 12 Din, po pošti 1'25 Din več.

VI. Corovič: Rasa in vera v srbski prošlosti.

Broš. 6 Din, po pošti 50 p več.

Dr. Fr. Goršič: Socialna zaščita dece in mladine.

Broš. 12 Din, po pošti 1'50 Din več.

Dr. J. Tičar: Boj nalezljivim boleznim.

Broš. 15 Din, po pošti 1'50 Din več.

Hobhouse-Ogris: Liberalizem.

Broš. 25 Din, po pošti 1'50 Din več.

Zbirka zakonov.

Dosevaj je izšlo 7 zvezkov,

Razne knjige.

Bartošek: Moderna družba in cerkev.
4 Din, po pošti 50 p več.

Fr. Heller: Prigode gospoda Collina. Roman.
6 Din, po pošti 1'50 Din več.

Fr. Heller: Blagajna velikega vojvoda. Roman.
12 Din, po pošti 1'50 Din več.

Claude Farrère: Gusarji. Roman.
16 Din, po pošti 1'50 Din več.

Posluje po celi Jugoslaviji. — Ustanovljena leta 1913.
Delniška glavnica znaša 3,000.000 — dinarjev v zlatu.

„JUGOSLAVIJA“

splošna zavarovalna družba v Beogradu.

Ravnateljstvo za Slovenijo v Ljubljani

sklepa:

1. požarna zavarovanja,
2. življenska zavarovanja,
3. nezgodna in jamstvena zavarovanja,
4. zavarovanja proti škodam vsled tatinskega vloma,
5. transportna zavarovanja,
6. zavarovanja proti škodam vsled razbitja stekla.

Največji tu delujoči zavod. - Družba je prevzela od „Graške vzajemne zavarovalnice“ in od zavarovalnih družb „Feniks“ (požarni oddelek) in „Franko-Hongroise“ ves njih kupčijski obstoj v naši državi. - Najnižje tarife. Takojšnja izplačila škod.

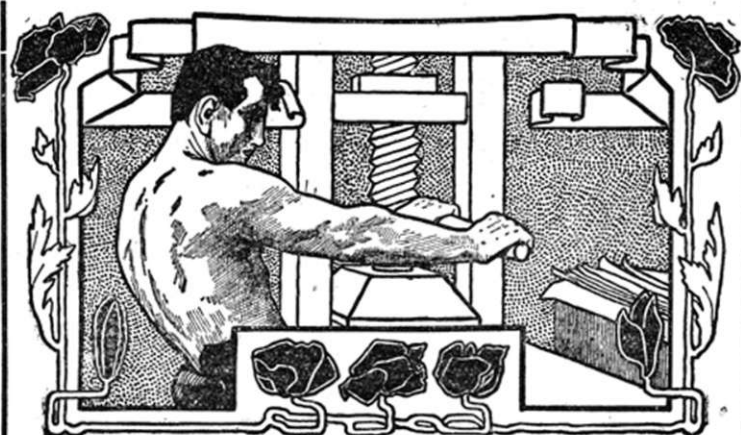
Glasom naredbe ministrstva za vojno in mornarico nadomeščajo police splošne zavarovalne družbe „JUGOSLAVIJE“ ženitvene kavnice za častnike.

Telefon 571. - Pisarna: Dunajska c. 15. - Telefon 571.

TISKARNA MAKSO HROVATIN

WOLFOVA ULICA ŠT. 12 V LJUBLJANI WOLFOVA ULICA ŠT. 12

Solidna
in
točna
po-
strežba

Solidna
in
točna
po-
strežba

PRIPOROČA SE ZA TISK VSAKOVRSNIH
TISKOVIN: ČASOPISOV, KNJIG, BROŠUR,
TRGOVINSKIH IN URADNIH TISKOVIN, LE-
PAKOV, VIZITK IN KUVERT.